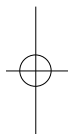
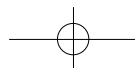

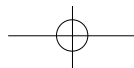
Polgári Szemle

GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

2011/1.

Tisztelt Olvasóink!
Kérjük, támogassák adójuk 1%-ával lapunk megjelenését! Köszönjük.
Adószámunk: 18116227-1-41

Polgári Szemle
Gazdasági és társadalmi folyóirat

Megjelenik kéthavonta

Kiadja a Polgári Szemle Alapítvány és a Zsigmond Király Főiskola

Főszerkesztő: dr. Lentner Csaba

Szerkesztőbizottság:
Dr. Botos Balázs
Böszörményi Nagy Gergely
Dr. Cséfalvay Zoltán
Dr. Illés Mária
Dr. Matolcsy György (elnök)
Dr. Scheuer Gyula
Dr. Szatmári Péter
Dr. Szennyessy Judit
Dr. Vízkelety Mariann

A kiadvány
a Szövetség a Polgári Magyarorszáért Alapítvány támogatásával jelenik meg.

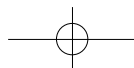
Szerkesztőség címe: 1062 Budapest, Lendvay u. 28.
Telefon/fax: 06-1-475-6175
E-mail cím: info@polgariszemle.hu
Honlap: www.polgariszemle.hu

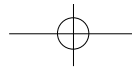
Terjeszti a Lapker Zrt.
Nyomdai előkészítés: Iconos Kft.
1138 Budapest, Úszódaru u. 12. VI. em. 62.
Nyomdai munkák: Könyvpont Nyomda Kft.

A lap előfizethető a szerkesztőség címén (1062 Budapest, Lendvay u. 28.),
telefonon/faxon (06-1-475-6175), illetve e-mailen: info@polgariszemle.hu.
Előfizetési díj: fél évre 1500 Ft, egy évre 3000 Ft.

ISSN 1786-6553

A Polgári Szemlében megjelenő írások a szerzők véleményét tükrözik,
amelyek nem esnek szükségképpen egybe a szerkesztőség álláspontjával.

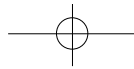

TARTALOMJEGYZÉK

A tartalomból	4
<i>Magyar ecsettel</i>	
Menyhárt Szabolcs – Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer?	6
Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának és államosításának fiskális következményei	23
Csermák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?	43
Zbida Adel–Guth László–Zsarnóczai J. Sándor – Külföldi közvetlen tőkebefektetések hatása a hazai regionális fejlesztésre	63
Sipos Zoltán – Értékváltás és célkonfliktusok a felsőoktatásban	77
Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi – Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól	88
<i>Könyvvilág</i>	
Zsarnóczai J. Sándor – Fenntartható mezőgazdaság közgazdaságtana	106
Járosi Márton – Életem a magyar energetikáért	111

TABLE OF CONTENTS

From This Issue	4
<i>From a Hungarian Brush</i>	
Szabolcs Menyhárt – Where are Hungarian Pensions Heading?	6
Péter Novoszáth – Fiscal Consequences of the Privatisation and Nationalisation of the Social Security System	23
Károly Csermák – Quo vadis Hungarian Housing Policy?	43
Adel Zbida–László Guth–J. Sándor Zsarnóczai – Effects of Foreign Direct Investments on Hungarian Regional Development	63
Zoltán Sipos – Change in Values and Conflicts of Aims in Tertiary Education	77
Bertalan Pethő–Györgyi Vízkeleti – Words of “Unknown” origin in Hungarian	88
<i>Books</i>	
J. Sándor Zsarnóczai – Economics of Sustainable Agriculture	106
Márton Járosi – My Life for Hungarian Energy	111

A tartalomból

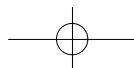
A 2011-es év elején már értékelhetőek a polgári kormány 2010 májusa óta megtett intézkedései, azok gazdasági és társadalompolitikai vetületei. Megjelenésének 7. évébe lépő Polgári Szemle gazdasági és társadalmi folyóirat így kiemelt céljának tekinti, hogy az új kormányzati-politikai kurzus intézkedéseit, azok hátterét tudományosan, közérthető formában mutassa be az egyre szélesebb körű olvasóközönsége számára.

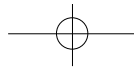
A gazdaságpolitikai témák sorában prioritást élveznek a tudományos életből érkező szerzőink tollából az új fiskális politikai elemek, különösen a társadalombiztosítás megváltozó körülményei, és az Új Széchenyi Tervvel életre hívandó fejlesztéspolitikai elemek bemutatása. No, és természetesen – egy külső fundamentumokra igen nagymértékben támaszkodó ország esetében – a működőtőke-befektetések alakulása.

Menyhárt Szabolcs az időskori létbiztonság kérdéseit jogi szempontból, társadalompolitikai vetületben, míg *Novoszáth Péter* nemzetközi síkra helyezve értékeli. A Dunaújvárosi Főiskola docense Argentína példáján keresztül is rámutat, hogy mennyire fenntarthatatlan állapotokat szül a magán-nyugdíjpénztárak egyoldalú előtérbe helyezése.

Csermák Károly tanár úr a korábbi és a most induló Széchenyi Fejlesztési Terv lakáspolitikájára fókuszál. Írása visszatükrözi az ingatlanfejlesztés nemzetgazdasági fontosságát, és az ehhez rendelt attitűdök matematikai pontossággal leírható társadalmi feltételrendszerét.

Zbida Adel, Guth László és Zsarnóczai J. Sándor dolgozata a működőtőke-befektetések regionális gazdaságra gyakorolt hatását elemzi. A gazdag statisztikai adatsorokkal alátámasztott értekezés 1994-től vizsgálja az FDI-állomány területi eloszlását.

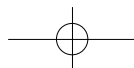
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

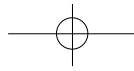
A társadalompolitikai témák sorában szerkesztőbizottságunk örömmel járult hozzá *Sipos Zoltán* és *Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi* szerzőpáros dolgozatainak közléséhez. Sipos professzor a Magyar Akkreditációs Bizottság kötelékében eltöltött közel két évtizedes munkája alapján ír a felsőoktatás úgynevezett bolognai szisztémára való átállásáról. Építő kritikával látja el a mögöttünk hagyott évtizedeket. Pethő Bertalan és Vízkeleti Györgyi nyelvünk ismeretlen eredetű szavairól írva fogalmazzák meg: ha valamely nyelv alapszókincsének egy kritikus számaránynál nagyobb része „ismeretlen eredetű”, akkor „fehér foltok” vannak az ilyen nyelv kialakulásának a történelmében. A főszerkesztő által citált kiemelés nyilván sokakat inspirál a tanulmány elolvasására.

A Könyvvilág fejezetben, *Zsarnóczai J. Sándor* tollából származó könyvismertető révén, amely a Fenntartható mezőgazdaság közgazdaságtana címet viseli magyarra átfordítva, betekintést nyerhetünk a gödöllői székhelyű Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának munkájába. Továbbá, a diszciplínához kötődő Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola gazdag publikációs kataszterrel ékesített életébe.

A közjót szolgáló energiapolitika célja a társadalmi, közösségi érdek, ez a valódi érték. Erre a szempontra figyelemmel kell kialakítani a közösségi/nemzeti érdekű egyensúlyt az energiaellátás ellentmondásai közepette. A becsületes szakértelem ezt az egyensúlyt keresi és szolgálja – írja *Járosi Márton* saját könyvében, saját könyvéről, amely az *Életem* a magyar energetikáért címet viseli. Önvallomás, kortörténet, szakkönyv, dokumentáció az utókornak.

Dr. Lentner Csaba
főszerkesztő

Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer?

Menyhárt Szabolcs

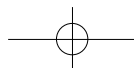

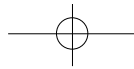
Annak érdekében, hogy elemezhesük, hogy milyen nyugdíjrendszerre van hazánknak szüksége, azon szempontokat kell összegyűjtenünk, amelyeknek a kialakítandó rendszernek mindenképp meg kell felelnie. Különösen fontos az „alapkövek” megfelelő kijelölése és alapos rögzítése, amikor a kormányzat a magán-nyugdíjpénztári rendszer mélyreható átalakításával de facto elindította az új nyugdíjreform folyamatát. Tanulva az elődök hibáiból, vagyis, hogy 1997-ben minden egyeztetés nélkül, a Világbank érdekeit kiszolgálva erőltette át az akkori vezetés a reformnak nevezett részleges privatizációt, a mostani polgári kormányzatnak különösen kell ügyelnie arra, hogy a tudomány, a szakma és az érdekképviselők képviselőit a koncepció kialakításába bevonja, hiszen csak így garantálható egy olyan rendszer születése, mely már tényleg megérheti a „felnőttkort”.

A nyugdíjrendszerrel szemben támasztott követelményeket Augusztinovics Mária foglalja össze a legtömörebben és egyben a dolgok lényegét is kiemelve:

1. Nyújtson öregkori biztonságot;
2. Legyen igazságos;

DR. MENYHÁRT SZABOLCS, PhD egyetemi tanársegéd, Károli Gáspár Református Egyetem, főiskolai docens, Wekerle Sándor Üzleti Főiskola (szabolcsmenyhart@hotmail.com).

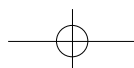
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

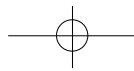
3. Legyen rugalmas;
4. Legyen kiszámítható.¹

AZ IDŐSKORI LÉTBIZTONSÁG MEGTEREMTÉSE

Egy nyugdíjrendszer akkor működik a legtökéletesebben, ha képes biztosítani az idősök számára a tisztes megélhetést, illetve legalábbis azt az ellátási színvonalat, amelyet ígért. Itt a legnagyobb probléma az ígérettel van. Az ígélet kategóriája azért problematikus, mert az ígéreteket akár több évtizeddel ezelőtt is elhangozhattak, de elhangzanak ma is a jelenlegi pályakezdők számára, melyeket 30–40 év múlva kell, kellene teljesíteni. A mai társadalom számára az 1975. évi II. törvény tett általános jellegű ígéretet. Nem meglepő tehát, hogy a mai 55–60 éves korosztály számos tagja megvan arról győződve, hogy a nyugdíját az utolsó 3–5 év átlagkeresete alapján fogják kiszámítani. Ehhez hasonló sztereotípiák az is, hogy a nyugdíjasok már megfizették az időskori egészségügyi ellátást, mert korábban teljesítettek járulékfizetést. Megjegyzendő, hogy az újabb időknek is megvan a maga ígérete. Elég, ha csak az 1997-es nyugdíjreform legfőbb ígéletét említjük, vagyis azt, hogy a majdani vegyes rendszer magasabb ellátást fog biztosítani a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerénél, így megéri az akkori 30–40 éves korosztálynak az átlépés. Megjegyzendő, hogy volt 60 éves „önkéntes” átlépő is. Mindezek alapján kiemelten fontos, hogy a nyugdíjrendszer csak olyan ígéreteket tegyen tagjainak, amelyeket képes teljesíteni, és ezen ígéreteket pedig teljesítse, ha már egyszer ígéretet tett rájuk. Éppen ezért tartjuk fontosnak, hogy a nyugdíjrendszer kikerüljön a politika fogságából, és ne a mindennapi érdekharcok nyomán alakuljon, hanem kizárólag szakmai szempontok alapján lehessen igazgatni, így a mindenkori ígéreteket is felelős szakemberekből álló testület tehesse meg.

Az időskori létbiztonság követelménye a felelőtlen ígérgetések kizárása mellett azt is jelenti, hogy a nyugdíjrendszer olyan ellátást szolgáltat, mely azok részére, akik megfelelő hozzájárulásokat teljesítettek, védelmet nyújt az időskori szegénység ellen. Az öregkori biztonság azt is jelenti, hogy a nyugdíjas nem szorul szociális segélyre, ingyenkonyhára vagy közgyógyellátásra, hogy csak néhány kérdést említsünk. Az időskori ellátás az egyén életpálya-keresetével arányos, melyet a nyugdíjrendszer intézményei közösen szolgáltatnak, tehát az időskori szegénységtől a kötelező nyugdíjrendszernek kell megóvnia az adott ország társadalmát. Ugyanak-

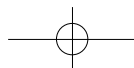
Menyhárt Szabolcs – Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer?

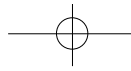
kor a nyugdíjrendszer által nyújtott időskori biztonság nem kegy és könyöradomány, hanem az egyének által félretett nyugdíjcélú vagyoni szolgáltatása. A rendszer akkor működik megfelelően, ha az egyént legalább olyan mértékű tartalékolásra kötelezi, hogy az időskori szegénységet elkerülje. Vagyis bizonyos mértékig, egy törvényes minimum erejéig mindenki köteles magát biztosítani. Ellenkező esetben, ahogy Augusztinovicz Mária fogalmaz, „a tücskök nem kötnének nyugdíjbiztosítást, és öregkorukban a hangyáknak kellene őket eltartaniuk”.²

Sajnálatos módon a mai kötelező nyugdíjrendszerben ez a minimális tartalékolásra való kötelezés nem érvényesül – legalábbis közvetlen módon nem. Elvi értelemben ugyanis a minimálbér kötelező jellege jelentené a garanciát arra nézve, hogy az egyén béréből megélhetésre képes, így a minimálbér után fizetendő járulékmérték alapján számított nyugdíj is elvi értelemben elégséges az időskori létbiztonságra. Álláspontunk szerint ez az „elvi értelemben vett időskori létbiztonság” két irányból sérül napjainkban: egyrészt az átlagos egyéni életpálya nem megszakítások nélküli, vagyis az egyén teljes aktív életpályája során biztosan nem részesül mindig legalább a minimálbérenek megfelelő juttatásban, másrészt pedig a foglalkoztatott és foglalkoztatott közös érdekére tekintettel számos esetben állapítható meg a járulékfizetés elmulasztása.

További megoldatlan probléma a járulékfizetéssel nem fedezett időszakok kezelése, mely miatt csökkenő vagy kieső ellátásalapok, szolgálati idők keletkeznek. Arra való tekintettel, hogy a társadalombiztosítás rendszere, illetve a mai magyar kötelező nyugdíjrendszer is alapvetően munkanyugdíj-rendszer, nem tudja megfelelő módon kezelni a szolgálati viszonytal nem fedezett időszakok, életpályaszakaszok kérdését. Természetesen a rendszer formális értelemben könnyen megoldja ezt a kérdést is, hiszen az, aki meghatározott szolgálati idővel nem rendelkezik, az nem kap ellátást, akinek pedig alacsony az átlagkeresete, az kevesebbet kap majdan. Azonban nem feledkezhetünk el arról, hogy azon személyeket sem hagyhatja magára a társadalom, akik kiszorultak valamilyen ok miatt a rendszerből. Ezen emberek ellátását pedig végső soron az állam, vagyis az adófizetők finanszírozzák. *Egy értelmes és igazságos nyugdíjrendszer tehát gondoskodik arról, hogy mindenki rendelkezzen megfelelő nyugdíjbiztosítással.*

A mai nyugdíjrendszer hatálya alól alapvetően két okból lehet kikerülni: egyrészt az egyén nem válik biztosítottá, vagy biztosított, de fog-

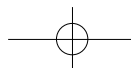
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

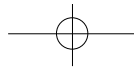
lalkoztatása a feketegazdaságban valósul meg. Így indokolt a járulékel-
lenőrzések presztízsének visszaállítása és jelentősebb szankciók kilátás-
ba helyezése. Mivel számos esetben a foglalkoztató mulasztására csak a
nyugdíjba vonuláskor derül fény, indokolt volna az elévülési szabályok
átgondolása is oly módon, hogy a járulékmegállapításhoz való jog el-
évülése ne a bevallás benyújtásá-
hoz, hanem az igényérvényesítés-
hez kötődne. Ez a gyakorlatban azt
jelentené, hogy a járulékbevallás
benyújtásától az igényérvényesítés-
ig eltelt idő alatt nyugodna az el-
évülés, és a tényleges elévülés csak pl.: a nyugdíj-megállapító határozat
jogerejétől kezdődne el.

Meggyőződésünk, hogy a járulékkérdést nem lehet alárendelni pilla-
natnyi politikai, gazdasági vagy fiskális kérdéseknek. A kormányzat már
csak azért sem játszhat a járulékokkal, mert azok – legalábbis közgazda-
sági értelemben – mindvégig az egyén tulajdonát képezik, mely tulaj-
dont korlátozni csak kivételes esetben lehet. Ugyanakkor *adó- és járulé-
reformra égetően szükség van*. Ezt indokolja hazánk lassuló gazdasága, ver-
senyképességünk csökkenése (elvesztése), de ezt indokolja a társada-
lombiztosítást, illetve a nyugdíjrendszert fenntartó biztosítottak alapve-
tő érdeke is.

Az adó- és járulékreform első lépéseként meg kell vizsgálni, hogy az
egyes biztosítási ágak a jelenlegi ellátási színvonal mellett mekkora járú-
lékszint mellett finanszírozhatók. Itt kell elérni az egyes kockázati körök
elválasztását, mert amíg az öregségi nyugdíjakat lehet és kell is kizáró-
lag biztosításmatematikai korrektség mellett működtetni, addig a rok-
kantbiztosítás, árvaellátás vagy a reményeink szerint bevezetésre kerülő
alapnyugdíj esetében különös szerepe van a társadalmi szolidaritásnak.
Emellett messzemenőig figyelembe kell venni a halandósági táblákat
és más olyan statisztikai számsorokat, amelyek a rendszer stabilitását
megalapozhatják. Emellett az adórendszer polgárbarát átalakítását kell
folytatni, és mindkét oldalt, foglalkoztatókat (vállalkozókat) és foglal-
koztatottakat is érdekeltté tenni a jogkövető eljárásban. *Az érdekelttség
megteremtése alapvetően fontos*, hiszen amíg a munkavállalónak is megéri a
zsebbe csúsztatott borítékban kapni fizetését, addig a rendszer fennma-
rad. Viszonylag alacsony jövedelemadó-terhelés mellett a munkavállaló

**... adó- és járulékreformra
égetően szükség van.**

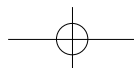

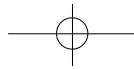
Menyhárt Szabolcs – Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer?

már figyelembe veszi az esetlegesen elmaradó ellátásalap-többletet, így máris érdekelt a gazdaság fehéritésében. Mindemellett indokolt a fogyasztást terhelő adók oly módon történő átalakítása, hogy az átlag fogyasztói kosárba kerülő termékek kisebb, míg a luxuscikkek a mainál jóval magasabb adó kategóriába essenek.

A fentiekben vázolt azon problémára, miszerint az egyéni életpálya nem folyamatos biztosításban töltött idővel jellemezhető (kieső idők, arányosan figyelembe vehető szolgálati idő stb.) alapvetően kétirányú megoldási javaslat képzelhető el. Ha a jogalkotó fenn kívánja tartani a mai DB³ felosztó-kirovó nyugdíjrendszert, és emellett nem tervezi az alapnyugdíj bevezetését, akkor – öszvérmegoldásként – a tbj-ben kell rendezni a jelenlegi szabályok szerint biztosítási jogviszonnyal nem rendelkezők nyugdíjbiztosítását. Ha a jogalkotó egy minimális megélhetést biztosító alapnyugdíjat vezet be (ennek gondolatát támogatjuk mi is), akkor az életpálya foghíjaival már nem kell törődnünk. Akkor tehát a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer megmaradhat a „klasszikus” értelemben vett munkanyugdíj-rendszernek, és így biztosításmatematikailag korrekt nyugdíjat csak azoknak biztosít, akik egyébként megfelelő hozzájárulásokat teljesítettek. Ugyanakkor az adófizetőknek nem kellene törődni a nyugdíj nélküliekkel, hiszen bár ők kívül estek a munkanyugdíj-rendszeren, egy fix mértékű járulék megfizetésével, annak kötelező tartalékolatásából, illetve egyéb forrásokból mégis kapnak egy minimális ellátást.

Látható, hogy nagyon sürgősen lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy minden magyarországi lakos kötelezve legyen – biztosítási jogviszony hiányában is – egy meghatározott tételes mértékű nyugdíjjárulék megfizetésére. Ezen nyugdíjjárulék megfizetése az adott személy vonatkozásában szolgálati időt és beszámítható hozzájárulást eredményezne, ami a végső elszámolás során igencsak jól jövedelmezne az egyénnek. Mindennek hatására az egyéni életpálya ismét kissé kisimulna, vagyis a biztosítási jogviszonnyal – és járulékfizetéssel és szolgálati idővel – nem, vagy nem teljes mértékben (pl.: részmunka 4 órában) fedezett időszakok hossza és száma lecsökkenne. Álláspontunk szerint ezen új jogintézmény viszonylag egyszerűen megvalósítható, hiszen mind az infrastrukturális, mind pedig az informatikai feltételek többé-kevésbé adottak. Az egyéni számla alapját képezheti egy NDC⁴ rendszerű társadalombiztosítási nyugdíjrendszernek is.

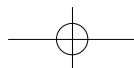
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

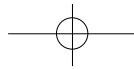
A NYUGDÍJRENDSZER IGAZSÁGOSSÁGÁNAK MEGVALÓSÍTÁSA

Az igazságosság kérdésének vizsgálatakor elsőként a nyugdíjrendszer társadalmi rendeltetését, funkcióját kell felidézni. A nyugdíjrendszer társadalmi szerepe nem más, mint időskori megélhetés biztosítása oly módon, hogy az egyén aktívkorai jövedelmét idős korára transzferálja. A nyugdíjrendszer tehát akkor tekinthető igazságosnak, ha úgy valószínűsíti meg az egyének jövedelmének időskorra történő transzferálását, hogy a tagok között nem hajt végre indokolatlan jövedelemátcsoportosítást. Igazságosan működik tehát a nyugdíjrendszer, ha a nyújtott szolgáltatások és a teljesített hozzájárulások közötti szoros (biztosításmatematikai) arányosság áll fenn.⁵ Természetesen egyéni szinten nem érvényesülhet a befizetés és a szolgáltatás közötti, patikamérleggel kimért egyenlőség, hiszen igen csekély annak a valószínűsége, hogy az egyén éppen annyi ideig él, mint amennyire ellátását kikalkulálták (pl.: a nyugdíjazáskor várható élettartam alapján). Ugyancsak nem tekinthető indokolatlan jövedelemátcsoportosításnak az, ha az egyén nyugdíját csak pár hónapig élvezzi, míg mások élhetnek akár 100 éves korig, mivel a kockázatközösségi jövedelemtranszfer alapja, hogy a kockázatközösség tagjai vállalják ennek a kockázatát, hiszen senki sem tudja, hogy meddig fog élni.

A nyugdíjrendszer (kizárva tehát e körből az állami közvetlen redisztribúciót) alapvetően kétirányú jövedelemátcsoportosítást hajthat végre: adott generáción belül, illetve egymás után élő generációk tagjai között. Mindkét jövedelemátcsoportosítás igazságtalan, hiszen a nyugdíjrendszer egyes tagjaitól terel át meghatározott mennyiségű nyugdíjcélú vagyont másokhoz. A fejezet során használt, Augusztinovics Máriától kölcsönzött hasonlattal élve, a szorgalmasabb hangyák által gyűjtött javak egy részét a lustábbak kapják ajándékba.⁶

A nyugdíjrendszer által megvalósított (esetleges) intergenerációs jövedelemátcsoportosítás alapvető összefüggésben van a nyugdíjrendszer felosztó-kirovó finanszírozásával, mint ahogy az hazánkban is megvalósul. A mindenkori aktívaktól beszedett járulékokat fizetik ki ellátásként, vagyis de facto igaz az állítás, hogy a dolgozók tartják el az időseket. Ezen esetben tehát megvalósulhat a generációk közötti jövedelemátcsoportosítás, ha a jelenkori idősek több ellátást kapnak a fiataloktól, mint

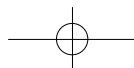

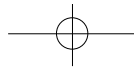

Menyhárt Szabolcs – Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer?

amennyit ők fizettek szüleiknek ellátás formájában. Ez így is volt, hiszen a mai nyugdíjasok zöme a 2. világháború után volt keresőképes, amikor az ő népes generációik tartottak el egy kisebb lélekszámú, viszonylag rövid várható élettartam-kilátásokkal rendelkező nyugdíjas generációt, mindezt ráadásul egy emelkedő (reál)bérszínvonalat engedő gazdasági környezetben. Ezzel szemben a mai csekélyebb számú dolgozónak kell eltartania a viszonylag magas várható élettartam-kilátásokkal rendelkező, számarányában is egyre bővülő nyugdíjas generációkat, amikor a gazdasági környezet sem kedvez a folyamatoknak. Nem nehéz belátnunk, hogy a fiatalabbak generációról generációra nyugdíjvagyonuk egy részét odaajándékozzák az időseknek, mely folyamat igazságtalanná teszi a rendszert (gondoljunk a hangya hasonlatra). Joggal vetődik fel a kérdés, hogy ezen esetben mit lehet tenni.

Az intergenerációs jövedelemátcsoportosítás elkerülése érdekében elengedhetetlen, hogy a döntéshozó megteremtse a nyugdíjrendszer biztosításmatematikai korrektségét. Mindez a gyakorlatban azt jelentené, hogy a nyugdíjba vonuló egyén járadéka az aktív életpályája során teljesített befizetésekkel (járulékfizetésekkel) arányos. Kétségtelen tény az is, hogy ezen esetben a felosztó-kirovó finanszírozás során előtérbe kerül az egyéni hozzájárulás kérdése, és kissé háttérbe szorul az, hogy az adott havi ellátások fedezetét a biztosító beszedje járulék formájában. Sajnálatos módon a magyar nyugdíjrendszer sokáig nem volt biztosításmatematikailag korrekt, hiszen csak a biztosított utolsó aktív évei alapján adott ellátást. Így tehát, mindenki érdekelt volt abban, hogy az idős munkavállalók keresetét mesterségesen feltornázzák. A munkavállaló magasabb nyugdíjat, a munkahely pedig egy osztható bértömeget kapott.⁷ Ugyanakkor a megállapított ellátás köszönőviszonyban sem volt az egyén életkeresetével. A magyar nyugdíjreform elvben megteremtette az életkereset alapján történő nyugdíjmegállapítást, de az csak igen későn, 2030–2032 körül fog a gyakorlatban is megvalósulni, hiszen az 1988-tól biztosított generáció akkortájt fog ellátásért folyamodni az illetékes szervhez. Meglátásunk szerint ez túl késő, hiszen addig is nem az életkeresettel, illetve az életpálya során befizetett járulékokkal arányos ellátást kapnak a biztosítottak. Mindenképp utalni kívánunk arra, hogy a jelenlegi társadalombiztosítási nyugdíjrendszer nem alkalmas arra, hogy az átlagkereset-számítás során áttérjen a befizetett járulék alapján történő ellátás megállapításra. Egy DB-rendszer mindig a ledolgozott szolgálati idő arányában az egyéni átlagkereset százalékában adja meg az ellá-

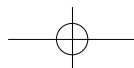
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

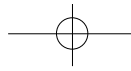
tás összegét. A befizetett járulékok alapján a DC-rendszerek⁸ adnak ellátást. A társadalombiztosítási nyugdíjrendszer rendbetétele során elsődleges fontosságú, hogy amennyire csak lehet, akár utólag is, a szervezetrendszer próbálja meg dokumentálni a biztosítottak által fizetett járulék mértékét, hiszen ezen adatok az egyéni nyugdíjszámlák bevezetésekor igen hasznosak lehetnek. *A másik sarkalatos pont a szolgálati idő kérdése.* Ha a rendszer elmozdulna a szolgálati évek alapján működő nyugdíjformuláról a járulékfizetésen alapuló nyugdíjmegállapítás felé (bár akkor kérdéses, hogy egyáltalán DB-rendszerről beszélünk-e még), akkor kisebb súllyal esne latba a járuléklafon intézménye is.

**A másik sarkalatos pont
a szolgálati idő kérdése.**

A nyugdíjrendszer igazságos működésének másik feltétele, hogy adott generáción belül se hajtson végre jövedelemátcsoportosítást, csorbítva ezzel a biztosításmatematikai korrektség elvét. Ezen jövedelemátcsoportosítás akkor valósul meg, amikor az ellátás megállapítása során az egyén nyugdíjcélú vagyonából bizonyos szabályok szerint „lecsípnek” egy részt, és azzal visszafogja a jogalkotó a nyugdíjkiadásokat, vagy más ellátottak nyugdíjának kiegészítésére használja fel. Sajnálatos módon a magyar társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben számos esetben találkozni a generáción belüli jövedelemátcsoportosítást megvalósító elemekkel, melyek igen sürgős korrekciójára van szükség, már csak azért is, mert ha a társadalom elfogadja azt, hogy csak az 1988-tól szerzett jövedelmek alapján van lehetőség életkereset alapján való ellátás megállapításra, akkor joggal várhatjuk el mindannyian, hogy az egyszerűen módosítható szabályokkal tegye a jogalkotó a rendszert igazságosabbá.

A magyar társadalombiztosítási nyugdíjrendszer az ellátás megállapítása során több esetben alkalmaz olyan módszereket, amelyekkel az életpálya-keresetet, mint a nyugdíj megállapítása alapjául szolgáló keresetet csökkenti. Elsőként említhető a fentiekben már hivatkozott járuléklafont meghaladó keresetek be nem számítása. Alapvetően sérti az életpályakereset-arányos nyugdíj elvét az éves járuléklafon, a keresetek degresszív beszámításának intézménye is. Sokáig a korábbi keresetek valorizációja is indokolatlan jövedelemátcsoportosítást eredményezett. Ugyancsak aggályosnak tartjuk a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer keresetnettősítési szabályait is.

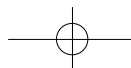

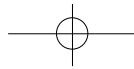

Menyhárt Szabolcs – Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer?

A generáción belüli jövedelemátcsoportosítással kapcsolatban, mind jelentőségüknél, mind pedig az átcsoportosított jövedelem nagyságrendjénél fogva is kiemelést érdemel a nyugdíjban nem részesülő, de bizonyos ideig járulékot fizetők kérdése. A rendszer 2013-tól érvénybe lépő „korrekt” szabályai egy „perverz biztosítási rendszert” hoztak volna létre, melyben alapvető létbiztonságot jelentő ellátási forma nem létezik, de ugyanakkor a minimális jogosultsági időt el nem érő járulékfizetés is nyugdíjjogosultság híján honorálatlan marad, így ezen járulékok végső soron a gazdagabbak között kerülnek felosztásra, mely elv semmilyen körülmények között sem elfogadható számunkra. Ezt a helyzetet felismerve a jogalkotó kitolta a résznyugdíj megállapíthatóságát. Bár a résznyugdíj továbbra is fennmarad, alapvető problémát jelentenek azok, akik 15 évnél kevesebb szolgálati idővel rendelkeznek. Esetükben tehát az valósul meg, hogy hiába fizettek adott esetben 14 év 6 hónapig járulékot, ellátást mégsem kaphatnak ezért. Álláspontunk szerint ezt a kérdéskört mindenképp kezelni kell, például oly módon, hogy a nyugdíjrendszer ezen emberekkel korrekt módon elszámol, és adott esetben például a magán-nyugdíjpénztári rendszerből is ismeretes egyösszegű kifizetéssel „végkielégíti” őket. Mindez ugyanakkor azért nem jelentené a kockázatközösségből történő forráskivonást, mert annak az embernek, aki összességében a nyugdíjkorhatár elérése után csak 10 év szolgálati idővel rendelkezik, már nem áll módjában megfelelő szolgálati idő összegyűjtése. Ugyanakkor ezen személyek ellátását a későbbiek során létrehozandó alapnyugdíj-rendszerben rendezni kell.

Ugyancsak igazságtalan jövedelemátcsoportosítást valósít meg a minimálnyugdíj rendszere is. Álláspontunk szerint a foglalkozási nyugdíjrendszer, mint amilyen elvben a magyar társadalombiztosítási nyugdíjrendszer is, jövedelemarányos (a befizetett járulékokkal arányos) nyugdíjat kell hogy szolgáltatson. Ha valaki életpályája során nem fizetett annyi járulékot, hogy legalább a nyugdíjminimumot elérje a megállapított ellátása, akkor részére a minimális megélhetéshez szükséges forrásokat nem a foglalkozási nyugdíjrendszernek kell előteremtienie, hanem egy alapnyugdíjrendszernek. Mivel a minimálnyugdíj esetében egy személyi körnek mesterségesen felemelik a biztosítási elven járó ellátását egy szintre,⁹ szükségszerűen ez a másik oldalon valakik ellátásának a csökkentésével jár párhuzamosan, hiszen a központi költségvetés ennek többletterhét nem utalja át a Nyugdíjbiztosítási Alap részére.

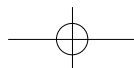

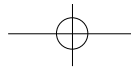
EGY RUGALMAS NYUGDÍJRENDSZER LÉTREHOZÁSA

A magyar nyugdíjrendszerrel szemben támasztott egyik legfontosabbá felértékelődő társadalmi elvárás a rugalmasság kérdése. Egy rendszer akkor rugalmas, ha képes alkalmazkodni a folyamatosan változó elvárásokhoz, képes megfelelő és adekvát válaszokat adni a vele szemben felmerülő új kihívásokra. Első hallásra a nyugdíjrendszer és a rugalmasság fogalmainak összeegyeztetése szinte antagonisztikus ellentétnek tűnik. Joggal merül fel a kérdés, hogy egy olyan rendszert, amelyik egy ember teljes egyéni életpályáját végigkíséri, miképp lehet rugalmassá tenni, hogyan lehet azt megfeleltetni a folyton változó elvárásoknak és gazdasági körülményeknek.

A nyugdíjrendszer, illetve annak kötelező alrendszerei a 21. században sokkal inkább megérették a rugalmassá tételre, mint bármikor a történetük folyamán. A globalizálódó világban, ahol az országhatárok egyre légiesebbé válnak, a tőke szabadon, korlátozásoktól mentesen áramlik, különösen fontos a rugalmasság. Ezt indokolja az is, hogy a megváltozott gazdasági környezetben alapvetően felborult a korábbi foglalkoztatási struktúra, kereseti-jövedelmi viszonyok, illetve sok esetben jelentős szerepet játszik a migráció is. *A nyugdíjrendszerek korábban kőbe vésett szabályait indokolt a biztosítottak igénye szerint átszabni.* A nyugdíjrendszerek „rugalmasítása” során elsődlegesen a nagy állami ellátórendszer részeként aposztrofált társadalombiztosítási nyugdíjrendszert kell átalakítani, de ezzel egyidejűleg a kötelező nyugdíjrendszer további alrendszereinek is követniük kell a rugalmasság példáját.

A legújabb reformhullám során minden esetben azt rótták fel a társadalombiztosítási nyugdíjrendszernek, hogy nem képes alkalmazkodni a változó kihívásokhoz, így sokan megfogalmazták, hogy az egészet fel kellene számolni, de legalábbis az idős kori biztonságban betöltött súlyát minimálisra kell csökkenteni. Ilyenkor ismerősen csengenek vissza a „minimális állam”, a „szolgáltató állam”, illetve „az állam rossz gazda”, „a piac majd mindent megold”, „az egyéni szabadság majd eldönti”, „a magánszféra sokkal hatékonyabb” szlogenek. Mi erre azt válaszoljuk, hogy felhasználva a piaci szereplők (itt konkrétan nem a pénzügyi 9/11-et okozó felelőtlen „piaci szakértelemre”, profithajhászásra gondolunk) tapasztalatait, olyan szabályokat kell életre hívni, melyek a társadalombiztosítási nyugdíjrendszert is vonzóvá, versenyképessé teszi a nyugdíjpiacon, úgy, hogy a társada-

Menyhárt Szabolcs – Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer?

lombbiztosítási nyugdíjrendszer valós alternatívája legyen a piaci nyugdíj-biztosításoknak, illetve hosszú távú befektetési formáknak. A mai közgazdasági gondolkodás előszeretettel temeti az államot, mint rossz gazdát, és isteníti a piacot, mint az egyedüli olyan teret, ahol pénzügyi kérdéseink megválaszolásra kerülnek. De ha a piac bedől, akkor mégis a rossz gazda állam lesz az, aki végül a számlát állja. Csak utalni kívánunk arra, hogy az

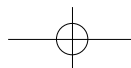
A mai magyar társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben ... meg kell teremteni a kiegészítő biztosítás lehetőségét.

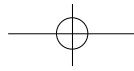
USA történetének legnagyobb költségvetési deficitjét kockáztatja azzal a 700 milliárd dolláros pénzügyi mentőcsomaggal, amelyet azért kellett létrehozni, hogy az elkorcsosult piaci folyamatok beláthatatlan következmé-

nyeit az állam legalább némiképp csökkenteni tudja. Ugyanakkor a rugalmassá tétel kérdése az 1997-es nyugdíjreform óta bonyolultabb, hiszen a kötelező nyugdíjrendszer rugalmassá tétele érdekében már nem csak a társadalombiztosítást, hanem a magánnyugdíjrendszert is érinteni kell.

Joggal vetődik fel tehát a kérdés, hogy hogyan tegyük nyugdíjrendszerünket rugalmassá. Álláspontunk szerint akkor tehető a nyugdíjrendszer rugalmassá, ha a biztosítottak rendelkeznének a nyugdíjcélú tartalékolás idejéről, módjáról és mennyiségéről, illetve azt is eldönthetné az adott biztosított, hogy az ellátást mikortól, milyen feltételekkel kívánja igénybe venni. Természetesen mindez nem jelenti a kötelező nyugdíjrendszer önkéntessé tételét, hanem a kötelező rendszerben kell találni olyan elemeket, amelyek segítenek kiszolgálni a felmerülő igényeket. A kötelező nyugdíjrendszer fogalma azt a minimumot kellene, hogy jelentse, amely erejéig mindenki köteles magát biztosítani. Azonban e szint felett mindenkinek meg kell adni a lehetőséget arra, hogy további jövedelmeket is a nyugdíjrendszer segítségével az időskori megélhetés szolgálatába állítsanak. Ugyanakkor az a mai merev struktúrájú rendszerben nehezen kivitelezhető. A DB-rendszerek alapvetően a szolgálati idő és az átlagkereset arányában állapítanak meg ellátást. Így a kötelező tartalékoláson felül minden befizetést valamilyen szinten be kell terelni a szolgálati idő és átlagkereset csatornájába, ami igen bonyolult, de nem lehetetlen.

A mai magyar társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben – osztrák mintára – meg kell teremteni a kiegészítő biztosítás lehetőségét. Ez alapján mindenkinek

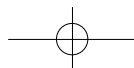

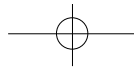
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

lehetőséget kell teremteni arra nézve, hogy önkéntes elhatározása szerint a kötelező járulékok felett további járulékokat fizessen, megalapozva ezzel a későbbi magasabb ellátásokat. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a magyar jog is ismeri a szolgálati idő és a nyugdíjalapot képező jövedelem szerzése céljából köthető megállapodást. Joggal vetődik fel ugyanakkor a kérdés, hogy mivel nyújt többet a társadalombiztosítás a piaci szereplőknél. A válasz egyszerű: biztonságot, szakértelmet és alacsony költségeket. Az állam pedig ezen többletjövedelmek becsatornázásával sokkal kedvezőbb feltételekkel tud államadósságot finanszírozni. Mindkét fél számára előnyös megállapodás volna, hiszen az egyén biztonságban tudja megtakarításait, az állam pedig olcsón tudja az államadósságot finanszírozni. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy *azok a pénzügyi körök, amelyek következetesen szajkózzák a társadalombiztosítás privatizációjának szükségességét, kétszeresen is veszítenek*: nem tudják jó pénzért a magánszemély jövedelmét kezelni, és nem tudnak ugyancsak jó drágán az állam részére államadósságot finanszírozni. Ez esetben tehát a pénzfelesleggel rendelkezők közvetlenül találkozónának a piacon a pénzszükségben lévővel, és a kereslet-kínálat közvetlenül, „kibicek” nélkül találkozhatna.

Bár a kiegészítő biztosítás működőképes megoldási alternatívának tűnik, a jelenlegi DB-rendszer rendkívüli bonyolultsága miatt várhatóan kevesen élnének a lehetőséggel. A rendszer rugalmassága azt is jelenti, hogy megfeleljen a társadalom által elvárt átláthatóság követelményének. A mai magyar nyugdíjszámítás leginkább egy boszorkánykonyhához hasonlít, és a biztosított csak a pénzes postástól tudja meg, mekkora is lett az ellátása. Az átláthatóságot legegyszerűbb módon a mai DB-rendszer NDC-rendszerre alakításával lehet elérni. A kiegészítő nyugdíj kezelése is sokkal egyszerűbb volna egy NDC-rendszer keretében. Nem kellene külön-külön adminisztrálni a rendes és az afeletti befizetéseket, hanem minden befizetés a biztosított nyugdíjszámláján kerülhetne jóváírásra. A számla végösszege pedig a nyugdíjba vonulás időpontjának megadásával, illetve a biztosított várható élettartama alapján egyszerűen átváltható az életjáradék összegére, így a biztosított bármikor láthatja várható nyugdíjának alakulását, illetve bármikor újraszámolható a képlet esetleges nagyobb összegek egyösszegű elhelyezésével.

A nyugdíjrendszer rugalmasságának másik igen fontos összetevője a flexibilis korhatárszabályok kérdése. Jelenleg a kötelező nyugdíjrend-

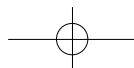
Menyhárt Szabolcs – Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer?

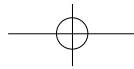
szer mindkét kötelező alrendszerében rögzített korhatár van. Ugyan a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer ismeri a korábbi nyugdíjazás bizonyos lehetőségeit, de azok – mint azt a dolgozat során megállapítottuk – inkább tekinthetők speciális nyugdíjtípusoknak, semmint flexibilis korhatárszabályoknak. Az előrehozott, illetve a csökkentett összegű előrehozott nyugdíjak esetében igen szigorú feltételek érvényesülnek, így egyre kevesebben tudják azt igénybe venni. A kormányzat mindig a tényleges nyugdíjba vonulási időt akarja közelíteni a törvényes korhatárhoz, holott inkább azt kellene megvizsgálni, hogy a nyújtott ellátások arányban vannak-e a fizetett járulékokkal, illetve a várható élettartam-adatokkal. Megjegyzendő, hogy ezen tényezők összhangját a jelenlegi DB-rendszerben álláspontunk szerint nem lehet megvalósítani. Ezért ismételen kiállunk a mai magyar társadalombiztosítási nyugdíjrendszer NDC-rendszerre való alakítása mellett.

Szorgalmazzuk azt is, hogy az önkéntes nyugdíjpillérekben felhalmozott megtakarításokat az egyes önkéntes intézmények között is, illetve a kötelező nyugdíjrendszer irányába is át lehessen irányítani. Mindenképp fontos eme hordozhatóság elől minden akadályt elhárítani, hiszen a nyugdíjpiacra csak így valósulhat meg a teljes verseny, és a fogyasztó csak így tudja a számára legmegfelelőbb nyugdíjkonstrukciót kiválasztani.

A KISZÁMÍTHATÓ NYUGDÍJRENDSZER GARANTÁLÁSA

A nyugdíjrendszer kiszámíthatósága azt jelenti, hogy a polgárok hosszabb távon tervezhessenek a rendszerrel kapcsolatban. Ezen követelmény megvalósítása során az államra kiemelt felelősség hárul, hiszen nem tanúsíthat olyan magatartást (osztogatás és Robin Hood-adók politikája), amely a kiszámíthatóságot befolyásolja. *A nyugdíjrendszer szabályai társadalmi konszenzuson kell, hogy alapuljanak*, hiszen csak így biztosítható a polgárok részéről az önkéntes jogkövetés. Az állam garanciát kell hogy adjon tehát arra nézve, hogy a konszenzusos megállapodást nem írja felül.¹⁰ Ezzel kapcsolatban Prugberger Tamás kiemeli: „A jog egyik értékmérője annak stabilitása, ami annyit is jelent, hogy az állam is aláveti magát normáinak. Mintegy a jog normáit tiszteletben tartva korlátozza saját cselekvésmozgását. Ezt figyelembe véve olyan jogszabályokban megjelenő normákat hoz, amely a társadalom egészének vagy legalábbis nagy részének objektív értékeivel áll összhangban gazdasági, szociális,

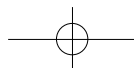
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

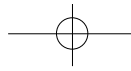
kulturális, egészségügyi, bel- és külbiztonsági területen egyaránt. Vagyis a hatalmat gyakorló vezető elit nem elszakadva választóitól az államrezont a közjó, a közérdek szerint alakítja ki.”¹¹ A nyugdíjreform elmúlt 10 esztendeje bebizonyította, hogy a politika nem képes önkorlátozásra, de ez esetben azt is megállapítottuk, hogy több esetben a rendszer módosítására annak koncepcionális előkészítetlensége miatt került sor. Utalni kívánunk a svéd nyugdíjreform során tett azon megállapításunkra, hogy a svédek majd 15 év alatt készítették el a nyugdíjrendszerük reformját, így annak stabilitása nem volt kétséges.

Álláspontunk szerint a kiszámíthatóság érdekében indokolt a nyugdíjrendszer és általában a társadalombiztosítás politikától való (kormány, pártok, pártokat tömörítő Országgyűlés) személyi és szervezeti függetlenségének megteremtése.¹² A nyugdíjrendszer függetlensége a rendszerváltás után már megvalósult, de az önkormányzati igazgatás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.¹³ Tekintve egyrészt, hogy a társadalombiztosítás önkormányzati igazgatása hazánkban már megbukott, és újraindítása vélhetően társadalmi ellenérzéseket váltana ki, másrészt pedig azért, mert az önkormányzat megválasztása során egyes politikai erők közvetett, de akár közvetlen befolyásra is szert tehetnek, egyetértünk a dr. Mészáros József által fémjelzett szakértői javaslatban megfogalmazottakkal, mely szerint a társadalombiztosítást egy, kizárólag a törvényeknek alárendelt, ún. Társadalombiztosítási Tanács irányítása alá indokolt rendelni.¹⁴ Kiemelkedő a Tanács jogalkotási mandátuma, hiszen csak ennek birtokában van lehetőség arra, hogy a társadalombiztosítás és a nyugdíjrendszer függetlenedjen a mindenkori politikai hatalomgyakorlástól.

A kiszámíthatóság másik alapvető feltétele, hogy a nyugdíjrendszert kívülről meghatározó népesedési faktor mellett, a rendszer szolgáltatásait meghatározó járulékok is kalkulálhatóak legyenek. A nyugdíjrendszer, illetve a társadalombiztosítás függetlenségének megteremtése már önmagában garantálja azt, hogy az egyes kormányok nem fogják a járulékmértéket politikai játszmáik függvényében változtatgatni, de világossá kell tenni, hogy adott járulékszint mekkora ellátásra lesz elegendő. A biztosítottnak az első járulékfizetés pillanatában tudnia kell, hogy adott járulékszint mekkora ellátást eredményez, és az majdan mire lesz elég.

Elengedhetetlen a járadékmegállapítás átláthatóvá tétele. Augusztinovics Mária a következőket írta 1993-ban (!): „... mindez utópiának tűnik ma, amikor a magyar nyugdíjba vonuló nem tudja eldönteni, hogy de-

Menyhárt Szabolcs – Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer?

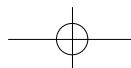
cember 31-én vagy január 2-án menjen-e nyugdíjba, a nyugdíjas pedig hónapokig vár, hogy utólag megtudja, hogy mennyi volt a nyugdíja januárban.”¹⁵ Sajnos ma, a nyugdíjreform után, változtatás nélkül igazak ezek a felvetések. Alapvetően aggályos, hogy a megreformált nyugdíjrendszerben egyáltalán kérdés lehet az, hogy mekkora lesz az ellátás mértéke. Álláspontunk szerint a kötelező nyugdíjrendszer mindkét al-

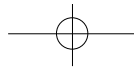
**A második Orbán-kormány
megtette az első lépést
a reform újraindítása felé ...**

rendszerének vonatkozásában a jogalkotónak meg kellett volna teremtenie az ellátás kiszámíthatóságának lehetőségét. A társadalombiztosítási nyugdíjrendszer esetében az átláthatatlanságot a politikai alku tárgyát képező járulékszabályok és a fiskális szempontoknak alárendelt járadékmegállapítási előírások okozzák. Amíg a járulék átláthatóságának kérdése viszonylag egyszerűen kezelhető, addig az ellátás megállapítására vonatkozó előírások kiszámíthatóvá tétele rendkívül bonyolult.

Meggyőződésünk, hogy egy olyan nyugdíjrendszert, amelyik egy átfogó reform után is ilyen kérdésekkel áll szemben, teljesen új alapokra kell helyezni, hiszen megállapítható, hogy a reform sikertelen. A reform elsődlegesen a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer esetében tekinthető sikertelennek. Mindez ugyanakkor nem meglepő, hiszen tényleges újítások nem léptek életbe 1998-ban. A Tny. legtöbb „új” rendelkezése már korábban hatályban volt, míg a törvény a nyugdíjrendszer lényegét jelentő járulékos és járadékszabályokon, illetve a finanszírozáson semmit sem változtatott. Mind a mai napig olyan DB-rendszere van hazánknak, ahol mind a járulék, mind a szolgáltatás – elvben – rögzített, és amely rendszer képtelen megfelelni a vele szemben megfogalmazott szakmai és társadalmi követelményeknek. A rendszer új alapokra való helyezése elkerülhetetlen. Ezt kívánja meg a mostani nyugdíjasok és a jelenlegi járulékfizetők, vagyis a rendszer tagjainak hosszú távú érdeke.

A második Orbán-kormány megtette az első lépést a reform újraindítása felé a magánpénztári tagdíjak átutalásának felfüggesztésével, illetve a magánpénztári tagok visszalépésének megengedésével az állami rendszerbe, így gyakorlatilag többé-kevésbé visszarendeztük a reform előtti állapotokat. A felhatalmazás megvan, a lehetőség adott, a feladat emberöltőkre kötelez. Álljunk elébe!

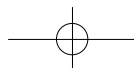

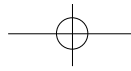

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

JEGYZETEK

- ¹ Augusztinovics Mária: *Egy értelmes nyugdíjrendszer*. Konceptióvázlat, Közgazdasági Szemle, XI. évf., 1993. 5. szám, 415. o.
- ² Augusztinovics, i. m. 415–416. o.
- ³ DB=Defined Benefit, azaz szolgáltatással meghatározott nyugdíjrendszerek esetében előre rögzített szabályok szerint lehet meghatározni a várható járadék mértékét (ideális esetben, a munkásveit kezdő fiatal munkavállaló eleve ki tudja számítani, hogy nyugdíjba vonulásakor mennyi ellátást fog kapni). A járadékformulába való behelyettesítéssel meghatározható az ellátás mértéke. A szolgáltatás összege az egyén jövedelmének szolgálati évenként növekvő százaléka. A rendszer jövedelemfenntartó jellegéből következően a szolgáltatás a nyugdíjkorhatár elérése után az egyén utolsó jövedelmének meghatározott százaléka lesz az általa teljesített szolgálati éveknél függvényében.
- ⁴ NDC=Notional Defined Contribution, Egyéni Tőkeszámlás Rendszer, azaz törvényi szinten nincsenek a várható járadékok mértékszabályai rögzítve, hanem az életpálya során lerótt járulékok által képzett virtuális tőkeösszeg alapján határozzák meg a nyugdíjüket. Ezt a gyakorlatban egy virtuális tőkeszámlával kombinált járulékmeghatározású rendszerként értelmezhetjük. Jelen esetben a virtuális tőkeszámla követelése (a biztosított által befizetett járulékok összessége), az egyén által finanszírozott államadósságként, Németh György fogalmi rendszere szerint „nyugdíj-államadósság”-kötvény(ek)ként tételezhetjük. Vagyis az egyén az NDC-rendszerben hosszú távú kölcsönt nyújt az államnak, melynek ellentételezését az állam nem egyösszegű kifizetésként, hanem meghatározott életkortól (nyugdíjkorhatár) kezdve az egyén élete végéig indexált (inflációkövető) járadék formájában fizet vissza.
- ⁵ Augusztinovics, i. m. 415., 417–418. o.
- ⁶ Persze, hogy a szorgalmas hangyák igazságérzete háborogni fog a felsőbb utasítás ellen, és csak idő kérdése lesz, amíg elkezdik javaikat titokban felhalmozni. Mivel a titkos gyűjtögetés jövedelmezőbb, ezért egyre kevesebb kerül a közös éléskamrába felhalmozásra, melynek egyenes következménye lesz, hogy mindenki kevesebbet fog kapni, és adott esetben az egész hangyatársadalom megélhetése veszélybe kerül... Mennyire életszerű mindez, és nem csak az állatok világában. Gondoljunk csak a magyar nyugdíjrendszer működésére...
- ⁷ Augusztinovics, i. m. 415., 417–418. o.
- ⁸ DC=Defined Contribution, azaz befizetéssel meghatározott nyugdíjrendszerek a DB-rendszerek ellentétéként is felfoghatók, mivel itt a rendszer talpköve az előre meghatározott hozzájárulás mértéke. A rendszer működési elve az, hogy az egyén meghatározott hozzájárulásokat (járulékokat) teljesít, majd a felgyülemlett vagyont az egyén hátralévő

Menyhárt Szabolcs – Merre tovább, magyar nyugdírendszer?

várható élettartamára tekintettel életjáradékként visszakapja. Bár a rendszer nem tesz előre ígéretet meghatározott mértékű szolgáltatás nyújtására, megfelelő működés mellett, legalább olyan ellátási színvonalat tud biztosítani, mint a DB-nyugdírendszer. A DC-rendszerek esetében átértékelődik a szolgálati idő és a nyugdíjkorhatár jelentése is.

⁹ Tny. Vhr. 11. § a 2007. december 31-ét követő, de 2009. január 1-jét megelőző időponttól megállapításra kerülő öregségi teljes nyugdíj legkisebb összege [Tny. 12. § (3) bekezdése] havi 28 500 forint.

¹⁰ Az 1997-es reform kritikájaként állapítottuk meg, hogy teljesen letért a rendszerváltás Országgyűlése konszenzusos határozatában meghatározott fejlődési iránytól. Bár a fordulat jogi érvényessége nem kérdőjelezhető meg, ugyanakkor igen fontos erkölcsi, politikai felelősséget vet föl, mely erkölcsi-politikai válság a nyugdírendszer fejlődését a mai napig is továbbkíséri. Látható, hogy maga a jogalkotó sem képes önmagát korlátozni, és erre nem lehet válasz az, hogy az egyes parlamenteknek más-más az összetétele.

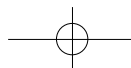
¹¹ Prugberger Tamás: *A makro- és mikrogazdaság-átalakítás szociális és egzisztenciális kihatásai az emberi erőforrásokra az európai normaértékek tükrében*. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Politica et Iuridica, Tomus XI., Jubileumi Kötet a Miskolci Egyetem fennállásának 260. évfordulója alkalmából, Miskolc University Press, Miskolc, 1995.

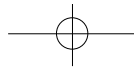
¹² Ezt szorgalmazza Gál Róbert Iván is *A nyugdírendszer elszigetelése* című tanulmányában (forrás: Gál Róbert Iván: *A nyugdírendszer elszigetelése a rövid távú politikai döntésektől*. A tanulmány az Államreform Bizottság megbízásából készült. Forrás: http://nyugdij.magyarorszagholnap.hu/images/2._%C3%BC1%C3%A9s_2007.04.03._070403_03_Ciklusok_a_magyar_nyugd%C3%A9jrendben.pdf, letöltés: 2008. szeptember 22.).

¹³ Prugberger Tamás nézetei szerint a társadalombiztosítási önkormányzatok hatékonyan működhetek volna, ha az állam a munkáltatói és a munkavállalói oldal mellett – a tripartitásnak megfelelően – az állam képviselőit is az önkormányzatokba delegálta volna.

¹⁴ *Van megoldás. „Nyugdíjreform”*. Szerk: dr. Mészáros József, Barankovics István Alapítvány, Budapest–Debrecen, 2007, 20–25. o.

¹⁵ Augusztinovics, i. m. 421–422. o.

A társadalombiztosítás privatizációjának és államosításának fiskális következményei

Argentína példája (1994–2010)

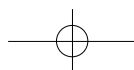
Novoszáth Péter

Argentína 1994 júliusában a Világbank erős támogatásával részben privatizálta társadalombiztosítási rendszerét.¹ Ez a döntés Argentína pénzügyi helyzetét sokkal bizonytalanabbá tette azon egyszerű oknál fogva, hogy a kormányzat ettől kezdve jelentős adóbevételről esett el (Baker–Weisbrot, 2002), különösen hosszabb, de már rövidebb távon is. Ez érdekes módon sem a nemzetközi pénzügyintézeteket, sem a hitelminősítőket egyáltalán nem aggasztotta. Sőt nemhogy nem aggasztotta ezeket az intézményeket, hanem kifejezetten példa- és modellértékűnek vélték az argentin nyugdíjrendszer reformját, és hasonló nyugdíjreformok végrehajtását kezdték szorgalmazni Latin-Amerikában és Kelet-Európában egyaránt.²

Az alkalmazottak által fizetett járulékok, amelyek korábban a nyugdíjba vonulók nyugdíjának a fedezetét jelentették, ettől kezdve a magán-számlákra kerültek. Ennek eredményeként Argentína éves GDP-jének mintegy 1 százalékát kitevő összeggel (nagyjából 100 milliárd dollárral) kevesebb bevétel folyt be az argentin költségvetésbe (Argentina: Recent...

DR. NOVOSZÁTH PÉTER CSc, főiskolai docens, Dunaújvárosi Főiskola, Gazdálkodástudományi Intézet (novoszath.peter@mail.duf.hu).

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

1998, 9. o.). Argentína a kieső bevételeket kénytelen volt külföldi hitelek-
ből kipótolni. A nemzetközi pénzüzeteket és a hitelminősítőket megle-
pő módon ez sem töltötte el aggodalommal. Annak ellenére, hogy a me-
xikói, a kelet-ázsiai, az orosz és a brazil válságot követően az Egyesült Álla-
mok jegybankja erőteljes kamatemelésre kényszerült, és ennek hatására az
Argentína számára rendelkezésre álló hitelek kamatai is jelentősen meg-
nőttek. Ettől fogva az argentin társadalombiztosítás privatizációja miatt ki-
eső bevételek pótlására felvett hitelek költségei igen magassá váltak. Rá-

Argentína a kieső bevételeket kénytelen volt külföldi hitelekből kipótolni.

adásul ezek a költségek nagyon gyorsan növekedtek, mivel csak egyre nagyobb hitelek révén lehetett finanszírozni azokat, és ez egyre magasabb kamatrátákhoz vezetett. Az 1. táblázat mutatja be átfogóan, hogy az argentin társadalombiztosítási rendszer privatizációja milyen hatást is gyakorolt a költségvetési hiány és külső adósság alakulására 1994 és 2001 között. Amint a táblázatból kitűnik, a társadalombiztosításból kieső bevételek és az egyre gyorsabban növekvő kamatkifizetések hatására 2001-re az argentin GDP több mint 3 százaléka nőtt az okozott költségvetési hiány mértéke.

1. táblázat: A társadalombiztosítás privatizációjának hatása az argentin költségvetésre (a GDP százalékában)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kieső társadalombiztosítási bevételek	-0,5	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Kamatláb (%)	10%	10%	10%	10%	14%	14%	20%	20%
Kamatkiadások	-0,01	-0,10	-0,20	-0,30	-0,60	-0,86	-1,59	-2,16
Okozott hiánytöbblet	-0,51	-1,10	-1,20	-1,30	-1,59	-1,86	-2,59	-3,16
Halmazott hitel	-0,51	-1,62	-2,72	-3,83	-5,35	-7,50	-10,05	-13,49

Forrás: Baker-Weisbrot, 2002, 2. o.

Valójában a társadalombiztosítás privatizációja által okozott költségvetési hiány megközelítőleg éppen azzal a hiánnyal lett egyenlő, amely Argentína költségvetésében fennállt ez időszak alatt. A 2. táblázat mutatja azt, hogy miként alakult az argentin költségvetés egyenlege 1994 és 2001 között az egyes években a GDP-hez viszonyítva. Az utolsó sor pedig azt mu-

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

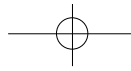
tatja, hogy alakult volna az argentin költségvetés hiánya és többlete, amennyiben nem került volna sor a társadalombiztosítás privatizációjára. Mindebből kitűnik, hogy az argentin költségvetés egyensúlyban maradt volna ezekben az években, ha a társadalombiztosítás privatizációja miatt kiesett járulékbévételek továbbra is az argentin költségvetésbe és nem a magánnyugdíjpénztárakhoz kerülnek. A táblázatból az is kiderül, hogy az argentin kormány egyes állami vállalatok privatizálásával egyes években valamelyest csökkenteni tudta ugyan a nyugdíjrendszer magánosítása által okozott költségvetési hiány mértékét, de ellensúlyoznia nem sikerült azt.

2. táblázat: A nemzeti kormány költségvetésének és költségvetési hiányának alakulása Argentínában (a GDP százalékában)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Bevételek	19,84	19,49	17,52	18,91	18,98	20,61	19,90	19,10
Kiadások (kamatkiadások nélkül)	18,73	18,44	17,76	18,41	18,11	19,40	18,90	18,54
Összes kiadás	19,95	20,07	19,45	20,37	20,34	22,30	22,29	22,12
Költségvetési hiány	-0,11	-0,53	-1,93	-1,46	-1,36	-1,68	-2,39	-3,02
Költségvetési hiány (nyugdíjprivatizáció nélkül)	-0,60	0,57	-0,73	-0,16	0,23	0,18	0,20	0,14

Forrás: Baker–Weisbrot, 2002, 3. o.

Tehát megállapítható, hogy Argentínának sokkal kevesebb problémát jelentett volna a költségvetésének finanszírozása és a befektetők bizalmának a fenntartása, ha nem következik be a társadalombiztosítási rendszer magánosítása. Az is megállapítható, hogy Argentína 2001 decemberében bekövetkezett pénzügyi csődjének kialakulásában meghatározó szerepet játszott a nyugdíjrendszer magánosítása is, amelyet egyébként az is alátámaszt, hogy az IMF által közvetlenül a pénzügyi ellehetetlenülés előtt, még 2001 szeptemberében folyósított megújított rendelkezésre állási hitel lehívásának egyik sarkalatos pontja volt a korábban nyújtott nyugdíjuttatások 13 százalékkal való csökkentése (IMF..., 2001, 3. o.). Az IMF a nyugdíjrendszer magánosítása révén a magánnyugdíjpénztárakhoz került, és az argentin költségvetési bevételek közül kiesett bevételek miatt megbomlott költségvetési egyensúlyt a nyugdíjak drasztikus csökkentése révén kívánta ismét egyensúlyba hoz-

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

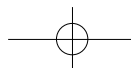
ni. Mindenesetre több mint elgondolkodtató, hogy sem az akkori argentin kormány, sem a nemzetközi pénzügyi intézmények, sem a neves hitelminősítők nem számoltak azokkal a rendkívül komoly és költséges finanszírozási kockázatokkal, amelyek az argentin nyugdíjrendszer magánosításából eredtek. Annak ellenére, hogy Argentína 2001-es pénzügyi csődje előtt kiugróan megnőtt külső adósságállománya mintegy 42 százalékaért tehető felelőssé az argentin nyugdíjalap 1994-es privatizációja (Argentine Congress..., 2008).

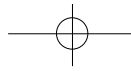
A KORÁBBI ARGENTIN TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI RENDSZER
FŐBB HIÁNYOSSÁGAI (1994–2008)

Az egyik legjelentősebb problémát az jelentette, hogy a nyugdíjrendszer pénzügyi egyensúlya erősen megbomlott (Arza, 2009). A nyugdíjak forrását jelentő bevételek jelentős mértékben estek, miközben a kiadások változatlanok maradtak. Eközben jelentősen megnőtt a nem standard források (kormányzati pénzátadások, más adóbevételekből való átcsoportosítások) szerepe a kiadások finanszírozásában, az összes kiadás 31 százalékról 62 százalékára nőtt.

A nyugdíjrendszerek legáltalánosabb célja a világon, hogy minél nagyobb nyugdíj biztosítást tegyék lehetővé az érintett lakosság lehető legnagyobb köre számára, a költségvetés korlátait is figyelembe véve. Az első fontos figyelmeztető jelzést az argentin nyugdíjrendszer fenntarthatatlanságára az a vizsgálat adta, amely hat évvel az argentin nyugdíjreform bevezetését követően a reform továbbfolytatását volt hivatott elsősorban előkészíteni (Rofman, 2000). Ennek során megállapítást nyert többek között, hogy az akkori argentin nyugdíjrendszer egyik fő problémája a lefedettség alacsony mértéke, mivel ekkoriban a 65 év feletti argentin lakosság csak mintegy 70%-a kapott valamilyen mértékű nyugdíjjogosultságot. A lefedettség mértéke 1994 és 2006 között öszszességében 11,4%-kal csökkent úgy, hogy a legmagasabb jövedelmű 20% esetében 22%-kal nőtt, míg a legalacsonyabb jövedelműek esetében pedig 78%-kal csökkent a lefedettség. Vagyis az évek múlásával a magán-nyugdíjpénztári rendszer egyre kevésbé nyújtott megoldást az alacsony jövedelemmel rendelkezők számára.

Egy másik jelentős problémát jelentett, hogy a nyugdíjak forrását képező bevételek egy nagyon jelentős része, egyharmada ment el a magán-nyugdíjpénztárak működési költségeire. További problémát jelentett a

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

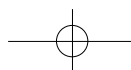
nyugdíjpénztárak befektetései megtérülésének rendkívül nagy ingadozása. Összességében Argentínában a magánnyugdíjpénztárak befektetései 9 százalékos reálhozamot értek el 1995 és 2008 között, de több év is volt, amikor még az adminisztratív költségek sem térültek meg. A befektetések politikai kockázata mindvégig nagyon magas maradt.

Az argentin kormány jelentős átalakításokat hajtott végre 2005-ben a nyugdíjrendszeren. Ennek hatására az egyik fő probléma, a lefedettség korábbi alacsony mértéke, jelentősen megnőtt. Az idős emberek 68%-a helyett ettől kezdve 87,5%-a kapott nyugdíjat. Mintegy 2 millió fővel nőtt meg ekkor a nyugdíjban részesülők száma. Ugyanakkor ezzel a nyugdíjkiadások a GDP 5,5 százalékáról a GDP 7,1 százalékára növekedtek. Ekkor vált lehetővé a pályakezdők számára, hogy az állami pillérbe léphessenek be, ugyanis 2005 előtt ez nem volt lehetséges. És ekkor vált lehetségessé az is, hogy a magánnyugdíjpénztárakból a dolgozók átléphessenek az állami pillérbe. Ettől kezdve azok az alkalmazottak, akik nyugdíjaskorba kerültek, de csak korlátozott összeggel rendelkeztek az egyéni számlájukon, átkerültek az állami pillérbe.

E változások hatására jelentős átrendeződések történtek a magán- és az állami pillérekbe tartozók számában. Az állami pillérbe tartozók száma 2 millió új taggal nőtt, míg a magánpillérbe tartozók száma 1,2 millióval csökkent ugyanezen időszakban, 2006 és 2008 között. A nyugdíjak forrását jelentő bevételek a GDP 2,8 százalékáról a GDP 4,1 százalékára nőttek.

Á JELLENLEGI ARGENTIN NYUGDÍJRENDSZER
NÉHÁNY FŐBB JELLEMZŐJE AZ ÁLLAMOSÍTÁS UTÁN

Az argentin magánnyugdíjalapok államosításának közvetlen hatásaként az argentin tőzsdeindex 24%-ot esett két nap alatt, és a befektetők kereslete az argentin államkötvények iránt is látványosan esni kezdett, aminek a hatására azok kamatköltsége 28%-kal nőtt meg rövid időn belül. Több közgazdász és ellenzéki politikus is aggodalmának adott hangot amiatt, hogy az argentin kormány a magánnyugdíjalapok pénzével kívánja kitömní az argentin költségvetésben a válság hatására egyre szélesebbé váló lyukat. Az Argentínában vezető lapnak számító *Le Nación* egyenesen „Legalizált rablás”-nak minősítette szerkesztőségi cikkében a kormány tervezett intézkedéseit (Argentina. Cristina's..., 2008).

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

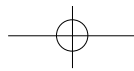
Mindezek ellenére és dacára az argentin magánnyugdíjpénztárak államosításának leglátványosabb és legfontosabb eredménye éppen az, hogy jelentősen csökkent az argentin államadósság-állomány. Az argentin államadósság az ország GDP-jének 59 százalékaról 48,6 százalékára, azaz a GDP több mint 10 százalékkal csökkent 2008-ról 2009-re, méghozzá éppen akkor, amikor a pénzügyi válság hatására a világ legtöbb országában jelentősen nőtt az államadósság. A 3. táblázatból látható, hogy Argentína 2008-ban a magánnyugdíjalapok államosítása előtt még a világ 29. legjobban eladósodott országának számított, 2009-ben a magánnyugdíjalapok államosítása után ugyanakkor már csak a 49. helyet foglalta el ebben a rangsorban. Összehasonlításképpen, eközben a magyar adósságállomány az ország GDP-jének 70,2 százalékaról 78 százalékára nőtt, és ezzel Magyarországnak stabilan sikerült megőriznie előkelő, de semmi esetre sem tekintélyt parancsoló és reményt keltő 16. helyét.

Argentína a magánnyugdíjalapjainak államosításával gyakorlatilag kikerült az adósságcspadából, míg Magyarország az IMF/EU-gigahitel felvétele révén ezzel szemben belekerült az adósságspirálba.

3. táblázat: Az államadósság mértékének alakulása a világ leginkább eladósodott országaiban, 2008–2009 (a GDP százalékában)

Sorend		Ország	2008	2009
2009	2008			
1.	1.	Zimbabwe	189,9	282,6
2.	3.	Japán	182,4	192,9
3.	–	Saint Kitts and Nevis	n.a.	185,0
4.	2.	Libanon	188,0	154,8
5.	5.	Jamaika	134,3	124,4
6.	6.	Olaszország	105,6	115,8
7.	73.	Izland	27,7	113,9
8.	13.	Görögország	81,7	113,4
9.	9.	Szingapúr	95,3	110,0
10.	8.	Szudán	96,9	105,1
16.	16.	Magyarország	70,2	78,0
49.	29.	Argentína	59,0	48,6

Forrás: CIA World Factbook 2008, 2009.

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

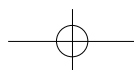
A másik nagyon is szembetűnő eredménye az argentin magánnyugdíj-alapok államosításának az argentin költségvetés helyzetének látványos javulása. Ma, amikor az európai országok többsége kiegyezne azzal, ha a GDP százalékában mért 6% alatti költségvetési hiánnyal megúszhatta volna a 2010-es évet, az argentin költségvetés várható többlete (nem a hiánya!) a GDP százalékában 1,4% (UPDATE – 1..., 2010). Irigylésre méltó, nem igaz?

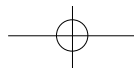
Természetesen még hosszú az út ahhoz, hogy az új argentin nyugdíjrendszer a lakosság egészének egyenlően és anyagilag megfelelő szintű ellátást tudjon biztosítani. A válság számos új kihívást jelentett a nyugdíjrendszer számára, de egyben lehetőséget is a korábbi rendszer hibáinak felszámolására. Az egyik fontos probléma azok helyzetének rendezése, akiket elbocsátottak a válság hatására. Egy másik fontos megoldandó kérdés a munkaerő-piaci egyenlőtlenségek kompenzálásának kérdése, a nemek közötti egyenlőség biztosítása. Az egyéni munkaerő-piaci előzményektől független általános nyugdíjmegállapítási rendszer kifejlesztésére van szükség. További jelentős kérdés a nyugdíjak értékállóságának, reálértékének a megőrzése. A megoldandó kérdések közé tartozik még a hosszabb távú pénzügyi fenntarthatóság kérdése is. Az államosítás megoldotta a válság hatására csökkenő bevételek és növekvő kiadások által okozott problémákat rövid távon, de hosszabb távon olyan erős nyugdíjrendszer megteremtése szükséges, amely kellő védelmet nyújt a jövőbeni recessziók idejére is. Hosszú távú nyugdíjstratégia kialakítására van szükség a jelenlegi és jövőbeni negatív gazdasági hatások kiküszöböléséhez.

A megoldandó kérdések közé tartozik még a hosszabb távú pénzügyi fenntarthatóság kérdése is.

MAGYARORSZÁG VALÓBAN ARGENTÍNÁT KÖVETI
A NYUGDÍJRENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁVAL?

Több elemző véli úgy, hogy Magyarország Argentína nyomában jár a nyugdíjrendszer átalakításakor, amikor ultimátumot adott a munkavállalóknak, ha nem lépnek vissza az állami rendszerbe, elveszíthetik állami nyugdíj jogosultságukat.³ Véleményük szerint az igen jelentős magán-nyugdíjpénztári eszközállomány átvételével Magyarország annak az Argentínának a pél-

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

dáját követi, amelynek kormánya 2008-ban a globális pénzügyi válság negatív következményeit nem újabb giga-, megahitelek felvételével, hanem az argentin magánnyugdíjalapok 24 milliárd dolláros vagyonának államosításával oldotta meg. Éppen akkor tette ezt egyébként 2008 októberében, amikor Magyarország, elsőként Európában, az IMF-hez fordult segítségért, és megközelítőleg 25 milliárd dollár értékű hitelt vett fel az államcsőd elkerülése érdekében. Ennek következtében az elemzőknek ez a megállapítása akkor lenne teljes mértékben igaz, ha Magyarország az IMF-, EU-gigahitel elkerülése végett folyamodott volna ehhez az eszközhöz. Amint az argentin példából kitűnik, ez a lehetőség már akkor is fennállt az akkori magyar kormány előtt is.

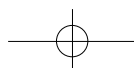
... amennyiben Magyarország is az argentin utat választja 2008 őszén, akkor az IMF-, EU-gigahitelt nem kellett volna felvennie ...

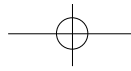
Hogy miért döntöttek mégis az IMF-, EU-gigahitel mellett, és az vajon pontosan mire és mennyire eredményesen került felhasználásra, úgy gondolom, a mai napig vajmi keveset tudunk. Az azonban tény, hogy *amennyiben Magyarország is az argentin utat választja 2008 őszén, akkor az IMF-, EU-gigahitelt nem kellett volna felvennie*, és ma az ország adósságállománya mintegy 25 milliárd dollárral lenne kisebb, és ennek megfelelően lényegesen kevesebb kiadást jelentene a költségvetésnek az újabb hitelek törlesztése.

Egy másik fontos különbség a két ország között, hogy Argentína valóban államosította a magánnyugdíjalapokat, Magyarország ezzel szemben nem államosította a magánpénztári vagyont, bárki tagja maradhat, ha maradni szeretne. De a pályakezdőknek ma már nem kötelező belépnie a magánnyugdíjpénztárakba, és megteremtődött a korábbi magánnyugdíjpénztári tagok visszalépésének is a lehetősége az állami nyugdíjrendszerbe.

A Világbank által mindenütt egyformán üdvözítő megoldásként meghirdetett nyugdíjprivatizáció második nagy reformhulláma éppen Magyarországon indult útjára 1998-ban. Annak ellenére, hogy eközben Latin-Amerikában már gyűltek a negatív tapasztalatok, és ennek nyomán a Világbank is korrigálni kényszerült kezdeti álláspontján (Augusztinovics, 2005).

Amikor 1998. január elsejével Magyarországon elindult a magánnyugdíjpénztári rendszer, gyakorlatilag az akkor negyven évnél fiata-

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

labb és munkát végző korosztály járulékbefizetéseivel csökkentették és ellentételezés nélkül részben magánosították az idősebb korosztályok nyugdíjkifizetéséhez rendelkezésre álló nyugdíjalapot.

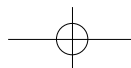
Kun János makroöngazdász már 2006-ban felhívta az akkori kormány figyelmét, hogy a Magyarországon meghonosított magán-nyugdíjpénztári rendszerhez hasonló rendszerek a fejlett európai országokban nem működnek (Kun, 2009). A fejlett európai országokban léteznek önkéntes nyugdíjalapok, amelyek vagy egy ágazati megállapodás alapján, vagy önkéntesen, vagy a munkáltatóval való közvetlen megállapodás útján fizetnek ezekbe a nyugdíjalapokba. De ez minden tekintetben önkéntes, nem pedig törvénnyel előírt befizetés, semmiképpen sem olyan, hogy emiatt az állami rendszerben hiány keletkezhetne.

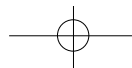
A jelenlegi nyugdíjasok nyugdíja nem csökkent a nyugdíjpénztárak megjelenésekor, a magyar társadalombiztosításnak tehát ettől kezdve minden évben hiánya keletkezett, mivel az aktív keresők kezdetben hat, majd 2003-tól hét, 2004-től nyolc százalék járulékot a magánpénztárakba utaltak, ennyivel kevesebbel finanszírozták az éppen aktuális évben esedékes nyugdíjkifizetéseket.

Egy 2008-ban készült tanulmány számításai szerint a kettőnél több pilléres nyugdíjreform bevezetésének éves pénzügyi támogatás-szükséglete Bulgáriában, Lengyelországban és Szlovákiában elérheti az éves GDP 3%-át, míg Magyarországon az éves GDP 2,4%-át, Észtországban az éves GDP 2%-ára kalkulálták ezt a költséget (Transition Costs..., 2008).

A magánnyugdíjpénztárakba átutalt járulékok miatt keletkezett hiányt a költségvetés minden évben megtérítette a társadalombiztosításnak. Az így keletkezett hiány évről évre egyre emelkedett. Az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság kimutatásai alapján a magánpénztárakba átutalt járulékok összege 2007-ben 297 milliárd 495 millió forint, 2008-ban 330 milliárd 333,2 millió forint, 2009-ben 354 milliárd 99,1 millió forint volt. Míg 2010-ben 372 milliárd 380 millió forintot tett volna ki, ha a kormány októberben nem állítja le a magánpénztárakhoz történő járulékat átutalásokat és irányítja azokat az állami költségvetésbe.

A hiány mértéke ráadásul annak ellenére emelkedett volna 2010-ben, hogy a Bajnai-kormány 2009-ben jelentős intézkedéseket hozott a nyugdíjkiadások csökkentésére. Egy 2009-ben elfogadott jogszabály rendelkezett a nyugdíjkorhatár emeléséről, a korhatár előtt kért nyugdíj esetében alkalmazandó malus szabály szigorításáról (a korai nyugdíj-

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

4. táblázat: A nyugdíjreform összes pénzügyi támogatás szükséglete a reformot követő hét évben (a GDP százalékában)

Ország (reform éve)	Reform éve	+1 év	+2 év	+3 év	+4 év	+5 év	+6 év	+7 év
Bulgária (2000)	2,0	2,0	3,1	2,6	2,4	2,4	3,6	
Észtország (2002)	0	0	0,4	0,3	1,9			
Lettország (2001)	0	0	0	0	0	0		
Litvánia (2004)	0,1	0,2	0,3					
Lengyelország (1999)	0,9	1,6	2,2	2,9	2,9	3,3	3,0	3,4
Magyarország (1998)	0,5	0,7	0,7	1,0	1,8	1,4	1,6	1,9
Szlovákia (2005)	2,5	3,2						
Svédország (1999)	0	0	0	0	0	0	0	0

Forrás: Center for Policy Studies PRAXIS: Transition Costs of Reformed Pension Systems. Final Report. Tallinn, 2008, 16–17 o.

5. táblázat: A magán-nyugdíjpénztári tagdíjfizetés miatti járulékkiesés pótlására történő költségvetési pénzáradások és a magánnyugdíjpénztáraknak a Nyugdíjbiztosítási Alapba való átutalásainak, valamint azok különbözeteinek alakulása (millió Ft-ban)

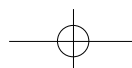
2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
168 096,7	211 248	240 881,4	297 495	330 333,2	354 099,1	372 380*
1618,3	3254,3	4104,6	8015,5	14 128,7	12 726,8	13 299
166 478,4	207 993,7	236 776,8	289 479,5	316 204,5	341 372,3	359 081

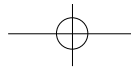
** Előirányzat.*

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság 2005., 2006., 2007., 2008., 2009. évi évkönyvei és a Nyugdíjbiztosítási Alap tárgyévi bevételei és kiadásai 2010. 01–11. hó.

ba vonulás csökkentett nyugdíjjal jár), az új indexálási szabályokról és a 13. havi nyugdíj eltörléséről. Mindezen intézkedések tervezett hatásait az akkori PM az alábbiak szerint jelezte előre (6. táblázat).

A magyar magán-nyugdíjpénztári rendszer csak 2004 és 2010 között közel 2000 milliárd forinttal rövidítette meg a költségvetést, ráadásul úgy, hogy eközben a társadalombiztosítási szolgáltatások színvonala is romlott, a nyugdíjkorhatár kitolódott és a nyugdíjak vásárlóértéke is csökkenni kezdett.

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

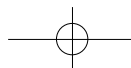
6. táblázat: Állami nyugdíjkiadások (nettó) (a GDP százalékában)

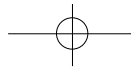
	2007	2010	2020	2030	2040	2050	2060
2009 előtt	10,9	11,3	10,7	10,5	11,4	12,2	13,2
2009 után	10,9	10,4	8,3	7,5	8,2	9,2	9,9

Forrás: Magyarország Aktualizált Konvergencia Programja 2009–2012. Budapest, 2010. január, 52. o.

Ez a hiány jó néhány évig még tovább nőtt volna mindaddig, amíg azok mennek nyugdíjba, akik nem pénztártagok, tehát teljes nyugdíjárulékukat az állami rendszerbe fizették be és teljes nyugdíjukat az állami pillérből kapják, míg a helyükbe azok a magán-nyugdíjpénztári tagok lépnek, akik nyugdíjárulékuk egy részét a magánnyugdíjpénztárakba fizették be. Vagyis mindez folytatódott volna mindaddig, amíg valamennyi nyugdíjas a magán-nyugdíjpénztári tagok közül került volna ki, egyes számítások szerint akár ez a folyamat 2040-ig is eltarthatott volna. Ráadásul a magánnyugdíjpénztárak miatt keletkezett hiány következtében növekvő államadósság kamatai további százmilliárdokkal terheltek meg a költségvetést, illetve további ezermilliárdokkal terheltek volna meg akár 2040-ig is.

Magyarország 2010 végére döntési kényszerhelyzetbe került az EU által 2010-re kötelezően előírt 3,8%-os és a 2011-re előírt 3%-os költségvetési hiánycél tartása és a magánnyugdíjpénztárak által okozott egyre növekvő hiány miatt. Vagy megszünteti és államosítja argentin mintára a rendkívül pazarló és pénzfaló hárompilléres nyugdíjrendszert, vagy az IMF receptje szerint és a Bajnai-kormány gyakorlata folytatásaként egész egyszerűen tovább csökkenti a nyugdíjakat. *A magyar kormány azonban egy harmadik megoldást választott. Nem államosította a magánnyugdíjpénztárakat, de megszüntette felettük az állami védőernyőt.* Miután ma már nem garantálja számukra, hogy mindenképp jól járjanak a tagjai még akkor is, ha a magánnyugdíjpénztárak rosszul forgatja pénzüket. A magánnyugdíjpénztáraknak minden lehetőségük megmaradt arra, hogy a „kiváltságos”, magas jövedelmű ügyfeleik számára átlag feletti nyugdíjakat tegyenek elérhetővé, de most már mindenféle állami garancia nélkül, valódi piaci kockázatok mellett. És egyúttal lehetőséget teremtett arra is, hogy az állami nyugdíjrendszerben levőknek ne csökkenjen tovább a nyugdíjuk reálértéke.

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

7. táblázat: A magyar költségvetési hiány alakulása (a GDP százalékában)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Költségvetési hiány (magánnyugdíjpénztárak nélkül)	6,79	8,14	4,21	2,15	2,79	2,71
A magánnyugdíjpénztárak által okozott költségvetési hiány	1,11	1,17	0,79	1,68	1,26	1,38

Forrás: Nagy, 2010, 11. o.

Magyarországon a nyugdíjaskor ma a többség esetében a szegénységgel egyenlő. A nyugdíjasok helyzete, fogyasztási lehetőségeik sok szempontból az alacsony jövedelműekéhez hasonlít. A saját jogú nyugdíjban részesülők 71,8%-a 2009-ben 100 ezer Ft alatti, és ezen belül a 33,8%-a 70 ezer Ft alatti havi ellátásban részesült.

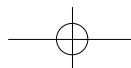
Összehasonlításként a nettó havi átlagkereset 124 086 Ft volt 2009-ben hazánkban.

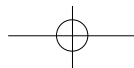
Ma Magyarországon 650 ezer nyugdíjas él létminimum alatt (Zentai, 2010). Ők nem jutnak fűtött szobákhoz, meleg ételhez. Többségük kis falvakban élő magányos idős ember. Választhatnak: vagy gyógyszerekre és ételre költenek, vagy bekapcsolják a fűtést.

A reálnyugdíj-színvonal 2003-ra érte el az 1989-es szintet. Ezt követően a 2004 és 2006 közötti években növekedett, 2007-ben viszont mind a keresetek, mind a nyugdíjak reálértéke csökkent. A reálkeresetek 2008-ban 0,8%-kal nőttek. A nyugdíjak reálértéke is nőtt, a nyugdíjszínvonalra ható valamennyi intézkedés hatását figyelembe véve 1,8%-kal. A reálkeresetek 2,4%-os csökkenéséhez képest 2009-ben a nyugdíjak reálértéke – a 13. havi nyugdíj csökkentése, majd megszüntetése miatt – a reálkeresetknél nagyobb mértékben, 6,4%-kal csökkent.

A magyar kormány döntése a magánnyugdíjpénztárakról lehetőséget teremtett arra is, hogy jelentős mértékben csökkenhessen a magyar államadósság-állomány. Az alábbi táblázat azt mutatja be, hogy mennyivel csökkenhetne a magyar államadósság abban a feltételezett esetben, ha a teljes magánpénztári vagyonnal csökkentésre kerülne.

Ráadásul az alacsonyabb költségvetési hiány és államadósság-állomány alacsonyabb országhozzájárulást, az államadósság olcsóbb finanszírozását jelenti. A csökkenő országhozzájárulást olcsóbb hitelfelvételi lehető-

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

8. táblázat: A magyar nyugdíjak reálértékének változása (százalékában)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Reálkeresetek változása	13,6	9,2	-1,1	6,3	3,6	-4,6	0,8	-2,4
Nyugdíjak reálértékének változása	10,0	8,6	3,3	6,3	3,0	-2,2	1,8	-6,4

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság 2009. évi évkönyve, 51. o.

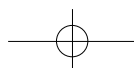
séget biztosíthat a magyarországi bankok, vállalkozások és a lakosság számára is. Ezért különösen visszatetsző az, hogy *több nemzetközi hitelminősítő éppen a magánnyugdíjrendszer átalakítása, a költségvetési pénzáradások leállítása miatt minősítette le Magyarországot a közelmúltban.*

9. táblázat: A magyar államadósság alakulása (a GDP százalékában)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Államadósság (magánnyugdíjpénztárak nélkül)	57,69	61,13	61,31	69,1	73,51	73,69
A magánnyugdíjpénztárak által okozott államadósság	4,08	4,50	4,55	3,70	4,75	5,24

Forrás: Nagy, 2010, 12. o.

Mindazonáltal Magyarország esetében figyelembe kell venni azt is, hogy a Nyugdíjbiztosítási Alap hiánya nem csak a magánnyugdíjpénztárakhoz átirányított bevételek miatt növekedett az elmúlt években. Az Alap hiánya a válság hatására a járulékbevételek csökkenése és a nyugdíjkiadások növekedése miatt is 2008-ról 2009-re több mint 70 milliárd forinttal nőtt, és 2009-ben már megközelítette a 600 milliárd forintot is. A járulékbevételek és hozzájárulások összege 2008-ig töretlenül növekedett, de 2009-ben már több mint 40 milliárd forinttal csökkent. A tényleges hiány mértéke ennél lényegesen nagyobb volt, hiszen a mintegy 600 milliárdos költségvetési hozzájárulás nem volt elégséges a nyugdíjak reálértékének megőrzéséhez. Emiatt a nyugdíjak reálértéke 6,4 százalékkal csökkent 2009-ben. További mintegy 181,5 milliárd forintra lett volna szükség a nyugdíjak reálértékének megőrzéséhez. Vagyis a Nyugdíjbiztosítási Alap tényleges hiánya összességében megközelítette a 800 milliárd forintot. Ilyen előzmények után azonban nehezen érthető meg az az optimizmus, a kellő óvatosság helyett, amellyel a Nyugdíjbiztosítási Alap 2010. évi alakulását tervezték. Hiszen milyen kincstári optimiz-

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

mus alapján gondolhatta valaki, a munkanélküliség növekedése, a foglalkoztatottak számának csökkenése és a keresetek csökkenése közepette, hogy a járulékbévételek és hozzájárulások összege 2010-ben közel 80 milliárd forinttal fog nőni, és ezáltal a nyugdíjalap kimutatott hiánya

csökkeni fog. Mindez ékesen bizonyítja, hogy a Bajnai-kormány mennyire fenntartható Nyugdíjalapot és 2010. évi költségvetést hagyott utódjára, az IMF, az EU és sok más intézmény szakértőinek a közreműködésével.

... a 2010. évi költségvetés miatt aggódó 29 szakember jogosan emelt szót.

Egyúttal alátámasztja azt is, hogy a 2010. évi költségvetés miatt aggódó 29 szakember jogosan emelt szót.

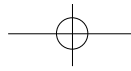
A magyar kormány 2011. elejére ismét döntési kényszerhelyzetbe került. A magánnyugdíjpénztárakból az állami nyugdíjrendszerbe átlépők által a magánnyugdíjpénztárakból átkerülő eszközállományt mire fordítja? Az államadósság csökkentésére és/vagy az állami nyugdíjpillér eszköz- és vagyonállományának megerősítésére és/vagy a nyugdíjak reálértékének rövid és/vagy hosszú távú megőrzésére?

10. táblázat: A magyar költségvetés összes hozzájárulása a Nyugdíjbiztosítási Alaphoz (millió Ft)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
Központi költségvetési hozzájárulások	334 102,5	421 474,1	586 116,0	483 961,1	528 816,4	599 068,2	595 418,7
Járlékbevételek hozzájárulások összesen	1 283 296,8	1 391 195,1	1 513 622,0	1 856 562,2	2 292 933,7	2 245 962,8	2 325 447,6

* Előirányzatok.

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság 2005., 2006., 2007., 2008., 2009. évi évkönyvei és a Nyugdíjbiztosítási Alap tárgyévi bevételei és kiadásai 2010. 01–11. hó.

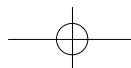
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

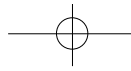
A Magyarországon nyugdíjban vagy nyugdíjszerű ellátásban részesülő emberek egyáltalán nem alkotnak homogén közösséget, jelentős különbségek vannak a nyugdíjak mértékében, amelyet legerősebben a munkaerőpiac, illetve a kereseti viszonyok között fennálló jelentős különbségek befolyásolnak a leginkább. Például ez indokolja, hogy az átlagos havi nyugdíj Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében csupán 67 689 Ft volt, addig Budapesten meghaladta a 100 ezer Ft-ot. Döntően ezért jelentősek a különbségek az ugyanazon szolgálati idő után nyugdíjba ment, azonos végzettségű férfiak és nők nyugdíja között is.

A magánnyugdíjpénztárak eddig is kizárólag azok számára ígértek jobb szolgáltatást, jobb nyugdíjat, akik mindvégig az átlag fölött kerestek. Akik munkanélkülivé váltak, akiket eleve diszkrimináltak a munkaerőpiacon (romák, 50 feletti, nők, gyerekes anyák, fogyatékkal élők stb.), vagy csak eleve alacsony jövedelemmel rendelkeztek, gyakorlatilag nem több, hanem kevesebb nyugdíjra számíthattak. Ezért kényszerültek visszalépni több mint 60 ezren 2009 végén az állami rendszerbe, közvetlenül a nyugdíjazásuk előtt, amikor ez lehetőségessé vált. Vagyis akik a jelenlegi változtatások visszaállításával fenyegetőznek, azok valójában a nyugdíjak reálértékének további csökkentését akarják, a kiváltságosok kiváltságainak megőrzése érdekében.

Talán még vannak, akik emlékeznek rá, hogy a magánnyugdíjpénztárak létrehozásának az egyik fontos célkitűzése az volt, hogy befektetéseikkel a magyar vállalkozások tőkeínséges helyzetén segítsenek, és ennek hatására javuljon azok versenyképessége. Gyakorlatilag egy ilyen megvalósult investícióról sem lehetett hallani az elmúlt 12 évben. A tévedések elkerülésére, a Budapest Airport Zrt. részvényeinek tulajdonosa 13,625% erejéig nem egy hazai magánnyugdíjpénztár, hanem egy kanadai állami és magánnyugdíj-, valamint biztosítási alapokat kezelő pénzügyintézet, a Caisse de dépôt et placement du Québec. A magyar magánnyugdíjpénztárak tőkájüket kezdetben magyar állampapírokba fektették, majd később a nagyobb haszon reményében egyre inkább külföldre vitték, és külföldi tőzsdéken fektették be, néha több, máskor meg kevesebb sikerrel. De egyáltalán nem segítettek az ország gazdasági fejlődését, versenyképességének a javulását, hanem éppen ellenkezőleg, gyengítették azt.

A legjobb döntést a térség országai közül Csehország és Szlovénia hozta, ahol mostanáig be sem vezették a Világbank által korábban szorgalmazott hárompilléres (állami, magán és önkéntes) rendszert. Svédország

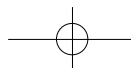

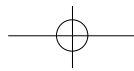

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

ban viszont eleve úgy vezették be, hogy a költségvetésből semmilyen jelentős többletráfördítést nem igényelt a bevezetése és a működtetése. Szlovákiában és Horvátországban 2009-től lehetővé tették a visszalépést az állami nyugdíjrendszerbe, és már nem kötelező a pályakezdők belépése sem a magánpénztárakba. A Szlovák Szociális Ügyek Minisztériuma e döntésnek megfelelően mintegy 150 ezer, a magánpénztárakból az állami pénztárakba való átlépővel számolt a 2009. évi szlovák költségvetés tervezésénél (Slovakia..., 2009). Románia 2009-ben a magánnyugdíjpénztárakba átirányított járulékok emelését halasztotta el, és az IMF gondokosága alatt, egyelőre nem kívánja Szlovákiát, Horvátországot vagy Magyarországot követni. Lettországból és Litvániából ugyancsak a magánpénztárakba irányított járulékok csökkentése mellett döntöttek 2009-ben. Észtországban 2009 júniusától előbb felfüggesztette, majd később befagyasztotta a magánnyugdíjpénztárakba történő befizetéseket az észt kormány. Lengyelország 2010 végén az államadósság növekedésének kockázatára hivatkozva 2,3 százalékkal csökkentette a magánnyugdíjpénztárakba történő kormányzati átutalások összegét. Lengyelország államadóssága 2008-ban még a GDP 44,5%-át, 2009-ben 46,4%-át, míg 2010-ben már (előrejelzések szerint) a GDP 52,3%-át tette ki. Lengyelországban egyébiránt törvény írja elő, hogy az államadósság nem haladhatja meg az ország mindenkor GDP-jének 55%-át, és éppen ez indokolta a magánnyugdíjpénztárak költségvetési támogatásának csökkentését. Lengyelországban 1999 óta az állam 211 milliárd zlotyit (71,4 milliárd dollár) utalt át a magánnyugdíjalapoknak, ami az ország adósságállományának mintegy harmadának felel meg (Rozlal–Skolimowski, 2010). Bulgária kormánya a magánnyugdíjpénztári vagyont mintegy 20 százaléknak, 500 millió leva (357 millió dollár) állami ellenőrzés alá vonását tervezi 2014-ig, a korai nyugdíjaztatások fedezésére és az egyre szélesedő költségvetési hiány csökkentésére. Az IMF becslése szerint a bolgár társadalombiztosítás hiánya 2010-ben a GDP 6,5%-át tette ki, és előrejelzéseik szerint a közeljövőben könnyen meghaladhatja a 7 százalékat is, amennyiben Bulgária késlekedik a nyugdíjrendszer reformjának folytatásával. Az IMF egyébiránt nem tartja jó ötletnek a magánnyugdíjalapokból az állami nyugdíjalapokba történő pénzátadást, ehelyett az állami nyugdíjalap forrásainak 2%-os emelését javasolja a bolgár kormánynak (Hungary Follows..., 2010).

Hónapról hónapra válik egyre több országban nyilvánvalóvá az az egyértelmű tény, hogy a hárompilléres nyugdíjrendszer nem vált be. Ért e

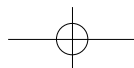
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

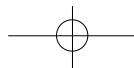
lemszerűen leginkább a legjobban eladósodott és/vagy jelentős költségvetési hiánnyal rendelkező országok tapasztalhatták meg először ennek a rendszernek a fenntarthatatlanságát. Előbb-utóbb az IMF-nek, a piaci elemzőknek és a nemzetközi hitelminősítőknél is be kell ismerniük tévedésüket, mint ahogy azt a Világbank tette: ez a fajta nyugdíjrendszer zsákutca, és szükségszerű a gyökeres átalakítása éppen a pénzügyi kockázatok csökkentése érdekében. Minél később teszik ezt egyébként, annál kínosabb lesz számukra, ugyanis ezzel tovább erősítik a mára már legendává vált magyar származású közgazdász, Melchior Palyi megközelítésének az érvényességét, hogy a hitelminősítők csupán egy felesleges újabb kockázati elemet jelentenek a nemzetközi pénzügyi rendszerben sajátos érdekeik mentén történő értékeléseikkel és számos tévedésükkel.

NÉHÁNY KÖVETKEZTETÉS

A Magyarországon 1998. január elsejével életbe lépett nyugdíjreform jelentős mértékben hozzájárult a költségvetési hiány és egyúttal az ország adósságállományának növekedéséhez. A magyar nyugdíjalap részbeni magánosítása látványos kudarcának egyik legfőbb tanulsága, hogy ilyen átfogó átalakítást nem lett volna szabad bevezetni előzetes és mindenre kiterjedő társadalmi és gazdasági hatásvizsgálatok nélkül. Az is felettébb tanulságos, hogy több mint 12 évnek kellett ahhoz eltelnie, hogy ez az elképesztően igazságtalan, pénzfaló és az ország eladósodását gyorsító rendszer felszámolásra kerülhessen. Az is kiábrándító, hogy Kun Jánost, azt a közgazdászt, aki feltárta a magyar magán-nyugdíjpénztári rendszer valódi pénzfaló természetét és sürgős átalakítását javasolta az ország amúgy is kritikus pénzügyi helyzetének javítására, nemhogy kitüntették vagy megjutalmazták volna, hanem elbocsátották állásából. Joggal merül fel a kérdés, hogy még hány értékes közgazdásznak és más szakembernek kell feláldoznia az egzisztenciáját, hogy végre Magyarországon is az ország érdekeinek leginkább megfelelő döntések születhessenek.

Az is elgondolkodtató, hogy a Nemzetközi Valutaalapot és egyes nemzetközi hitelminősítő intézeteket, hazai társadalmi csoportosulásokat milyen sajátos érdekek vezérlik, és miért ragaszkodnak ennek a nyilvánvalóan igazságtalan, pénzfaló, az ország eladósodását gyorsító és fenntarthatatlan rendszernek a mindenáron való továbbműködtetéséhez.

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

Mindenesetre a korábbi magán-nyugdíjpénztári rendszer átalakítása rendkívül jelentős kezdeti lépés az ország súlyos pénzügyi helyzetének konszolidálása szempontjából. Ahhoz azonban, hogy ez a lépés valóban gazdaságtörténeti léptékűvé válhasson – Argentína tapasztalatai ebből a szempontból útmutatóak –, még számos további

Gyökeres változást 1 millió új adózó munkahely és 1 millióval több gyermek születése hozhatna az elkövetkező tíz évben.

hasznlóan bátor lépést kell végrehajtani. Mindenekelőtt csökkenteni kell az ország adósságállományát, és egy olyan erős állami nyugdíjrendszer megteremtése szükséges, amely kellő védelmet nyújt hosszabb távon is a nyugdíjak értékállóságának, reálértékének megőrzéséhez

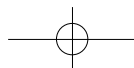
ahoz a jövőbeni recessziók idejére is. Hosszú távú nyugdíjstratégia kialakítására és annak megvalósításához megfelelő vagyokra, eszközökre van szükség a jelenlegi és jövőbeni negatív gazdasági hatások kiküszöbölése érdekében. Egy másik fontos megoldandó kérdés a munkaerő-piaci egyenlőtlenségek kompenzálásának kérdése, a nemek közötti egyenlőség biztosítása. Ehhez az egyéni munkaerő-piaci előzményektől független általános nyugdíjmegállapítási rendszer kifejlesztésére van szükség, míg a munkaerő-piaci előnyök realizálását akár az önkéntes ág biztosíthatná a jövőben. A rövid távú problémák és kihívások megoldása mellett ugyanakkor a magyar nyugdíjrendszer akkor fog hosszú távon is valóban szilárdan és fenntarthatóan működni, ha sikerül drasztikusan megváltoztatni a jelenlegi gazdasági aktív/inaktív arányt Magyarországon, és az újonnan munkába állók száma tartósan meghaladja a munkaerőpiacról kikerülőket számát, és sikerülne végre megfordítani a jelenlegi rendkívül szomorú csökkenő demográfiai trendet. *Gyökeres változást 1 millió új adózó munkahely és 1 millióval több gyermek születése hozhatna az elkövetkező tíz évben.*

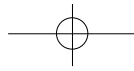
JEGYZETEK

¹ Lásd bővebben: National Pension..., 1996 és Holzmann, 2000 műveiben.

² Lásd például Vitas, 1997, valamint Elata-De Filippis-Mascova, 2010 műveiben.

³ Lásd erről bővebben például: Aczél, 2010, origo.hu, 2010 és Simon, 2010 cikkeket.

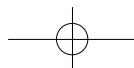

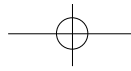

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

HIVATKOZÁSOK

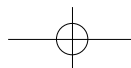
- Aczél Endre: *Tiszta Argentína*. Népszabadság, 2010. november 3.
- Argentina: *Recent Economic Developments*. IMF Staff Country Report, No. 98/38, International Monetary Fund, Washington, D.C., 1998.
- Argentina. *Cristina's looking glass world. A plan to nationalize private-pension funds looks like a cunning but short-sighted government effort to stave off another debt default*. Economist from print edition, Oct 23rd 2008, Buenos Aires.
- Argentine Congress passes pension nationalization law. AFP, Nov. 20, 2008.
- Camila Arza: *Back to the state: Pension fund nationalization in Argentina*. FLACSO – Argentina. UNRISD Conference, Geneva, 12–13 November 2009.
- Augusztinovics Mária: *Népesség, foglalkoztatottság, nyugdíj*. Közgazdasági Szemle, LII. évf., 2005. május, 429–477 o.
- Dean Baker–Mark Weisbrot: *The Role of Social Security Privatization in Argentina's Economic Crisis*. Center for Economic and Policy Research, April 16, 2002.
- Fabio M. Bertranou–Rafael Rofman–Oscar C. Grushka: *From reform to crisis: Argentina's pension system*. International Social Security Review, Vol. 56, 2/2003.
- Roxana Elata-De Filippis–Elena Mascova: *Pension Reform in Argentina and Moldova: Searching for New Meanings*. Laboratorium, Vol. 2, no. 3., 2010, 155–178. o.
- Feneketlen lyuk nyelte el a magyar utat bejáró argentin nyugdíjakat*. Origo.hu, 2010. december 1. www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20101130-magannyugdijpenztarak-allamositasa-argentin-magyarparhuzamok.html
- Hungary Follows Argentina in Pension-Fund Ultimatum*. Equality Law, Nov 30, 2010. www.equalitylaw.co.uk/news/406/66/Hungary-Follows-Arentina-in-Pension-Fund-Ultimatum/
- Robert Holzmann: *The World Bank Approach to Pension Reform*. International Social Security Review, Vol 53, Iss. 1., Blackwell Publishers, Geneva, 2000.
- IMF Augments Argentina Stand-By Credit to \$21.57 Billion, and Completes Fourth Review. International Monetary Fund, 2001. www.imf.org/external/np/sec/pr/2001/pro137.htm
- Kun János: *A tyúk nem tojik aranytojást. Hogyan takaríthatnánk meg évente 500 milliárd forintot*. Népszabadság, 2009. április 30.
- Magyarország Aktualizált Konvergencia Programja 2009–2012. Budapest, 2010. január.

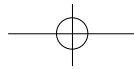

Novoszáth Péter – A társadalombiztosítás privatizációjának ...

- Nagy Viktória: *A magyar nyugdíjrendszer második pillére, a kötelező magán-nyugdíjpénztári szektor jellemzői*. Nemzetgazdasági Minisztérium, 2010. október.
- National Pension Administration Technical Assistance Project Technical Annex*.
World Bank Report No. T-7021-AR, Washington D. C., 1996.
- Peter R. Orszag–Joseph E. Stiglitz: *Rethinking Pension Reform: Ten Myths About Social Security Systems*. Presented at the World Bank Conference, New Ideas About Old Age Security, September 14–15, 1999.
- Rafael Rofman: *The Pension System in Argentina: Six Years After the Reform*.
The World Bank Social Protection Unit Human Development Network,
Social Protection Discussion Paper Series, No. 0015., June 2000.
- Monika Rozlal–Piotr Skolimowski: *Poland to Cut Pension Fund Transfers to 2,3% of Salaries to Restrain Debt*. Bloomberg, Dec 30, 2010.
- Simon Zoltán: *Hungary's Credit Rating Cut by Fitch on Budget; Debt Grade Nears 'Abyss'*. Bloomberg, Dec 23, 2010. www.bloomberg.com/news/2010-12-23/hungary-debt-rating-is-cut-one-level-to-bbb-by-fitch-outlook-is-negative.html
- Slovakia – Factors To Watch on April 7*. Reuters, Tue, Apr 7, 2009. www.reutersreprints.com
- Transition Costs of Reformed Pension Systems*. Center for Policy Studies PRAXIS,
Final Report, Tallinn, 2008.
- UPDATE 1 – Argentina sees 2010 fiscal surplus at 1.4 pct GDP*. Reuters,
Thu, Jul 29, 2010. www.reutersreprints.com
- Dimitri Vittas: *The Argentine Pension Reform and Its Relevance for Eastern Europe*.
The World Bank Financial Sector Development Department Policy Research
Working Paper 1819, August, 1997.
- Zentai László: *A családok szegénysége, avagy létezik-e gyermekszegénység*.
Polgári Szemle, 2010/2. szám.

Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

... avagy egy kor lakáskörtörténete

Csermák Károly

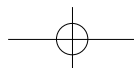

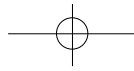
Az állam gazdaságpolitikai céljainak hierarchiájában elsődleges az élet-színvonal és az életkörülmények javítását biztosító gazdasági fejlettség. Ennek egyik meghatározó faktora a megfelelő számú és minőségű, az igényekhez igazodó lakásállomány megléte, annak szükség szerinti rekonstrukciója, fenntartása, karbantartása és új lakások építése, melyet a nemzetgazdasági tervkoncepciókkal összhangban regionálisan kell megoldani. Ezt a komplex feladatot egyszerre és egymást kiegészítve *szociális, bér- és piaci lakásrendszer* keretében lehet teljesíteni. Ez a lakáskérdés egy-egy ország társadalmi-politikai berendezkedésétől függetlenül állandóan jelen van, mint rövid, közép- és hosszú távú problémahalmaz.

HAZAI LAKÁSPOLITIKAI KONCEPCIÓK A RENDSZERVÁLTOZÁS UTÁN

A lakáspolitikai kulcsfontosságú gondolata, hogy a lakás egyszerre tekinthető piaci jószágnak és olyan speciális terméknek, aminek nincs helyette-

DR. CSERMÁK KÁROLY PhD, Nagykovács, főiskolai docens, WSUF
(csermak.karoly@t-online.hu).

Csemák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

sítője, és mert költségeinek fedezése szükségessé tehet az adófizetők pénzéből állami segítséget (Oxley–Smith, 1996). Ebből következően a lakások allokációja piaci mechanizmusok és szelektív vagy univerzális állami beavatkozás révén megy és mehet végbe. Mindkét típus alkalmazásakor a lakáspiac jelenti a fő elosztási mechanizmust. A különbség az állami be-

avatkozás mértékében és módszereiben jut kifejezésre (Dániel, 2004).

Magyarországon a '60–'80-as években a lakáspolitiká fő irányvonalát a tömeges lakásépítés jellemezte ...

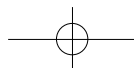
Az univerzális állami beavatkozás lényege, hogy valamennyi állampolgárt segíti, anélkül, hogy vizsgálnák a gazdasági rászorultságot. A szelektív politika célzott, a gazdaságilag leggyengébb népesség részére nyújtott segítség, amely speciális vizsgálatokkal ellenőrzi, hogy valóban a gazdaságilag leggyengébbeknek jusson a támogatás (Rothstein, 1998).

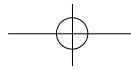
Magyarországon a '60–'80-as években a lakáspolitiká fő irányvonalát a tömeges lakásépítés jellemezte a lakáshiány felszámolása jegyében. Ennek kapcsán és az urbanizálódás elősegítése érdekében elsősorban a fővárosban, a megyeszékhelyeken és más városokban bonyolítottak le nagy volumenű, kiemelten panel- és blokkos építési technológiával megvalósított lapostetős, társasházi, lakásszövetkezeti, tanácsi, vállalati stb. lakásépítéseket, melynek során új lakótelepi városrészek jöttek létre.

Az 1989. évi rendszerváltást követően a statisztikák egyre szomorúbb képet festettek a hazai lakáshelyzetről, mely tette sarkallta a politikusokat. Ennek eredményeként a magyar lakáspolitikában 2000 elején határozott, a lakáshitelezés kiépítését megcélzó program indult el a Széchenyi Terv részeként. A kérdés az volt, hogy milyen konstrukcióban és milyen nagyságrendben induljanak el a programok, továbbá hogyan lehet megteremteni a programok hatékonyságát, politikai elfogadhatóságát, finanszírozhatóságát stb. A magyar kormány nem állt rendelkezésre korábbi tapasztalat, és a politikai döntésméchanizmus jellegéből adódóan komolyabb előkészítésekre sem volt idő... (Farkas et al., 2004).

Széchenyi Terv (SZT)

Az SZT tehát 2000-ben indult, és *legfontosabb célja az volt, hogy növelje a gazdaság teljesítőképességét, melynek véghezvitele az állam, a gazdasági sze-*

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

replők, valamint a régiók együttműködése révén lett volna megvalósítható az elképzelések szerint. Kiemelt feladata volt, hogy mozgósítsa a magángazdaság, a hazai és külföldi befektetők, valamint az önkormányzatok fejlesztési forrásait. Ezért az állam mint társfinanszírozó (Lentner et al., 2002) is részt vett a programok megvalósításában, többnyire az egyes projektek típusától függően egyharmad-egynegyed arányban támogatva azokat, annak reményében, hogy ezzel háromszoros-négyszeres magántőke vagy önkormányzati forrás mozdítható meg a fejlesztések érdekében.

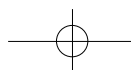
Az SZT – az Európai Unió tervezési és programozási gyakorlatával összhangban – hat évet átfogó, középtávú, 2001–2006-ig terjedő gazdaságfejlesztési tervként készült, melynek programjait és a 2001, 2002-es időszakra vonatkozó állami társfinanszírozási adatait (ami közel kétmilliárd dollár volt) az 1. táblázat tartalmazza.

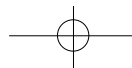
Az SZT hét programja közül társfinanszírozott lakásprogram – a terv szerint – 2001-ben 69,9 Mrd Ft-tal (23,62%), míg 2002-ben 72,6 Mrd Ft-tal (21,94%) részesedett (volna) az összes támogatásból, ami a probléma súlyának megfelelő arányúnak volt tekinthető, és négy alprogramra tagolódott:

- A lakásállomány bővítését célzó 1. alprogram;
- A lakásállomány korszerűsítését támogató 2. alprogram;
- A lakáshitelezés korszerűsítését, a lakáshoz jutás elősegítését és a mobilitás növelését szolgáló 3. alprogram;
- A bérlakásszektor részarányának növelését, a réteg- és szociális problémák kezelését segítő 4. alprogram.

Széchenyi Plusz (SZP) gazdaságélénkítő program

A kormány a 2001. október 10-i ülésén megtárgyalta és elfogadta az SZT kibővítését jelentő SZP gazdaságélénkítő programot, mintegy válaszul a világgazdaság lassulására és az amerikai (2001. szeptember 11-i) terroristámadás utáni helyzetre. Az SZP hét programja között helyet kapott a lakáscélú támogatások módosítása, melyben a tervezett módosítások érintették az ún. kiegészítő kamattámogatású hitel kamatának mérséklését, a jelzáloglevelekre nyújtott kamattámogatás növelését, a használt lakások vásárlásához felvett államilag támogatott hitel adókedvezményét, a tetőtér-beépítésre és az ún. „akadálymentesítési” támogatási rendszer-

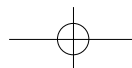
Csemák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

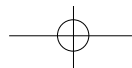
re vonatkozó szabályok módosítását, valamint bizonyos technikai változtatásokat. A GM 2002. március 20-án „Otthonteremtés 2002” címmel szakmai konferenciát rendezett, ahol ismertetésre kerültek az SZT-vel kapcsolatos addigi eredmények, így a lakáshitelezés legfontosabb mutatószámai is. Itt egyértelműen megállapításra került, hogy *az SZT és az SZP kimozdította holtpontjáról a lakásügyet*, és a meghirdetett programok eredményeképpen legfőképpen *a lakáshitel-állomány növekedett ugrásszerűen*. A kiadott építési engedélyek és az épített új lakások száma is intenzíven nőtt, így a megcélzott évi 40 ezer új lakás most már több volt, mint illúzió. A kérdés viszont felvetődött, hogy mennyire igazságos a hitelezési és támogatási rendszer, és képes lesz-e az állam megbirkózni ekkora költségvetési teherrel? Nem is beszélve a szociális és bérlakáshelyzet további aggasztó mutatószámairól.

1. táblázat: A Széchenyi Terv állami társfinanszírozása 2001–2002

Programok	<i>2001 Mrd Ft/(%)</i>	<i>2002 Mrd Ft/(%)</i>	<i>Költségvetési fejezet (programgazda)</i>
Vállalkozás-erősítő program	31,4/(10,61)	37,3/(11,28)	Gazdasági Minisztérium
Lakásprogram	69,9/(23,62)	72,6/(21,94)	Pénzügyminisztérium Gazdasági Minisztérium
Turizmusfejlesztési program	25,0/(8,45)	28,1/(8,49)	Gazdasági Minisztérium
Kutatási, fejlesztési és innovációs program	17,5/(5,91)	37,0/(11,19)	Oktatási Minisztérium Társtárcák kutatás- fejlesztési támogatásai
Információs társadalom és gazdaságfejlesztési program	15,00/(5,07)	28,9/(8,74)	Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztosság
Autópálya-építési program és kapcsolódó infrastrukturális alprogramok	132,1/(44,65)	120,9/(36,55)	Pénzügyminisztérium (Magyar Fejlesztési Bank Rt., Nemzeti Autópálya Rt.)
Regionális gazdaságépítési program	5,0/(1,69)	6,0/(1,81)	Közlekedési és Vízügyi Minisztérium Gazdasági Minisztérium
Összesen:	295,9/(100)	330,8/(100)	

Forrás: Széchenyi Terv, 2001.

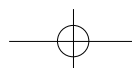
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT)

A kormányváltást követően, az új kormány 2002. december 18-án elfogadta az NFT átdolgozott változatát, melynek „összetételét” az alábbi séma tartalmazza:

Távlati cél:	AZ ÉLETMINŐSÉG JAVÍTÁSA				
Átfogó cél 2013-ig:	AZ EU ÁTLAGOS JÖVEDELMI SZINTJÉNEK KÖZELÍTÉSE ÉS A TERÜLETI EGYENLŐTLENSÉGEK MÉRSÉKLÉSE				
Specifikus cél:	A versenyképesség növelése	A foglalkoztatás emelése és a humán tőke fejlesztése	A környezet és az egészség javítása		
Prioritás:	A termelőszektor versenyképessége	A humántőke fejlesztése	Az infrastruktúra fejlesztése	Mezőgazdaság és vidékfejlesztés	
Operatív programok:	Gazdasági versenyképesség OP	Humán- erőforrás- fejlesztés OP	Környezet- védelem és infra- struktúra- fejlesztés OP	Mezőgazdaság és vidék- fejlesztés OP	Területi fejlesztés OP

Az NFT Operatív Programjai és a lakáspolitikai koncepciók között a legszorosabb kapcsolódás a regionális kérdések megoldásra váró feladataiban fogalmazódik meg (Gyakorlati..., 2002). Hiszen az ország valamennyi régiójára (2. táblázat) jellemző az alacsony jövedelmi és szociális státusba csúszott tekintélyes számú lakosság (család – és nem – család háztartások), mely nem képes lakókörnyezete minőségének megőrzésére. Ezen térségek közterületei és lakásállománya is a végletekig leromlott. A területek lakói halmozottan hátrányos helyzetbe kerültek, a szociális és biztonsági problémák súlyosbodnak, melyek negatív hatása a települések egészében jelentkezik. Szükséges tehát egyrészt megteremteni és megtartani az otthonteremtés támogatási rendszerét, másrészt a meglévő lakásállomány bővítését, korszerűsítését, felújítását, állagmegóvását finanszírozni, mely az állami költségvetésre ró nem kis terheket.

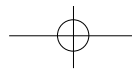

Csemák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

2. táblázat: A kistérségek száma és népességük nagysága típusok és régiók szerint

Régió	Dinami- kusan fejlődő	Fejlődő	Felzár- kózó	Stagnáló	Lemara- dó	Összesen
	típus					
	Térségszám					
Közép-Magyarország	9	4	3	0	0	16
Közép-Dunántúl	8	8	8	2	0	26
Nyugat-Dunántúl	3	11	8	0	0	22
Dél-Dunántúl	0	7	4	8	5	24
Észak-Magyarország	1	3	9	10	5	28
Észak-Alföld	1	3	1	12	10	27
Dél-Alföld	0	4	12	5	4	25
Összesen	22	40	45	37	24	168
	Népesség					
Közép-Magyarország	2 435 175	194 346	195 233	0	0	2 824 754
Közép-Dunántúl	429 736	350 253	285 247	48 435	0	1 113 671
Nyugat-Dunántúl	382 995	406 866	214 467	0	0	1 004 328
Dél-Dunántúl	0	526 102	130 749	213 434	119 123	989 408
Észak-Magyarország	79 528	158 768	609 980	277 839	162 845	1 288 960
Észak-Alföld	205 581	340 627	47 162	531 389	429 118	1 554 177
Dél-Alföld	0	490 406	572 109	171 205	133 344	1 367 064
Összesen	3 533 315	2 467 368	2 054 947	1 242 302	844 430	10 142 362
	Népesség (ország összesen = 100,0)					
Közép-Magyarország	24,0	1,9	1,9	0,0	0,0	27,9
Közép-Dunántúl	4,2	3,5	2,8	0,5	0,0	11,0
Nyugat-Dunántúl	3,8	4,0	2,1	0,0	0,0	9,9
Dél-Dunántúl	0,0	5,2	1,3	2,1	1,2	9,8
Észak-Magyarország	0,8	1,6	6,0	2,7	1,6	12,7
Észak-Alföld	2,0	3,4	0,5	5,2	4,2	15,3
Dél-Alföld	0,0	4,8	5,6	1,7	1,3	13,5
Összesen	34,8	24,3	20,3	12,2	8,3	100,0

Forrás: Gyakorlati..., 2002.

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

Nemzeti Lakásprogram (NLP)

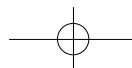
Az új kormány részletes vizsgálatnak vetette alá az SZT-t, mondván, hogy annak hibáiból, hiányosságaiból okulva megalkossa a saját és széles társadalmi egyeztetést követő konszenzuson nyugvó NFT-t. Ennek a vizsgálatnak a lényege, hogy az SZT-t közgazdasági értelemben nem tekintette tervnek, hanem igen eltérő eredményhatékonyságú programok halmazának. Bírálták a GM pályázati rendszerét, mert szerintük az SZT bonyolult, nehezen átlátható, bírálati rendszerében nem egységes elvű. Továbbá ellenőrzési rendszerét nem tartották hatékonynak, ugyanakkor a támogatási igények kezelésének kialakult szervezeti rendszerét és feltételeit alkalmasnak tehetőnek ítélték az EU-támogatások fogadására.

A szocialista–szabad demokrata kormánykoalíció több fórumon is hangsúlyozta, hogy az SZT-ből több „elemet” is meg kívánnak tartani kisebb-nagyobb módosításokkal, így a lakásprogramot is. Ez utóbbit azonban az új NFT-től elkülönítve és külön kiemelten kezelve, mint NLP-t, amely kb. 5 hónapos társadalmi vitát követően került az Országgyűlés elé 2003 decemberében, és 2004. január 1-jén indult újtára. Az új, illetőleg módosított lakásprogram stratégiai céljainak, főbb indikátorainak (jelző- és mutatószámainak) részletezését a 2003., 2006. és a 2018. évekre a 3. táblázat mutatja be:

3. táblázat: A lakásprogram stratégiai céljai és célkitűzései

Mindenkinek biztosítsa az elfogadható, egészséges, biztonságos, a munkahelyüktől, a tanulási lehetőségüktől elérhető távolságban lévő lakást, amely hozzájárul az egyének jólétének növeléséhez és a társadalmi kohézió erősítéséhez.

MINŐSÉG	LAKHATÓSÁG RUGALMASSÁGA	ELÉRHETŐSÉG	FENNTARTHATÓSÁG
Értékesebb, európai színvonalú lakásállomány. A régi, elavult helyett korszerű, gazdaságos üzemeltetésű lakás- állomány.	Igényeknek megfelelő választási lehetőség. Kiszámítható, átlátható, mobil lakáspiac. Kiegyensúlyozott, stabil, igazságos támogatási rendszer.	Megfizethető lakáshitelek. Megfizethető lakáskiadások. Hátrányos élethelyzetű csoportok lakásának stabilizálása.	Kiegyensúlyozott összetételű lakóterü- letek, városrészek, telepü- lések. Kiegyenlített terü- leti fejlődés. Környezet- kímélő értékmegőrző lakásfejlesztés és üzemeltetés.

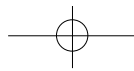
Csemák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

<i>Indikátor</i>	<i>2003</i>	<i>2006</i>	<i>2018</i>
Új lakások	3,5%	3,9%	5%
Substandard lakások	12%	10%	5%
„Jó” lakások	53%	60%	70%
Bérlakások aránya	9%	10%	15%
Lakásmobilitás	3,5%	4%	8%
A támogatási rendszer stabilitása	25%	65%	70%
Lakásár/jövedelem hányados	5 év	4,8 év	3,5 év
Lakásfenntartási költségek/jövedelem arány	23%	23%	20%
A hitelmegfizethetőségi mutató	60%	60%	60%
Lakbér/háztartásjövedelem arány	15%	16%	20%
Szociális, támogatott lakbérű bérlakások, lakbértámogatásban rész. bérlők aránya	70%	65%	55%
Alacsony jövedelmű és hátrányos helyzetű csoportok aránya a bérlakásszektorban	50%	50%	40%
Zsúfolt lakások aránya	13,5%	10%	5%
Területi lakásárkülönbség	1:3	1:2,5	1:2,5
Városi és szuburbán lakásberuházások aránya	3:7	1:2	1:1,3
Jövedelmi csoportok települési szegregációja	45%	50%	40%
Lakáskiadások aránya a GDP-hez képest	1,6	1,8	2,2
A lakáskiadásokon belül a korábbi elkötelezettségek aránya	30%	45%	30%

Forrás: Otthon Európában..., 2003.

Az „újragondolt” lakáspolitikát öt meghatározó feladatcsoportba (ún. pillérekre) sorolták, melyek a következők (Otthon Európában..., 2003):

1. Ingatlan- és építési szabályozás: A versenyviszonyokat meghatározó jogszabályi környezet és hatósági eljárások korszerűsítése.
2. Építés- és befektetésösztönzés: A lakáscélú ingatlanfejlesztést és korszerűsítést ösztönző rendszer fejlesztése és célprogramjai.
3. Lakáshoz jutás, lakhatás és szociális támogatás: A lakástámogatási rendszer reformja.
4. Kultúra, képzés, kommunikáció: Az építészeti, városépítészeti és építési tevékenységhez kapcsolódó szakmai, államigazgatási és fogyasztói kultúra fejlesztését célzó programok és az NLP céljainak és eszközrendszerének kommunikációja.
5. Zászlóshajó programok: A kormányzat és önkormányzatok intervensziós intézményei, iránymutató programjai és mintaprojektjei.

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

Európa Terv 2004 (EUT)

Az EUT a kormány hosszú távú fejlesztési céljait tartalmazza, valamint 1365,3 milliárd forint értékben, uniós és hazai forrásokból finanszírozható fejlesztési programokat. Az EUT tartalmazza a 2007–2015-ig tartó időszakra vonatkozó II. Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT II.) előkészületeit, további központi programokat, pályázatokat és fejlesztéseket. Az NFT II-ről 2005 végén döntött a kormány. Az Európai Unió harmadik kohéziós jelentése, és az ahhoz szervesen illeszkedő pénzügyi keretdokumentum alapján 2007-től hazánk a korábbinál lényegesen nagyobb összeget fordíthat a felzárkózást segítő programokra. A 2007–2015 években összesen akár 24 milliárd eurónyi (több mint hatezer milliárd forintnyi) támogatással – és a magyar társfinanszírozással – mintegy tízezer milliárd forintnyi beruházás valósulhat meg hazánkban.

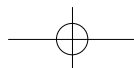
... mintegy tízezer milliárd forintnyi beruházás valósulhat meg hazánkban.

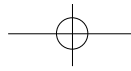
A NFT II-ben az öt operatív program megmaradt, azonban ezekből számos fontos prioritást kiemeltek, hogy külön, önálló programként dolgozták ki. Kiemelt operatív programok indítását határozták el – többek között – a vidékfejlesztés, infrastruktúra és urbanizáció (város- és falu-fejlesztés) tárgykörökben, melyek jellegüknél fogva érintették a lakástámogatást is (Európa Terv, 2004, Új nemzeti fejlesztési..., 2004, „A második Nemzeti..., 2004, Csermák, 2008, Csermák, 2009).

Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT)

A 2006–2010-ig terjedő időintervallumot felölelő „Szabadság és szolidaritás” alcímű kormányprogram a sikeres, modern és igazságos Magyarország megteremtését tűzte ki célul. Ennek keretében az elkövetkezendő évek egyik legfontosabb feladatának tekintették, hogy igazságosabbá tegyék a lakástámogatások felhasználását, szélesítsék a bérlakáspiacot és javítsák a lakásállomány minőségét, vagyis a meghatározott főbb prioritások:

- A lakásfelújítás támogatásával javítani az életminőséget, növelni a lakásállomány értékét, és segíteni az energiatakarékosságot. Bőví-

Csermák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

teni és a hagyományos építésű lakásokra is kiterjeszteni a panel-felújítási programot, amely évente legalább 60–70 ezer lakás megújítását teszi lehetővé. Támogatni a lakossági energiatakarékosság növelését célzó lakáskorszerűsítést és a lakótelepek élhetőbbé tételét, városrészek rehabilitációját.

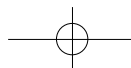
- A támogatási rendszer korszerűsítésével tovább kell javítani a fiatalok, az alacsonyabb jövedelműek lakásvásárlásához nyújtott támogatásokat.
- A legális bérlakás piac kialakulásának ösztönzésével reális lehetőséget kell teremteni arra is, hogy egy család tulajdonszerzés helyett a nagyobb mobilitást és kisebb terheket jelentő bérlakást válassza otthonának. A legális bérlakás piac kialakulása a feltétele annak is, hogy a rászoruló családok számára a tisztességes lakhatási feltételek megteremtéséhez egy korszerű lakbér-támogatási rendszer nyújtson segítséget (Új Magyarország..., 2006, Csermák, 2008, Csermák, 2009).

Új Magyarország Lakásfelújítási Program (ÚMLP)

A hazai lakáspolitiká egyik legfontosabb hosszú távú célkitűzése a korszerű lakásállomány kialakítása és megőrzése. Ezért megújultán és kibővülten állt rendelkezésre 2008. februárjától a „Panelprogram”. Az ÚMLP elemei:

1. Az iparosított technológiával készült lakóépületek energiatakarékos felújítása (Panelprogram).
2. Távfűtött lakások fűtési rendszerének felújítása – egyedi szabályozás, egyedi mérések (Ökoprogram).
3. Egycsatornás gyűjtőkémények felújításának támogatása.
4. Lakások energetikai korszerűsítése (Nemzeti Energiatakarékossági Program).
5. A lakossági megújuló energiafelhasználás növelése.

A megújult panelprogram finanszírozása keretében eddig 1/3-ad állami és 1/3-ad önkormányzati támogatásra, 1/3-ad önerővel lehetett pályázni az elnyerhető támogatásokra. 2008. január 1-jétől részben maradt a korábbi konstrukció, részben pedig új lehetőségként 1/3-ad állami és 2/3-ad önerő szükséges ott, ahol az önkormányzat forráshiányra hivatkozva nem tud beszállni a felújításba. Ez utóbbi dominanciája má-

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

ra már nyilvánvalóvá vált. Továbbá az állami támogatás növekedett az eddigi 400 ezer Ft-ról 500 ezer Ft-ra (Új Magyarország..., 2008, Csermák, 2008, Csermák, 2009).

A HAZAI LAKÁSPOLITIKA NÉHÁNY „EREDMÉNYE”

A Széchenyi Tervnek köszönhetően, elkezdődött a lakáspolitikai átalakulása és megújulása. Ez a koncepció – függetlenül attól, hogy kérészetűre ítéltetett – mély nyomot hagyott a későbbi lakáspolitikázásban is, hiszen olyan nyilvánvaló tények, mint a lakáshitelezés fellendülése, állami társfinanszírozású új lakások és bérlakások építése, PANEL-program stb. megkérdőjelezhetetlenné tették létjogosultságát. Ezt támasztják alá a következő főbb adatok is. A lakásállomány fokozatosan nőtt és részben megújult. (4. táblázat)

4. táblázat: A lakásállomány alakulása 2001–2010

Időszak	Összes lakásszám az év elején (db)/növekmény/göngy. növekmény	100 lakásra jutó népesség (fő)
2001. év	4 064 653	251
2002. év	4 077 410/12 757	250
2003. év	4 104 019/26 609/39 366	247
2004. év	4 133 975/29 956/69 322	245
2005. év	4 172 787/38 812/108 134	242
2006. év	4 209 472/36 685/144 819	239
2007. év	4 238 452/28 980/173 799	237
2008. év	4 270 497/32 045/205 844	235
2009. év	4 302 827/32 330/238 174	233
2010. év	4 330 681/27 854/266 028	231

Forrás: KSH, 2010 és saját számítások.

A 10 év alatti összes lakásnövekmény (építések, lebontások) 266 028 db lakás. Ez egyéves átlagban cca. 26 603 db lakást jelent, mellyel a 100 lakásra jutó népesség a 2001. évi 251 főről a 2010. év elejére 231 főre csökkent. (Ez a tény, sajnos, a népességcsökkenésnek is köszönhető!)

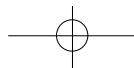
A lakásépítési volumen növekedését egyértelműen az SZT indította el 2001-től (5. táblázat).

Csemák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

5. táblázat: Lakásépítés kormányzati ciklusonként (1990–2010)

Ciklus	Évek	Lakásépítés (db)		Megjegyzés	
		évente	ciklusátlag		
I.	1990	42 500	29 875	Csökkenő trend!	
	1991	32 000			
	1992	25 000			
	1993	20 000			
II.	1994	20 000	24 625		
	1995	23 000			
	1996	27 000			
	1997	28 500			
III.	1998	19 000	21 981		
	1999	19 287			
	2000	21 583			
	2001	28 054	–	Széchenyi Terv 2001. január 1-jétől	
IV.	2002	31 511	38 012	A lakásépítés a Széchenyi Tervnek, a Széchenyi Plusz gazdaságélénkítő programnak, majd az NFT-nek köszönhetően megfordítja a trendet! A gazdasági és pénzügyi válság miatt (is) a trend csökken!	
	2003	35 543			
	2004	43 913			
	2005	41 084			
V.	2006	33 864	34 523		
	2007	36 159			
	2008	36 075			
	2009	31 994			
VI.	2010 I–III. n. év	13 340 (cca. 21 115/év)	–		Csökkenés a 2000. év szintjére!

Forrás: KSH, 2010 és saját számítás, szerkesztés.

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

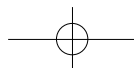
Míg az épített lakások alapterülete 1995–1996-ban, valamint 1999–2000-ben érte el a közel 100 m²-t egy kis volumenű lakásépítés mellett, addig a 2000. évet követő – főleg a lakáshitelezési változások következtében – *megnövekedett épített lakások száma a kisebb lakás-alapterületek felé tolta el ezt a tendenciát.* Ez, az alacsonyabb jövedelműek lakásvásárlási lehetőségeit tükrözi vissza. Statisztikai adatokból az építendő lakások száma jól becsülhető (Csermák, 2007).

A hazai lakásfinanszírozási gyakorlat három legfontosabb szereplője: az állami költségvetés, a bankok és a lakás-takarékpénztárak. 2000-től az SZT meghatározó hatására mindhárom vizsgált területen fokozatosan növekedtek a lakáscélú pénzügyi mutatók, legyen az lakás-takarékpénztári megtakarítás, banki lakáshitel-állomány egyre növekvő devizahitelarányal vagy éppen a központi költségvetés, amely – a rendkívüli terhek miatt – 2008-tól kénytelen volt csökkenteni lakás(építési) támogatásait. Ez a folyamat szakadt meg, illetőleg drasztikusan csökkent a világgazdasági és pénzügyi válság – hazánkba is markánsan begyűrűző – hatásai miatt. Nem is beszélve a deviza-lakáshitelek ellehetetlenüléséről, amely sok-sok magyar ember sorsát keseríti. Éppen ezért (is), ebben a rendszerben *egyre inkább érvényesülnie kell a szelektív lakáspolitikának*, melyben a rosszabb jövedelmi és szociális körülmények között élő háztartások juthatnak nagyobb állami támogatáshoz a bérlakásszektor dominanciájával (Dániel, 2004, Rothstein, 1998). Az állami költségvetés főbb finanszírozási adatait a 6. táblázat tartalmazza.

... megnövekedett épített lakások száma a kisebb lakás-alapterületek felé tolta el ezt a tendenciát.

AZ ÚJ SZÉCHENYI TERV (ÚSZT)

A fejlesztési tervek összevetése alapján az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) és a második Széchenyi Terv (ÚSZT) között sem a stratégiát, sem a célokat, sem pedig a pályázatokat illetően nem mutatható ki hasonlóság. Eszerint a korábbiaktól eltérően a pályázatokat az eddigi hat minisztérium helyett mindössze egyetlen kezeli, és a támogatásokra vonatkozó 22 jogszabály is megszűnik. Duplájára nő az egyszerűsített elbírálás alá eső pályázatok száma, a programokat merőben új szempontok

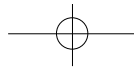
Csemák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

6. táblázat: A központi költségvetés lakás(építési) támogatása (1996–2011)

Ciklus	Évek	Lakás(építési) támogatás (M Ft)		Megjegyzés
		évente	ciklusátlag	
II. (2. fele)	1996	58 891	56 049,5	Korábbi adatot nem vizsgáltam.
	1997	53 208		
III.	1998	42 951	cca. 48 590,2	Csökkenő trend! A Széchenyi Terv hatása!
	1999	41 136		
	2000	49 853		
	2001	60 420,9		
IV.	2002	72 334,4	161 517,1	* A Széchenyi Terv szerinti tervadat 72 600 M Ft volt. ** A Nemzeti Lakás-program célkitűzései (>100 Mrd Ft).
	2003	137 175,3		
	2004	203 993,1**		
	2005 ^a	232 565,6**		
V.	2006 ^b	223 538,8	212 070	2008-ig > 200 Mrd Ft az állami támogatás! Fokozatosan csökken az állami támogatás.
	2007 ^c	228 470,7		
	2008 ^d	185 574,9		
	2009 ^e	199 289,3		
VI.	2010 ^f	147 257,0***	cca. 136 628,5	*** Jóváhagyott terv
	2011 ^g	126 000,0***		

Forrás: Munkácsi, 2006, a 2006. évi XCIX. törvény, b 2007. évi CXXVIII. törvény, c 2008. évi LXXVIII. törvény, d 2009. évi CXXIX. törvény, e 2010. évi XCVIII. törvény, f 2009. évi CXXX. törvény, g 2010. évi CLXIX. törvény és saját szerkesztés.

alapján tervezték, a forrásokat pedig átcsoportosították. A korábbiaknál jóval kevesebbet kell költeni a pályázati cégekre is, amelyek eddig csak a támogatást igénylők terheit növelték. Az *ÚSZT a növekedés gazdaságpolitikája*, amely a GDP növekedését elsősorban a beruházások növe-

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

kedésével kívánja elérni, ehhez eszköz a foglalkoztatás bővítése, a technológiai és tudományos innováció, valamint az új piacok megnyerése. Az ÚSZT legnagyobb vállalása a magyarországi foglalkoztatás dinamikus bővítése, vagyis az a törekvés, hogy a gazdaság- és társadalomfejlesztő program sikeres megvalósíthatóságának alapját megteremtse a tíz esztendő alatt létrehozandó egymillió új és adózó munkahellyel.

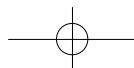
A magyar gazdaság fellendülését az ÚSZT 7 programja fémjelzi:

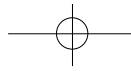
1. Gyógyító Magyarország – Egészségipar.
2. Megújuló Magyarország – Zöld gazdaságfejlesztés.
3. Otthonteremtés – Lakásprogram.
4. Vállalkozásfejlesztés – Üzleti környezet fejlesztés.
5. Tudomány – Innováció – Növekedés.
6. Foglalkoztatás.
7. Közlekedés – Tranzitgazdaság.

Az ÚSZT a 10 évvel korábbi SZT-hez képest az aktualitásoknak és az új kihívásoknak megfelelően átstrukturálódott. *Új és átgondolt tartalmakkal megmaradt a Lakásprogram, a Vállalkozásfejlesztés, és végső soron a Közlekedés, mely utóbbi a magyarországi közlekedési infrastruktúra további bővítését és állagmegóvását hivatott előremozdítani.* Tulajdonképpen a Gyógyító Magyarország program továbbra is prioritásként kezeli a gyógyturizmust, a kiszolgáló- és háttérágazatokat, az ezeket megalapozó kutatásokat, az egészségtudatos életmódhoz kapcsolódó termékek gyártását és forgalmazását, így kapcsolódva a korábbi SZT ilyen jellegű célkitűzéseivel. Hasonló a helyzet a Tudomány – Innováció – Növekedés programmal is, mely az „eredeti” SZT kutatási, fejlesztési és innovációs programját viszi tovább. A Foglalkoztatás erős korrelációt mutat az SZT gazdaságfejlesztési és regionális gazdaságépítési programjával, hiszen a munkahelyteremtés, mint az ÚSZT alapkövetelménye és célkitűzése, dominánsan e két utóbbi, és a többi program sikerességének a záloga is. Újszerű a Zöld gazdaságfejlesztés, mely az energiahatékonyság–energiatakarékosság–energiaracionalizálás keretében fogalmaz meg elérendő célokat.

Az ÚSZT céljai és irányai a 21. század lakáspolitikájában:

– *Emberközpontú fejlesztéspolitika.* A lakás- és fejlesztéspolitika intenzívebb állami szerepvállalás nélkül nem képzelhető el, mert a piac önmagában nem tudja a hosszú távú szociális, társadalmi és gazdasági célokat összeegyeztetni.

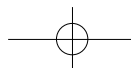
Csemák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

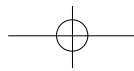
– *Otthonteremtés nélkül nincsen európai jövőkép Magyarországon.* A gazdasági válságkezelés és a munkahelymegőrzés domináns eszköze a lakásépítések állami támogatása. Az otthonteremtési koncepció pedig nem képzelhető el lakásépítési koncepció nélkül. Fokozatosan, minél szélesebb népességnek kell elérhetővé tenni, hogy a lakáskörülményein javítani tudjon.

– *Lakhatási jog.* Egyes nyugat-európai országokban a lakhatás állampolgári jog. A magyar alkotmány is rögzíti az állampolgárok szociális biztonságához való jogát (70/E. §). Az államnak olyan társadalom- és gazdaságpolitikát kell kialakítani, ami a tisztességes munkával szerzett jövedelemből elérhetővé teszi az emberhez méltó, 21. századi színvonalú lakáskörülményeket.

Az ÚSZT lakásfinanszírozása:

– *Bérlakásépítés.* Magyarországnak és a közép-európai régió államainak sajátos fejlődésük és helyzetük miatt szükségük van rá, hogy az uniós források egy részét a lakásügyben használhassák fel. A közalkalmazotti és köztisztviselői bérezés kiegészítő eszköze lehet a munkahely közelében bérlakás biztosítása (pl. a rendőrség, egészségügy, oktatás alkalmazottai részére). Jelenleg érdemben sem tulajdonszerzési, sem lakásbérleti támogatás nincsen. A lakástámogatási rendszer kialakításánál egyensúlyt kell találni a két támogatási forma között. Tekintve, hogy a lakásbérlet a városias életmód jellemzője, a vidék esélyegyenlősége érdekében is szükség van a tulajdonszerzési támogatásokra (pl. családi házak építése). A városias környezetben is indokolt a tulajdonszerzés támogatása. A támogatásokba be kell vonni az önkormányzatokat is, legfőképpen a lakásfejlesztésekbe, kiemelten a bérlakásépítésekbe (pl. telekapporttal) és a közművek létesítésébe. Az öngondoskodásra képes, a közterhekhez hozzájáruló rétegnek lehetőséget kell adni, hogy ne csak állami támogatással, hanem saját jogon – pl. adókedvezmények útján – oldja meg, illetve javítsa a lakáskörülményeit. Ennek körében helyt kaphatnak mind a tulajdonszerzéshez kapcsolódó kedvezmények, mind a lakbértámogatások. *Az ezredfordulón* elindult forintalapú jelzáloghitelezés meghatározó fejlődést hozott a lakossági hitelezésben és a lakásfejlesztések fellendülésében egyaránt. Az akkor *kialakított jelzáloghitelezés-modell számos elemében fejlettebb, kormányzati szempontból előnyösebb a ma uralkodó devizahitelezésnél*, mert a bankoknak és a lakáshiteleknek is egyaránt kedvezőbb (pl. a futamidő alatt végig azonos törlesztőrészlet fizetése stb.).

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

A megvalósítandó támogatások, kedvezmények: *Épületenergetikai támogatások*, megfelelő feltételek mellett (pl. jövedelemigazolás, előtakarékoság); *Állami garancia a lakáskölcsönökkel kapcsolatban, kamattámogatások bérlakásépítő, -kezelő cégek részére, szja-kedvezmények* (itt is érvényesül, hogy az állam költségvetési bevételt is eredményező lakásépítéseket támogat.); *Adómentes – béren kívüli – juttatások (lakbéntámogatás)* (ez hozzájárulna a „vállalati bérlakás” intézményének bevezetéséhez), *lakás-takarékpénztári konstrukciók* (kiegészítve a szülők gyermekük iskolai éve alatti előtakarékoságával pl. új építésű bérlakásokkal kapcsolatos bérleti jog cca. 3–4 évre történő megváltására); *Társasági adókedvezmény bérlakásépítő cégek részére* (a bérleti díj költségelvű kialakítása esetén, amikor a bérleti díjnak a projekthez felvett hitel tőke+kamat-törlesztésére kellene elsősorban fedezetet nyújtani).

**Társasági adókedvez-
mény bérlakásépítő
cégek részére ...**

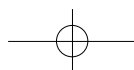
Az ÚSZT megvalósítandó kiemelt állami projektjei:

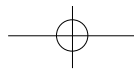
– *Bérlakás-építési program.* A következő években évi 5–10 ezer bérlakás építése lenne kívánatos Magyarországon. Ezt indokolja a hazai bérlakásrendszer hiánya, hiszen a lakástulajdonnal rendelkezők aránya több mint 90%, és ez európai viszonylatban kiugróan magas százalék! Nem is beszélve arról, hogy sok családnak egyedül csak ez jelenthetné a lakhatás megoldását.

– *Épületenergetikai, épületminőségi program.* Ehhez kapcsolódik 2009-től a Zöld Beruházási Rendszer (ZBR), melynek keretében pályázni lehetett a panelépületek felújítására. Ezen belül a „Klímaparát otthon” panelaprogram nevű pályázati csomag finansziális háttérét a CO₂ kvótakereskedelem bevétele adta. Az állami támogatás aránya a CO₂-kibocsátás csökkenésének mértékétől függően 35–60 százaléka a beruházás költségeinek. Az energetikai hatékonyság növelése terén az épületek minél szélesebb körét kell bevonni az energiahatékonysági támogatásokba, *támogatni kell a felújításokat és az építéseket is.* Ez rendkívül fontos mind a környezettudatos épületfenntartás miatt, mind a lakók kiadáscsökkentése szempontjából is.

– *Városrész-rehabilitációk.* Az Európai Unió operatív programjainak egyik kiemelt célja a városrehabilitáció. Az ÚMFT-n belül kidolgozott pályázatok keretében *2007–2013 között mintegy 270 milliárd Ft fordítható városrehabilitációs célokra.*

– *Lakótelepek megújítása program.* A lakótelepeken 1,9 millió fő él 800 ezer – 93 százalék magántulajdonú – lakásban (társasház és szövetkeze-

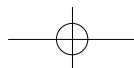
Csemák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

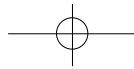
ti lakás). Ezekben a lakásokban túlnyomórészt az idősek, egyedülállók, egyszülős családok és az alacsony jövedelműek laknak. Lakásfenntartási költségük magasabb az országos átlagnál (több mint kétszerese). Az üres lakások aránya kb. 8 százalék, nem tulajdonos által lakott lakások aránya 15 százalék. A közüzemi tartozások a lakók 30–50 százalékának esetében állandósultak. Egyre erősödnek a szociális problémák és a szegregáció. *A lakásokon kívül a környezet meg- és felújítása is cél.*

ÖSSZEZŐ GONDOLATOK

Mintegy tíz év után – immár második alkalommal – 2011 januárjában ismét útjára indulhatott az Új Széchenyi Terv. Elődjéhez, a Széchenyi Tervhez hasonlóan, olyan nagy ívű gazdaságélénkítő program megvalósítására vállalkozott, amit az SZT-nél csírájában elfojtott a polgári kormányt felváltó szocialista–szabad demokrata kormányzat. „Áldásos tevékenységüknek” köszönhetően zsákutcába futott a „próba-szerencse” alapon, zömmel több szalon mozgatott lakáspolitikának nevezett, hangzatos nevekkkel felruházott koncepciójuk. A rosszul értelmezett társfinanszírozott lakáshitelezési gyakorlat miatt, mintegy belerántották a lakásra vágyókat egy olyan adósságcsapdába, amit tovább tetézt a hazánkat is rendkívüli mértékben sújtó gazdasági és pénzügyi válság. A munkahelyek tömeges elvesztésével az eddigi hitelígyélő – átlag – kétkeresős család-háztartás modellek egykeresős, illetőleg munkahelyüket teljesen elvesztő család-háztartás modellekké torzultak. Így aztán a remélt felemelkedés helyett, jelentékeny számú lakáshiteles került kilátástalan helyzetbe, a devizahitelek elviselhetetlen mértékű törlesztése miatt.

Az ÚSZT – akárcsak az SZT – alapkonceptiójában más! Programjainak, így a lakáspolitiká megvalósíthatóságának is az alapja a gazdaságélénkítés, melynek alapfeltétele a 10 év alatti egymillió új és legális munkahely megteremtése, melyben ismételten kiemelt szerephez kívánják juttatni a kkv-szektor, amit jelentős állami támogatással kívánják elérni. Ezt a lehető legszélesebb platformon, társadalmi konszenzuson nyugvó, valódi polgári értékeket hordozó politizálással kívánják megvalósítani. Ehhez rendelkeznek a magyar választópolgárok domináns támogatottságával, ami a feltétlen bizalom, az együttgondolkodás egyértelmű kinyilvánítása, amely a siker egyik záloga lehet. A megvalósításra pedig nyitva áll az út jó hosszú ideig...

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

Végső soron a lakáskérdés komplex rendszerének – a szelektív lakáspolitikai dominanciájával (Berey, 1987) – egymástól jól elkülöníthető három „dimenziója” különböztethető meg, melyek a következők:

– *Szociális „dimenzió”,* melyben továbbra is jelentős (lesz) azok száma, akik jövedelmi helyzetük miatt nem tudnak változtatni lakáshelyzetükön. Számukra az állami társfinanszírozású és/vagy önkormányzati szociális bérlakások építése jelent(het)i a továbblépést a lakásszektorban;

– *Bér-„dimenzió”,* ahol a vállalkozások számára kedvező hitelkonstrukciókkal és/vagy állami támogatásokkal és/vagy a lakásbérlő támogatásával vonzóvá lehet tenni, hogy az építők és építtetők bérlakásokba is fektessenek tőkét;

– *Piaci „dimenzió”,* amiben a megfelelő jövedelmi helyzetben lévők számára a kereslet-kínálat törvényszerűségei alapján működő lakáspiac létjogosultsága elvitathatatlan.

HIVATKOZÁSOK

A második Nemzeti Fejlesztési Terv hétszer több uniós pénzt hozhat. 2004,

https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hirek/nft2_20040326.html

(Letöltés: 2011. 01. 29.).

Berey Katalin: *A lakáspolitikai stratégiák típusai.* Szociálpolitikai Értesítő,

1987/1. sz., 351–392. o.

Csermák Károly: *The Factualities of Housing Solution Alternatives.* microCAD 2007

International Scientific Conference 22–23 March 2007, Miskolci Egyetem,

Section O: I/93–98. o.

Csermák Károly: *A hazai lakáskérdés elmélete és gyakorlata.* Innováció,

Versenyképesség, Felzárkózás Tudományos Konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából, Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Sopron, 2008. november 4., Makrogazdasági szekció, 1–24. o.

Csermák Károly: *A hazai lakáskérdés.* Gazdasági versenyképesség, életminőség,

fenntarthatóság II. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia,

Kaposvári Egyetem, KTK, 2009. április 2–3., 811–819. o.

Dániel Zsuzsa: *Állam és piac – lakástámogatás, lakásfinanszírozás, reformok. Nemzetközi*

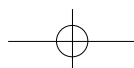
tapasztalatok. Közgazdasági Szemle, LI. évf., 2004. február, 139–152. o.

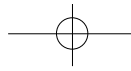
Európa Terv. 2004, www.matekpokol.club.hu/box/nemzeti_fejlesz-terv.doc

(Letöltés: 2011. 01. 30.).

Farkas János–Hegedűs József–Székely Gáborné: *Lakáshelyzet, lakástámogatások*

1999–2003. Társadalmi riport, 2004, 176–192. o.

Csemák Károly – Quo vadis, magyar lakáspolitiká?

Gyakorlati tudnivalók az Európai Unióról. Kézikönyv kis- és középvállalkozóknak.

Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Budapest, 2002, 200–202. o.

KSH: *stADAT-táblák*, 2010, www.ksh.hu (Letöltés: 2011. 01. 29.).

Lentner Csaba–Dombi Zsuzsa–Huszi Ernő–Tallér Anikó–Tatay Tibor–Varga József:

A pénzügyi intézményrendszer Magyarországon. Nebuló 2001 Kiadó,

Budapest, 2002, 73–76., 163–169. o.

Munkácsi Zsuzsa: *A 2001-es új lakástámogatási rendszer és a hitelezés.*

Magyar gazdaságpolitika – Műhelytanulmányok, BCE,

2006. november 7., 1–14. o.

Nemzeti Fejlesztési Terv. (Átdolgozott változat elfogadva a Magyar Köztársaság

Kormánya által 2002. december 18-án).

www.terport.hu/main.php?folderID=2679&articleID=7030&ctag=

articlelist&iid=1 (Letöltés: 2011. 01. 29.).

Michael Oxley–Jacqueline Smith: *Housing Policy and Rented Housing in Europe.*

E. & F. N. Spon, London, 1996.

Otthon Európában. A nemzeti lakásprogram pillérei. Miniszterelnöki Hivatal

Kormány megbízott (2003. január 10.).

Bo Abraham Mendel Rothstein: *Just Institutions Matter: The Moral and Political*

Logic of the Universal Welfare State. Cambridge University Press, Cambridge,

1998.

Széchenyi Terv. Gazdasági Minisztérium, Budapest, 2001.

Széchenyi Plusz gazdaságélénkítő program. Gazdasági Minisztérium,

Budapest, 2001. október.

Új nemzeti fejlesztési terv készül 2006-ra. 2004,

http://llanden.hu/consulting/kepugsagtallo_this.php?hirid=279

(Letöltés: 2011. 01. 29.).

Új Magyarország Lakásfelújítási Program. 2008, www.otm.gov.hu (Letöltés: 2011. 01. 29.).

Új Magyarország. Szabadság és szolidaritás. A Magyar Köztársaság Kormányának

Programja a sikeres, modern és igazságos Magyarorszáért 2006–2010. 2006,

<https://hirkozpont.magyarorszag.hu/srv/letolt?id=961804&clang=hu>

(Letöltés: 2011. 01. 29.).

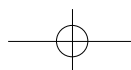
Új Széchenyi Terv. Vitairat. A talpra állás és felemelkedés fejlesztéspolitikai

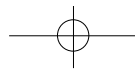
programja. Nemzetgazdasági Minisztérium, 2010. július 28., 95–111. o.

www2.pm.gov.hu/web/home.nsf/(PortalArticles)/

4F4C8AE5A2618B9EC125776F00255012/\$File/

uj_Szechenyi_Terv_vitairat.pdf?OpenElement (Letöltés: 2011. 01. 29.).

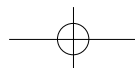
Külföldi közvetlen tőkebefektetések hatása a hazai regionális fejlesztésre

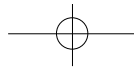
*Zbida Adel–Guth László–
Zsarnóczai J. Sándor*

A tanulmány a külföldi közvetlen tőke (FDI) magyarországi állományának 2010 végéig történő várható alakulását méri fel, és ehhez a korábbi Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium és az UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) 2010 végéig szóló előzetesen becsült számításait is figyelembe vette. A NFGM a külföldi közvetlen tőke (FDI) magyarországi állományára vonatkozóan, a 2010 végére számított előrejelzései szerint meghaladhatja a 64 milliárd eurót. Az UNCTAD adatai szerint a globális működőtőke-áramlás 2007. évi rekordértékről, 1979 milliárd dollárról 2008-ban 14,2%-kal, 1697 milliárd dollárra, majd 2009-ben 1040 milliárd dollárra esett vissza. 2010 végéig az UNCTAD becslései szerint a globális működőtőke-áramlás várhatóan 1400 milliárd dollár, amely 34,6%-os növekedésnek felel meg. Hazánk pozíciója minimálisan javult 2007-hez képest a külföldi

ZBIDA ADEL PhD-hallgató, DR. GUTH LÁSZLÓ egyetemi docens, CSc, DR. ZSARNÓCZAI J. SÁNDOR egyetemi docens, CSc, Szent István Egyetem, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet (Zsarnoczai.Sandor@gtk.szie.hu).

Zbida–Guth–Zsamóczai – Külföldi közvetlen tőkebefektetések hatása...

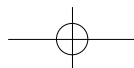
közvetlen befektetések terén. Összességében a működőtőke-befektetések 75%-a származott az Európai Unióból. A külföldi jegyzett tőke koncentrációja a közép-magyarországi régióban rendkívül erős volt, és időben változatlanak érzékelhető. A külföldi befektetések regionális megoszlásának vizsgálatára gyakran nem alkalmas a székhely szerinti besorolás, hiszen számos gazdasági társaság központja Budapesten található, de tevékenységük kiterjed az egész országra. Jövőben is a telepítési döntések jó gazdasági-műszaki megalapozása egyre nagyobb jelentőségű, a telephely-választási tényezők száma a fejlődéssel párhuzamosan egyre jobban nő. Ma már sokkal több tényező hatását kell számba venni és felmérni, mint tíz, húsz, vagy akár ötven évvel ezelőtt.

BEVEZETÉS

A külföldi működő tőke (FDI) magyarországi állománya tehát a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium számításai szerint meghaladja 2010-re a 64 milliárd eurót és egy főre vetítve az egyik legmagasabb a kelet-közép-európai térségben. Az elmúlt évek során a működőtőke-befektetések döntő része a szolgáltató ágazatokba és a versenyképes feldolgozóipari ágazatokba (pl. járműgyártás, villamosgépgyártás) áramlott. A Magyarországon végrehajtott külföldi közvetlen tőkebefektetések 75%-a az Európai Unióból, 22%-a Németországból áramlott hazánkba. Elmondható, hogy 2008-ban 4752 millió euró értékű külföldi közvetlen működőtőke-befektetés valósult meg Magyarországon, ezzel szemben viszont 2009-re a külföldi közvetlen működőtőke-befektetés már csak 1021 millió eurót tett ki. 2009 első három negyedévében nettó 404 millió euró értékű külföldi működő tőke kivonására került sor Magyarországon. 2009 egészében a pénzügyi-gazdasági válság hatásaként a sokévi átlagnál számottevően kevesebb külföldi működő tőke érkezhetett Magyarországra. 2008-hoz mérten 2009 végéig a külföldi közvetlen működőtőke-befektetés 78,5%-kal esett vissza egy év alatt.

A KÜLFÖLDI KÖZVETLEN MŰKÖDŐ TŐKE ALAKULÁSA ÉS EREDMÉNYEI

Az UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) adatai szerint, a globális külföldi működőtőke-áramlás (FDI) a 2007.

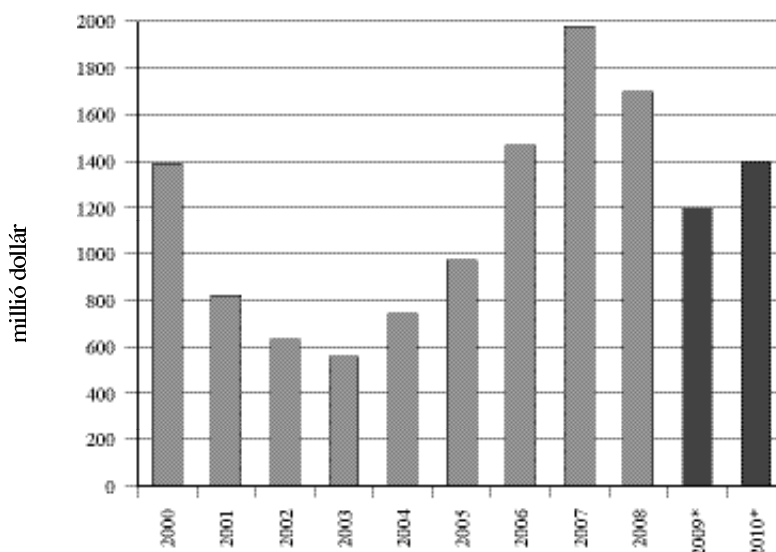

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

évi rekordértékről 1979 milliárd dollárról 2008-ban 14,2%-kal, 1697 milliárd dollárra esett vissza. A 2009. őszi előrejelzésük szerint a pénzügyi-gazdasági válság hatására 2009-ben 1200 milliárd dollárra csökkent a globális működőtőke-áramlás, ami minden bizonnyal a magyarországi beáramlást is kedvezőtlenül befolyásolta. 2010-re az UNCTAD 1400 milliárd dolláros globális működőtőke-áramlást vár (1. ábra).

A 2. ábrán jól látható, hogy a visegrádi országokba irányuló működőtőke-beáramlás 2008-ban összességében 27%-kal csökkent az előző évhez képest. Szlovákiába a 2007. évvel gyakorlatilag megegyező mértékű, Csehországba 4%-kal, Magyarországra 27%-kal, Lengyelországba pedig 42%-kal kevesebb tőke áramlott. Hazánk pozíciója minimálisan javult 2007-hez képest, a teljes beáramlás 13,4%-a irányult Magyarországra. 2009 első három negyedévében összességében 50%-kal csökkent a beáramlás a visegrádi országokba és Romániába az előző év azonos időszakához képest. Szlovákiában – Magyarországhoz hasonlóan – a 2008 azonos időszaki nettó beáramlással szemben kiáramlás volt megfigyelhető. Csehországba 63%-kal, Romániába 50%-kal, míg Lengyelországba 17%-kal kevesebb tőke áramlott. Az egyéb tőkemozgásoknak a régió minden országában meghatározó szerepük volt a működőtőke-beáramlás visszaesésében.

1. ábra: A globális FDI-áramlás UNCTAD-előrejelzés szerint

* UNCTAD-előrejelzés 2009 és 2010.

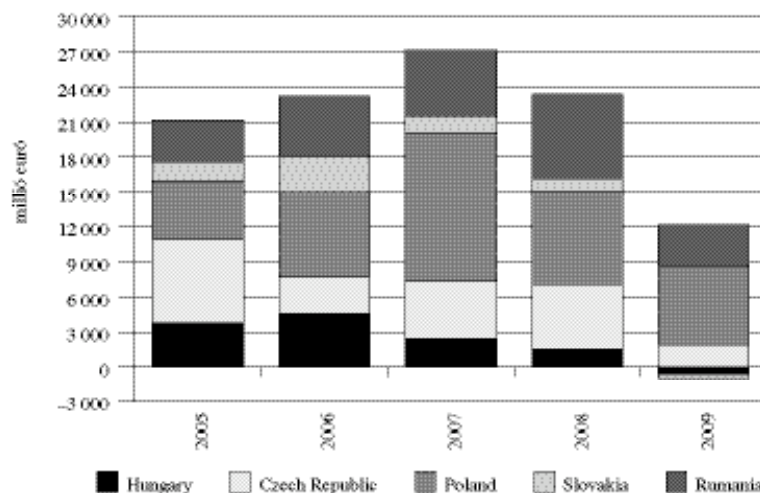
Forrás: MNB, UNCTAD.

Zbida–Guth–Zsamóczai – Külföldi közvetlen tőkebefektetések hatása...

2009-ben a pénzügyi-gazdasági válság hatásaként a sokévi átlagnál 3,9 milliárd euróval, számottevően kevesebb külföldi közvetlen működőtőke-beáramlás történt Magyarországra. A nem adóssággeneráló beáramlás meghaladhatta a 2,2 milliárd eurót, míg az adóssággeneráló egyéb tőke-mozgások éves egyenlege – az elmúlt évek tapasztalatai alapján – nehezen becsülhető. A korábbi elnevezésű Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium előzetes becslései alapján 2010 végére a nem adóssággeneráló beáramlás várhatóan a korábbi 2009. évihez hasonlóan fog alakulni. Hazánk középtávon évi átlag 4 milliárd euró értékű külföldi közvetlen tőkebefektetésre számíthat, amely összeget nagyban befolyásolhatják az egyedi nagy értékű tranzakciók, mind pozitív, mind negatív irányban.

1990 óta a magyar gazdaságban végbement szerkezeti átalakulásában meghatározó szerepet játszottak a külföldi közvetlen tőkebefektetések. A külföldi működő tőke hozzájárult Magyarország technikai felzárkózásához, és ennek megfelelően a nemzetközi versenyképességének növeléséhez is, amely nélkülözhetetlen az ország exportkapacitásainak bővítéséhez is. A külföldi működőtőke-beruházási tevékenysége jelentős mértékben előmozdította a hazai és a nemzetközi piaci igényeknek megfelelő gazdasági szerkezeti átalakulást, valamint jelentős munkahelyteremtést tett lehetővé, növelve ezzel a hazai foglalkoztatási szintet és belföldi piac bővítését,

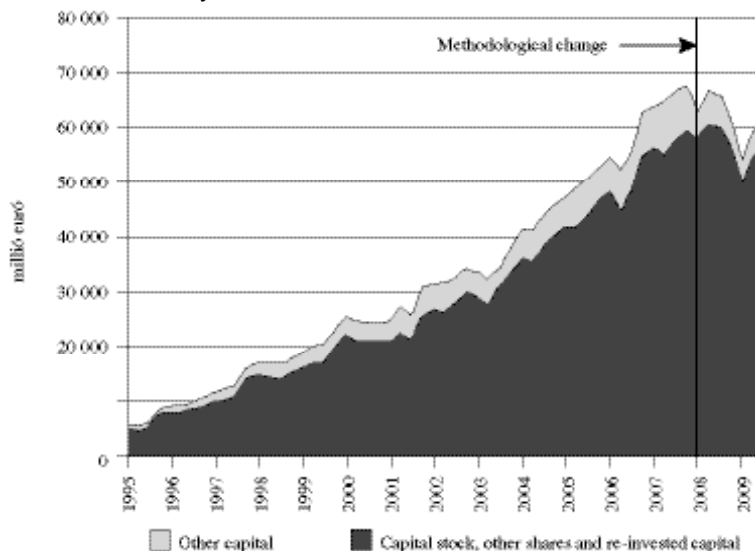
2. ábra: FDI-beáramlás a visegrádi négyek országába

Megjegyzés: Első három negyedév adata.

Forrás: MNB, UNCTAD.

3. ábra: FDI-állomány

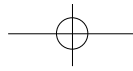

Forrás: MNB, UNCTAD.

a hazai vásárlóerő növelését is. A külföldi működőtőke-beruházások hozzájárulnak a hazai fizetési mérleg egyensúlyának javításához.

A 3. ábra jól mutatja, hogy a gazdasági átalakulás kezdete óta Magyarországra érkezett külföldi közvetlen tőkebefektetések állománya 2009. szeptember végén 60,4 milliárd euró volt; ebből 56,8 milliárd eurót tett ki a részvény, egyéb részesedés és újra befektetett jövedelem formájú működőtőke-befektetések állománya, ugyanakkor 3,6 milliárdot volt az egyéb tőke állománya. Az egy évvel korábbiakhoz viszonyított jelentős visszaesés oka a hasonló időszakban bekövetkezett forint 11%-os gyengülése az euróhoz képest. A Magyar Nemzeti Bank adatai alapján 6018 eurós egy főre eső magyarországi működőtőke-állomány – Csehország (8585 euró) és Szlovákia (2009 második negyedévének végén 6228 euró) után – a harmadik legmagasabb a közép-európai térségben. Lengyelország (3198 euró) és Románia (2302 euró) lemaradása továbbra is jelentős.

1990-től 2008 végéig Magyarországon végrehajtott teljes külföldi közvetlen tőkebefektetések terén a német vállalkozók szerepeltek a legnagyobb arányban, nevezetesen 14,7 milliárd euró értékben, amely 24,9%-nak felel meg. A Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium felmérései szerint a működőtőke-állomány származási ország és ágazatok szerinti adatai 2008 végén, csak a részvény, egyéb részesedés és újra befektetett jövedelem formájú tőkeállományra vonatkoztak. Meg-

Zbida–Guth–Zsamóczai – Külföldi közvetlen tőkebefektetések hatása...

határozó szerepe van még Hollandiának, 8,5 milliárd euró, 14,3%-ban, Ausztriának 7,8 milliárd euró volt a részesedése 13,1%-ban, Franciaországnak 3,1 milliárd euró részesedése volt 5,2%-ban és az USA-nak 2,9 milliárd euró volt 4,9%-ban. Az Egyesült Államok a legnagyobb nem európai befektető, amely társaságai jelentős részben Hollandiában és más európai országokban valósították meg befektetéseiket. Az ázsiai országok, mint Japán

és Dél-Korea is nagyarányú külföldi közvetlen befektetéseket hajtott végre.

Az 1990-es évek elején, Magyarországon a külföldi közvetlen tőkebefektetések a feldolgozóiparba irányultak leginkább.

A külföldi közvetlen befektetések több mint fele a szolgáltató ágazatokba áramlott ...

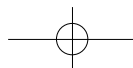
1995-től a külföldi közvetlen tőkebefektetések a szolgáltatóiparban is növekvő mértékű részarányt értek el a részleges privatizációnak köszönhetően. Az 1990-es években a privatizáció beindításával a többi visegrádi ország is megnyitotta piacait a külföldi tőkebeáramlás előtt. Napjainkban a környező országokhoz hasonlóan az FDI több szektorban is megjelent Magyarországon, mint például az autógyártás, a mezőgépgyártás, az üdítőital- és sörgyártás, a turizmus, a szállodaláncok kialakítása, a gyógyszergyártás, a tejipar, a húsipar, a halfeldolgozás és a cukoripar terén.

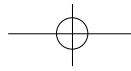
A külföldi közvetlen befektetések több mint fele a szolgáltató ágazatokba áramlott (2007 végi adatok szerint 32,5 milliárd euró, 54,8%); a kereskedelem, javítás (8,8 milliárd euró, 14,8%), a pénzügyi tevékenység (7,3 milliárd euró, 12,2%) és az egyéb gazdasági szolgáltatás (7,1 milliárd euró, 12,0%) ágazatban valósult meg a legtöbb külföldi közvetlen tőkebefektetés. A feldolgozóiparba a befektetések 36,5%-a áramlott (21,6 milliárd euró); ezen belül is a legversenyképesebb gépipari ágazatok: a járműgyártás (6,5 milliárd euró, 11,0%) és a villamosgépgyártás (3,6 milliárd euró, 6,2%) vonzották a legtöbb tőkét (MNB, UNCTAD).

A POZICIONÁLÁS EREDMÉNYEI –

A KÜLFÖLDI MŰKÖDŐTŐKE-BEFEKTETÉSEK TERÜLETI TENDENCIÁI

1989–1990-től Magyarországon is megkezdődött a világgazdaságban már zajló dereguláció, liberalizáció, amelynek eredményeképpen foko-

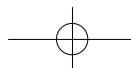
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

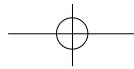
zatosan szabaddá vált az áru- és tőkeáramlás. Míg korábban a gazdaság térszerkezetét belső gazdasági erőviszonyok formálták, 1990-től a külső befolyás rohamosan erősödött, a globalizáció, a külföldi tőkebefektetések, a transznacionális vállalatok stratégiája Magyarországon is térformáló tényezővé vált (Enyedi, 2000). 2003 végén, Magyarországon befektetett külföldi közvetlen működőtőke-állomány összességében 42,9 milliárd dollárt tett ki. A külföldi tőkeállomány hazai regionális elhelyezkedését, annak időbeli változását 2002 végéig tudjuk nyomon követni részben a külföldi érdekeltségű vállalatok száma, részben a befektetett saját, illetve jegyzett tőke alapján.

1994-ben a KSH adatai szerint a külföldi részesedésű vállalatok 58%-a Közép-Magyarországon működött. A Közép-Dunántúlon és a Nyugat-Dunántúlon alapított cégekkel együtt ebben az évben a külföldi vállalatok 75%-a ebben a három régióban tevékenykedett. 2002-ig ezek az adatok alig változtak, a közép-magyarországi régió részesedése 60%-ra nőtt, a három régió aránya pedig megközelítette a 77%-ot. A jegyzett tőke alapján még nagyobb volt a koncentráció. 1994-ben Közép-Magyarországon összpontosult a külföldi részvétellel működő vállalatok jegyzett tőkéjének 71%-a, a Közép-Dunántúllal és a Nyugat-Dunántúllal együtt 85%-a. 2001-ben ugyanez az arány gyakorlatilag változatlanul 84% volt. Végül a fajlagos – egy főre jutó külföldi jegyzett tőke – mutatók alapján is ugyanez a rendkívül erős koncentráció, a közép-magyarországi régió kiugró szerepe és az időbeli változatlan látás látszik (Antalóczy–Sass, 2002).

Fontos megjegyezni, hogy a KSH működőtőke-befektetésekre vonatkozó adatai számos problémát vetnek fel. Egyfelől a jegyzett tőkében való külföldi részesedés nem feltétlenül fejezi ki a tényleges tőkebefektetést, hiszen a részvényjegyzés, részvényvásárlás sok esetben nem névértéken történik, de a KSH által alkalmazott számbavételi módszer sem tette lehetővé 2001-ig a vállalatok alaptőkéikben bekövetkezett változások mérését. Bizonyítja ezt a KSH és az MNB által közölt összes befektetett állomány között mutatkozó jelentős különbség. Másfelől a külföldi befektetések regionális megoszlásának vizsgálatára gyakran nem alkalmas a székhely szerinti besorolás, hiszen számos gazdasági társaság – bankok, biztosítók, szolgáltatók – központja Budapesten található, de tevékenységük kiterjed az egész országra (részletesen lásd Diczházi, 1997).

Ennek a „torzításnak” a lehetőségét figyelembe kell venni, mivel néhány esetben Budapest nélkül történtek az adatok kiszámítása. Továbbá

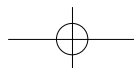
Zbida–Guth–Zsamóczai – Külföldi közvetlen tőkebefektetések hatása...

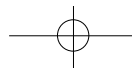
problémát okozott, hogy számos regionális jellemző esetében megszakadtak, vagy más számbavételi eljárással készültek a vonatkozó idősorok, illetve egyáltalán nem álltak rendelkezésre adatok. Amikor Budapest nélkül vizsgáljuk a megyék befektetett működőtőke-állomány szerinti rangsorát, akkor is azt látjuk, hogy alig történt változás 2002-ben az 1994-hez képest. Az 1. táblázatból kitűnik, hogy bár 1998-ra az átlag feletti kategóriába került Borsod, Csongrád és Hajdú-Bihar, s kikerült innen Zala megye, 2002-ben már – Zala kivételével – ugyanaz az öt, közép-magyarországi, nyugat- és közép-dunántúli megye található az országos átlag feletti működőtőke-állománnyal rendelkező megyék csoportjában.

A megfelelő értékeléshez fontos megemlíteni, hogy a jegyzett tőkén alapuló 1994-es adatok még viszonylag jól jelezhettek a tényleges folyamatokat – hiszen ekkor még a közvetlen külföldi befektetéseken belül minden bizonnyal az új beruházások voltak túlsúlyban, azonban 1998-ban már jelentősebb lehetett a kapacitásbővítés, tőkeemelés. Így az 1998-as jegyzett tőkén alapuló sorrend inkább azt jelzi, hogy az új befektetések megoszlása milyen volt. 2002-ben, a saját működőtőke-állomány miatt már nem jelentkeztek ezek a problémák.

Ezt követően hasonlósági indexek számításával elemzésre került a befektetett működőtőke-állomány megyei alakulásának időbeli változása. A 2. táblázatból kitűnik, hogy 1994 és 2007 között sokat változott a működőtőkebefektetések területi megoszlása. Budapesttel együtt 93%-ban, Budapest nélkül csak 39%-ban volt hasonló a 2007. évi megoszlás az 1994. évihez képest. Ez jelzi, hogy Budapest továbbra is kiemelt célpont a befektetők számára. A „nyertes” és „vesztes” megyék között is kevés az eltérés a tőkemozgások tekintetében, továbbá a külföldi közvetlen tőkebefektetések részesei is nagyjából ugyanakkorák. Megemlíthető, hogy a nagymértékben „vesztes” megyék – ilyenek pl. Békés, Baranya, Tolna, Nógrád – esetében 2007-re átlagosan felére csökkent a beáramló működőtőke-állományuk.

A továbbiakban a vizsgálataink arra irányultak, hogy hogyan alakult a közvetlen külföldi tőkebefektetések (nominális) növekedési üteme az egyes vizsgált régiókban. Melyik megyében volt magasabb az országos átlagnál (relatív pozíciójavuláshoz vezetve), illetve hol volt alacsonyabb, ami az adott megye relatív pozíciójának romlását eredményezhette. Nagyjából ugyanaz a sorrend adódott az összes működőtőke-állomány és az egy főre jutó működőtőke-állomány alapján. A 3. és a 4. táblázatban is Győr-Moson-Sopron megye állt 1994-től 2002-ig az első helyen, az

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

1. táblázat: Nemzeti átlag alatt, ill. felett lévő magyar megyék besorolása Budapest nélkül az egy főre jutó FDI-állomány tekintetében

1 főre jutó FDI	1994	1998	2002	2007
Országos átlag alatt	Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna, Veszprém	Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna, Veszprém	Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna, Veszprém, Zala	Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna, Veszprém, Zala
Országos átlag felett	Fejér, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Pest, Vas, Zala	Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Heves, Komárom-Esztergom, Pest, Vas	Fejér, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Pest, Vas	Fejér, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Pest, Vas

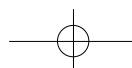
Forrás: saját számítás, 2010, a KSH adatai 1994-2007 alapján.

2. táblázat: Hasonlósági indexek a vizsgált években

	1998/1994	2002/1998	2007/2002	2007/1994
Budapesttel	0,862	0,937	0,884	0,936
Budapest nélkül	0,829	0,874	0,392	0,397

Forrás: saját számítás és szerkesztés, 2010, Antalóczy tanulmánya alapján, 2002.

országos átlagnál körülbelül kétszer nagyobb nominális növekedéssel. Emellett a működőtőke-állomány tekintetében is elmondható, hogy az országos átlagot jóval felülmúlta, s így a 3. helyet kapta meg. Azonban az elkövetkező időszakban, 2000–2007 között, a sorrendek alapján jól

Zbida–Guth–Zsamóczai – Külföldi közvetlen tőkebefektetések hatása...

3. táblázat: Az FDI-állomány megyék szerinti sorrendje 1994–2007-ig

1994–2002 sorrend		Megye	Növekedési arány 1994–2002	2000–2007 sorrend		Megye	Növekedési arány 2000–2007
A	B	–	%	A	B	–	%
1.	3	Győr-Moson-Sopron	13,29	1.	5	Komárom-Esztergom	43,9
2.	2	Pest	12,16	2.	2	Pest	36,0
3.	5	Borsod-Abaúj-Zemplén	11,48	3.	8	Csongrád	31,7
4.	6	Vas	10,62	4.	3	Győr-Moson-Sopron	26,1
5.	12	Csongrád	9,90	5.	7	Hajdú-Bihar	21,7
6.	7	Hajdú-Bihar	9,51	6.	4	Fejér	21,7
7.	9	Jász-Nagykun-Szolnok	8,64			<i>Országos átlag</i>	21,5
8.	11	Heves	8,37	7.	10	Heves	20,0
9.	4	Komárom-Esztergom	7,61	8.	1	Budapest	19,8
		<i>Országos átlag</i>	6,23	9.	13	Szabolcs-Szatmár-Bereg	18,7
10.	10	Veszprém	6,20	10.	16	Zala	17,6
11.	13	Somogy	5,82	11.	19	Nógrád	17,1
12.	1	Budapest	5,23	12.	11	Veszprém	17,0
13.	14	Békés	4,94	13.	14	Somogy	14,3
14.	8	Fejér	4,61	14.	6	Vas	11,5
15.	19	Nógrád	4,24	15.	12	Jász-Nagykun-Szolnok	10,2
16.	17	Szabolcs-Szatmár-Bereg	3,69	16.	15	Bács-Kiskun	8,4
17.	15	Bács-Kiskun	3,60	17.	9	Borsod-Abaúj-Zemplén	5,5
18.	20	Tolna	3,51	18.	17	Békés	2,8
19.	16	Baranya	3,46	19.	18	Baranya	2,8
20.	18	Zala	3,33	20.	20	Tolna	-2,7

1. Növekedési arány alapján felállított sorrend.

2. Növekedési arány az egy főre jutó FDI alapján a vizsgált periódus utolsó évében.

Forrás: Saját számítás alapján Antalóczy–Sass 1994-től 2002-ig és kalkuláció a HCSO adatai alapján 2000-től 2007-ig.

látható, hogy a növekedési ütem egyes megyékben kiugróan megemelkedett, amelyre jó példa Komárom-Esztergom, valamint Csongrád megye. A két vizsgált időintervallumban Pest megye stabil pozícióját az egyre inkább növekvő tőkebeáramlás jellemezte. 3. táblázatból látható, hogy 2000-től 2007-ig a külföldi működőtőke-beáramlás átlagosan négy-

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

4. táblázat: 1 főre jutó FDI-állomány megyénkénti sorrendje 1994-től 2007-ig

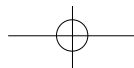
1994–2002 sorrend		Megye	Növekedési arány 1994–2002	2000–2007 sorrend		Megye	Növekedési arány 2000–2007
C	D	–	%	C	D	–	%
1.	2	Győr-Moson-Sopron	12,88	1	4	Komárom-Esztergom	44,2
2.	10	Borsod-Abaúj-Zemplén	11,55	2	7	Csongrád	32,4
3.	4	Vas	10,83	3	3	Pest	31,7
4.	5	Pest	10,7	4	2	Győr-Moson-Sopron	25,4
5.	13	Csongrád	9,95	5	9	Hajdú-Bihar	22,2
6.	7	Hajdú-Bihar	9,48			<i>Országos átlag</i>	21,9
7.	8	Jász-Nagykun-Szolnok	8,78	6	5	Fejér	21,6
8.	9	Heves	8,5	7	1	Budapest	21,0
9.	3	Komárom-Esztergom	7,55	8	8	Heves	20,8
10.	11	Veszprém	6,35	9	18	Szabolcs-Szatmár-Bereg	19,5
		<i>Országos átlag</i>	6,29	10	15	Nógrád	18,3
11.	12	Somogy	5,87	11	14	Zala	18,3
12.	1	Budapest	5,87	12	10	Veszprém	18,0
13.	14	Békés	5,05	13	13	Somogy	15,1
14.	6	Fejér	4,58	14	6	Vas	12,1
15.	16	Nógrád	4,33	15	12	Jász-Nagykun-Szolnok	11,1
16.	20	Szabolcs-Szatmár-Bereg	3,61	16	17	Bács-Kiskun	8,9
17.	18	Bács-Kiskun	3,58	17	11	Borsod-Abaúj-Zemplén	6,4
18.	19	Tolna	3,51	18	16	Békés	3,6
19.	15	Baranya	3,46	19	19	Baranya	3,2
20.	17	Zala	3,33	20	20	Tolna	-2,3

1. Növekedési arány alapján felállított sorrend.

2. Növekedési arány az egy főre jutó FDI alapján a vizsgált periódus utolsó évében.

Forrás: Saját számítás alapján Antalóczy–Sass 1994-től 2002-ig és kalkuláció a HCSO adatai alapján 2000-től 2007-ig.

szeresére emelkedett több megyében az előző vizsgált időszakhoz mérten. A leglátványosabb visszaesést Borsod-Abaúj-Zemplén megye mutatta, melyet több tényező váltott ki, többek között az ipari vállalatok megszűnése, illetve azok elvándorlása. Az átlag feletti növekedést mutató megyék között vannak gazdaságilag viszonylag kevésbé fejlett, keleti me-

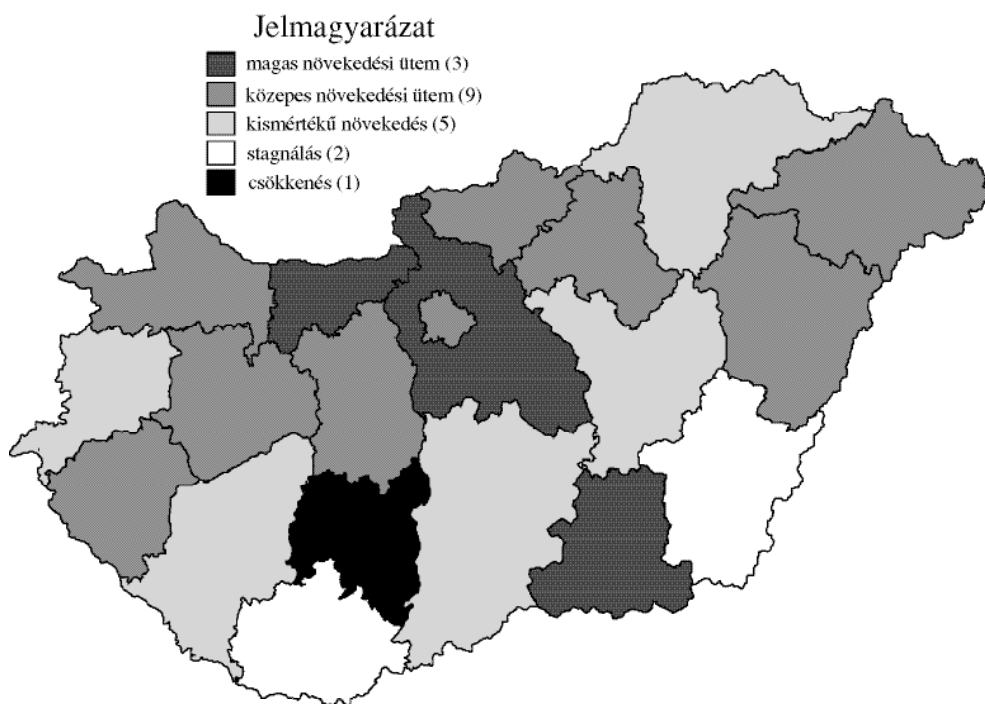
Zbida–Guth–Zsamóczai – Külföldi közvetlen tőkebefektetések hatása...

gyék is, például Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Heves, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok megye. Az átlag feletti működőtőke-befektetéseket elért megyék között szerepelnek olyanok, amelyekben voltak már korábban is, 1994 előtt befektetések, viszont a külföldi beruházások növekedési üteme esetükben az országos átlag alatt maradt (Budapest és Fejér megye). A budapesti befektetések lassúbb növekedése némiképpen mérsékelte a főváros részesedését az összes külföldi közvetlen tőkebefektetésekből.

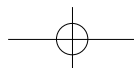
2001-re a külföldi közvetlen befektetések erősen koncentráálódtak három régióban, a külföldi részvételű vállalatok jegyzett tőkéjének 85%-a, míg 2002-ben az újrabefektetésekkel együtt a saját tőkéjük 81%-ával rendelkeztek Budapesten és négy megyében.

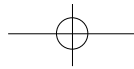
4 csoport különböztethető meg a működőtőke-állomány növekedési ütemének szempontjából. Az 1. csoportot képezték a közepesen magas növekedéssel jellemezhető megyék, nevezetesen Győr-Moson-Sopron,

4. ábra: A működőtőke-állomány növekedése megyénként (2000–2007)

Forrás: saját szerkesztés, 2010 (Antalóczy tanulmánya, ill. a KSH adatai alapján).

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

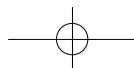
Vas, Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén. A 2. csoportot a közepes növekedést produkáló megyék, Komárom-Esztergom, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar és Csongrád. Korábban 2000-ig a kis növekedési ütemmel 4 megye és a főváros rendelkezett, amelyek a következők: Veszprém, Fejér, Somogy és Békés megye, valamint Budapest. Nem utolsósorban megemlítendő a nagyon kis növekedési ütemmel rendelkező 6 megye is, név szerint Zala, Baranya, Tolna, Bács-Kiskun, Nógrád, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg.

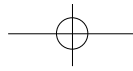
A következő 2000–2007-ig tartó időszakban a térképen (4. ábra) látható a fejlődésbeli különbségek az FDI növekedési ütemére vonatkozóan. Az adatok szerint 5 csoportot jellemeztünk a vizsgált időszakban. Az első csoportba tartozó 3 megye (Komárom-Esztergom, Pest és Csongrád) alkotja a magas növekedési üteműek csapatát, mellyel az élvonalba kerültek, amelyeket követi a közepes növekedési ütemmel bíró megyék együttese, összesen 8 megye és a főváros: Győr-Moson-Sopron, Veszprém, Zala, Fejér, Nógrád, Heves, Szabolcs-Szatmár-Bereg, valamint Hajdú-Bihar megyék és Budapest. A külföldi közvetlen befektetések kismértékű növekedésével a öt megye rendelkezik: Vas, Somogy, Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok és Borsod-Abaúj-Zemplén. Elmondható, hogy 2 megye a tőkebeáramlás vonatkozásában semmilyen növekményt nem mutat a vizsgált időszakban, vagyis stagnálás ment végbe: Baranya és Békés megye. Az adatok bizonyítják, hogy Tolna megye csak sereghajtóként szerepelhet ebben a besorolásban, hiszen a működőtőke-beáramlás csökkenő tendenciája figyelhető meg.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A telephelyválasztás a stratégiai jelentőségű vállalati döntések egyik legtipikusabb esete. Ma már sokkal több tényező hatását kell számba venni és felmérni, mint korábban. Ezen szempontok közül a természeti környezetet, a termelési tényezőket, a szállítást, keresletet és a térbeli kapcsolattartást, a technológiát s végül a szervezeti, politikai, társadalmi tényezőket emelik ki. A megfelelő telephely-választással nyert előnyök, illetve az esetleg keletkező hátrányok hosszú időn keresztül befolyásolhatják, sőt meghatározhatják a vállalatok gazdasági eredményeit.

Amíg korábban a nyersanyag- és energiaellátás, a piaci kapcsolatok, a munkaerő és egy-két alapközmű iránti igényekben általában már ki-

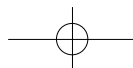

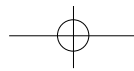
Zbida–Guth–Zsamóczai – Külföldi közvetlen tőkebefektetések hatása...

merült a telephely-választási tényezők sora, addig ma már sokkal differenciáltabbak és árnyaltabbak az igények akár a munkaerővel, akár az infrastrukturális ellátórendszerekkel szemben. Ez utóbbiaknál például az alapközműveken kívül a humán infrastruktúrák széles választékával is kell számolnunk ahhoz, hogy a munkaerő kellő hatékonyságú foglalkoztatásának lehetőségeit biztosíthassák.

HIVATKOZÁSOK

- Antalóczy Katalin–Sass Magdolna: *Magyarország helye a közép-kelet-európai működőtőke-beáramlásban – statisztikai elemzés*. *Külgazdaság*, 7–8. sz., 2002.
- Diczházi Bertalan: *Külföldi tőkebefektetések hatása a regionális gazdaságra*. *Tér és Társadalom*, 1997/2., 69–70. o.
- Enyedi György: *Globalizáció és a magyar területi fejlődés*. *Tér és Társadalom*, 2000/1., 2–3. o.
- World Investment Report 2002*. UNCTAD, Geneva, 2002, 205. o. In: Sass Magdolna: *Versenyképesség és a közvetlen külföldi működőtőke-befektetésekkel kapcsolatos gazdaságpolitikák – „Gazdasági versenyképesség-helyzetkép és az állami beavatkozás lehetőségei”* című kutatás résztanulmánya. *PM Kutatási Füzetek*, 2003/3., 9. o.
- World Investment Report 2009*. UNCTAD, 2009.

Értékváltás és célkonfliktusok a felsőoktatásban

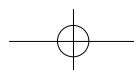
Sipos Zoltán

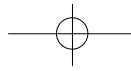

„Az a baj, hogy a multinacionális vállalatok nem kutató kémikusokat akarnak, hanem vegyészmérnököket...” – sóhajtotta a kémiatudomány akadémiai doktora, a nemzetközi hírű, jeles akadémikus. Ő is, mint a tudományok, különösen a természettudományok kiváló képviselői általában, a felsőoktatás elsődleges céljának a tudósok képzését tekinti. Olyan tudósokét, akik idegen nyelven is képesek megfogalmazni tudományos közleményeiket, nagy példányszámú, elismert külföldi folyóiratokban publikálják ezeket, úgy, hogy talán még olvassák és idézik is őket más tudósok. A felsőoktatás fő célja tehát a tudományos publikációk előállítása, a hivatkozások gyűjtése, az olvasottsági indexek, impaktfaktorok javítása. Az oktatás, a tudás átadása, a hallgatói kompetenciák fejlesztése ehhez képest szinte másodlagosnak tűnik. A végzett hallgatók elhelyezkedése még inkább.

Ez a nézet olyan mélyen gyökerezik a felsőoktatási szakma köreibben, hogy egészen természetesen került át a bolognai reform összes dokumentumaiba is. Vele együtt emelkedett be a tervezett rendszerbe az a logika, hogy az alapszakokon kiválasztásra kerülnek a legjobbak, akik

DR. SIPOS ZOLTÁN intézetvezető, főiskolai tanár, Zsigmond Király Főiskola
(sipos.zoltan@def.hu).

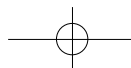
Sipos Zoltán – Értékváltás és célkonfliktusok a felsőoktatásban

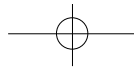
majd mesterszakokra mehetnek tovább. Ott már a magasabb tudományos diszciplínákat is tanulmányozhatják, ezért – nyilvánvaló módon – a mesterszakoknak elméleti szakoknak kell lenni. A mesterszakokon is kiválasztódnak majd a legeslegjobbak, akiket várnak majd a doktori iskolák, ahol a legújabb elméleti felfedezésekkel és módszerekkel is megismerkedhetnek. Az, hogy mi legyen azokkal, akik nem kerülnek be a legkiválóbbak közé, vagy nem is céljuk a mesterszakos és doktori szintű tanulás, érdemben nem merült fel a bolognai reform során. Vagy, ha fel is merült, ha össze is néztünk olykor-olykor mi, gyakorlatias oktatást folytatók a bizottsági üléseken, ha fel is szólaltunk olykor, az érveink, törpe kisebbségben lévén, nem találtak meghallgatásra.

Ebből is fakad az a jelenség, hogy *a felsőoktatási reform eddigi menetével elégedetlen sok szakma, a felhasználói szféra jó része, a végzett hallgatók többsége, a szülei (mint finanszírozók is) és az oktatók széles köre.* A bachelor diploma, az alapszakos végzettség értéke néhány területen nincs jól definiálva. Viszonylag jobban sikerült ennek a diplomának értelmet adni a menedzsment és üzleti területeken, ahol a korábbi főiskolai diplomával többé-kevésbé azonosítható a képzés tartalma, bár maga a képzés rövidebb egy félévvel. Nagyon nehéz azonban értelmezni például a tanári hároméves végzettséget, amely nem jogosít fel tanári munkavállalásra, szemben az eddigi tanárképző főiskolai diplomával.

A jelen cikk szerzője 1974 óta oktat a felsőoktatásban. Ebből 24 évet egyetemen, 13 évet pedig főiskolákon töltött. Tizenegyedik éve dolgozik a Magyar Akkreditációs Bizottságban is. Közgazdász, főiskolai tanár. Gyakorlatias szakokon, gyakorlatias stúdiumokat oktat. Egyebek mellett marketinget is, ezért nem esik messze tőle a gondolat, hogy egy szolgáltatás (a felsőoktatás) céljának, stratégiájának, fejlesztésének meghatározásánál a keresletből kell kiindulni. Azt kell megvizsgálni, hogy mit várnak a diplomától a felhasználók, a szülők (úgy is, mint finanszírozók), munkaadók. Azért is, mert a terhek nagy részét nekik kell viselniük, akár még állami finanszírozású tanulmányok esetén is.

A Polgári Szemle 2009/4. számában „Felsőoktatás – alulnézetből” gyűjtőcímmel négy kiváló tanulmány jelent meg egyszerre. Ezeknek most kiemelt aktualitást ad az új felsőoktatási törvénykoncepció vitája, az előkészítés hosszan elnyúló folyamata. Ehhez kíván hozzászólni a jelen írás szerzője négy fontos témakörben. Ezek az alábbiak:

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

1. Egyetemek és főiskolák, mesterszakok és alapszakok, természettudomány és társadalomtudomány, alap- és alkalmazott tudás és kutatás.
2. A felsőoktatás kereslete és a felhasználók, fogyasztók, hallgatók, egyéb érintettek által megfogalmazott és elvárt célok.
3. Bologna és amivel jár, ahogy bevezettük.
4. Állami és magán-felsőoktatás.

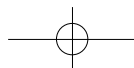
EGYETEMEK ÉS FŐISKOLÁK

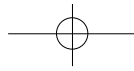
A bolognai reform egyik eredeti gondolata kezdetben az volt, hogy nem kell megkülönböztetni az egyetemeket és a főiskolákat egymástól, csak „felsőoktatási intézmény” létezzen. Az érdekek viharában persze hamar elkallódott ez a figyelemre méltó elv. Magyarországon nagy hagyományai vannak a két intézménytípus megkülönböztetésének. Mint Juhászné Belatiny Katalin írja, „a fiatalok inkább egyetemisták akarnak lenni, mint főiskolások”, mert az valahogy többet ígér. Az egyetemek fel is veszik őket a finanszírozási érdekek miatt. Emiatt van aztán sajnálatos, oda nem illő tömegképzés több egyetemen és talán oly sok sikertelen vizsga is (Juhászné Belatiny, 2009).

A közgazdászképzésben nálunk több évtizeden át számos szakon párhuzamosan volt egyetemi és főiskolai képzés is. Ez jó összehasonlítási alkalmat adott annak, akinek módjában állt mindkettőt megismerni. A személyes és kollektív tapasztalat is azt erősítette meg, hogy az azonos szakot egyetemen elvégzők valamivel szélesebb körű és elméletileg megalapozottabb tudással rendelkeztek, mint az azonos szakot főiskolán elvégzett társaik. Azok viszont gyakorlatiasabb, konkrétabb, egyes területeken mélyebb ismeretekkel bírtak, és tudásukat könnyebben, gyorsabban tudták alkalmazni a munkahelyi gyakorlatban. Nem csoda tehát, hogy a vállalati munkahelyeken könyvelőnek, kereskedelmi üzletkötőnek, banki menedzsernek stb. több főiskolást vettek fel, de a vezetők között már ki-egyenlített volt az arány, vagy az egyetemet végzettek javára billent el.

Ideje volna tudomásul venni, hogy a felsőoktatásnak nevezett konglomerátumban van egy jelentős, alighanem túlnyomóan nagy rész, amely jellemzően

... „a fiatalok inkább egyetemisták akarnak lenni, mint főiskolások” ...

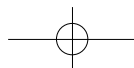

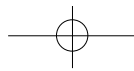
Sipos Zoltán – Értékváltás és célkonfliktusok a felsőoktatásban

nem a tudomány fejlesztéséről, nem a kutatásról szól, hanem sztenderd tananyagok alapján felsőfokú szakmai képzést ad. Ilyen lehet a szövivők, könyvkiadók és riporterek képzése (kommunikáció szakon, például), az óvodapedagógus és tanítóképzés, a katonai akadémiákon, rendvédelmi szakokon folyó képzés, a mérnökképzés, a közgazdász- és a jogászképzés zöme, az alkalmazott informatikusok képzése, de akár a tanárképzés is. Ide sorolható a turizmus és vendéglátás szakos képzés is, amely a legnépszerűbb szak napjainkban a felvételi jelentkezési statisztikák alapján, vagy akár a vállalkozók felkészítésére irányuló gazdálkodás és menedzsment szakos képzés, vagy a pénzügyi és számviteli szakos képzés is. Ezen szakok oktatóit sem kizárólag a tudományos teljesítmény, doktori fokozat stb. alapján kellene értékelni, hanem gyakorlati, hasznosítható tapasztalatuk, átadható tudásuk, szakmai teljesítményük alapján. Természetesen ezeken a szakokon is kell kutatás, de annak alkalmazott kutatásnak kell lenni, és eredményként a gyakorlati, piaci sikert kell figyelembe venni.

Az alapszakok és mesterszakok rendszere azzal a szándékkal került kialakításra, hogy a kettő együttesen feleljen meg a korábbi négy-öt éves egyetemi képzésnek. A főiskolai diplomának pedig feleltessük meg az alap- (bachelor) képzést. Az utóbbiaknak kettős célt adtunk: készítsen fel a munkaerő-piaci megjelenésre éppúgy, mint a továbbtanulásra a mesterszakokon. Különböző okok miatt azonban a második cél hangsúlyosabban jelent meg a megvalósítás során, úgyhogy egyes alapszakok tantervébe valójában mindent begyömöszöltek az intézmények ezért, hogy biztosan sikerüljön a szak akkreditációja. Ennek folyamatában a személyi feltételek voltak a legfontosabbak, azon belül is a PhD- és a kandidátusi fokozattal rendelkező oktatók felmutatása, mert az akkreditáció erre súlyozott, lévén az akkreditációs irányelveket is zömében egyetemi tanárok és akadémiai doktorok tudós körei alakították ki.

A főiskolák szinte önvédelemből minél több alapszakot indítottak és mesterszakok indításával is megpróbálkoztak, s teszik ezt mind a mai napig. Az egyetemek viszont, sajátos módon, a gyakorlatias színezetű, de népszerű alapszakokat is indították saját karaikon. Lehet, hogy jó az, amikor mindenki a másik munkáját végzi, esetleg így jobban lehet finanszírozni a folyamatokat. De még *jobb lenne, ha minden tanárt arra használnánk, amire alkalmas: az egyetemi oktatókat az elemző, elvi, elméle-*

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

ti kurzusok oktatására és az ezekhez kapcsolódó kutatásra. A főiskolai oktatókat pedig saját gyakorlatias szakjaink oktatására és alkalmazott kutatásra.

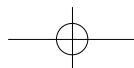
Belátható, hogy a matematikus, fizikus, biológus kutatómunkájának értelmet és lendületet ad a tudományos közleményeire a világ más tájairól jövő visszajelzés. De nagy hiba ezt elvárni az óvónőképző intézet tanárától, mert ha így teszünk, a gyerekek az óvodában sok érdekes módszer áldozataivá válhatnak, de közben esetleg még biztonságuk sem valósul meg, és a magyar szót sem fogják jól érteni. Családi példa: a legifjabb gyermek a családban olyan óvodába jár, ahol a drámapedagógia a kiemelt módszer. Félnek ugyan az óvó nénitől, amikor ő Jancsi bohóc jelmezt ölt, de örülnek, amikor visszaalakul. Viszont időnként kékre-zöldre verik egymást a gyerekek, mert erre már nincs idő felügyelni az igényes oktatási program mellett.

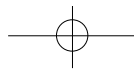
A társadalomtudomány ágai nem tekinthetnek vissza sok ezer éves múltra, mint a természettudományok. De megérdemlik a figyelmet, mert éppoly hasznosak lehetnek a társadalomban, mint a természettudományok. Ezért, és a gyakorlatias oktatás érdekében szükséges lenne új alapokra helyezni a felsőoktatás szakok és intézmények minőségbiztosítási folyamatát: feltétlenül differenciált kritériumrendszer alkalmazására van szükség. A társadalomtudományra ne húzzuk rá a természettudomány tudomány-metriai módszereit, mert ezek még kényszerzubonyban is alkalmatlanok ebben a körben.

Értékváltásra van szükség a felsőoktatásban, olyan irányban, amit jól mutatnak a keresleti tendenciák. Tudomásul kell venni, hogy az egyetem és a főiskola más célt szolgál. A főiskola nem kis egyetem, nem rosszabb annál. A főiskolai értékek a gyakorlatias, szakmai oktatás, az alkalmazott kutatás, ami ugyanolyan jó érték, mint a tudományosság vagy az elméleti kutatás és oktatás az egyetemeken. A piac pedig most mintha éppen ebbe az irányba fordulna: gyakorlatias képzéseket keres.

A FELSŐOKTATÁS KERESLETE ÉS CÉLJAI

Mesterszakos hallgatókkal beszélgetve nehéz nem rátalálni a hétköznapok leginkább zavaró momentumaira. *A hallgatók, ha megkérdezzük őket, elmondják: nem azt várták a mesterképzésektől, amit kaptak.* Amit várnak, az a már elsajátított ismeretek alkalmazásának „megtanítása”, az új eredményeket ígérő újabb módszerek elsajátításának lehetősége, a „fi-

Sipos Zoltán – Értékváltás és célkonfliktusok a felsőoktatásban

nom szakmai trükkök” gyakorlati fifikáinak elárulása, hogy jobban megállhassák helyüket a gyakorlatban. Amit kaptak, az egy rakás új elmélet, újabb alapozó és elméleti szakmai stúdiumok. Hiszen ezeket írja elő a szak képezési és kimeneti követelményrendszere, ez a sajátos, általában tudományegyetemi indíttatású jogszabály. Egy felmérésben olvashattuk, hogy pénzügy szakos mesterhallgatók felháborodtak az újabb matematikai tárgyon, ami megjelent a képzésükben. Ők már a legfinomabb, legújabb gyakorlati banki és tőzsdei technikákat szeretnék meg-

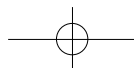
ismerni. Sokan egyszerűen pályamódosításra kívánják felhasználni a mesterszakos tanulmányokat. Olyanok is vannak, akik már rájöttek: egy újabb alapszak elvégzése jobban növeli munkapiaci esélyeiket, mint egy mesterszak.

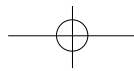
A mikrovállalkozások elsősorban az adminisztrációs, vállalkozási és elemzési készséget kifogásolták.

Papanek Gábor közgazdász cik-

kében figyelemre méltó elemzést adott a munkáltatói oldal elégedetlenségéről a pályakezdőkkel kapcsolatban (Papanek, 2009). A felsőoktatásban készült felmérések alapján megállapítja, hogy a munkaadók távolról sem elégedettek a friss diplomások felkészültségével. Leginkább a gazdasági, jogi, könyvelési és pénzügyi ismeretek, illetve az elemzési, vállalkozási, a vezetői és az adminisztrációs képességek területén fogalmaztak meg hiányosságokat. Élesen bírálták a nyelvtudást, a tárgyalóképességet idegen nyelven (elsősorban angolul), az elkötelezettség és a munkaerőcs hiányait. A mikrovállalkozások elsősorban az adminisztrációs, vállalkozási és elemzési készséget kifogásolták. A friss diplomásokat egy egész osztályzattal gyengébbnek ítélték meg, mint a diplomás dolgozókat összességében.

Kabai Imre kutatásai a Zsigmond Király Főiskolán, különböző felsőoktatási intézmények végzettjei körében, hasonló eredményeket hoztak (Tudás–diploma–karrier: A Diplomás Pályakövető Rendszer kutatásai a ZSKF-en. Pálya Magazin, 2011. jan.). A munkaadók legfontosabb kifogásai az ő kutatásai szerint az önálló munkavégző képességre, a gyakorlati szakismeretek hiányára és a tudás gyakorlati alkalmazására irányultak elsősorban. Arra is felhívta a figyelmet, hogy milyen nagy a különbség a munkaadói és a pályakezdői vélemények között, mind az ismervek értékei, mind a súlyozás tekintetében.

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

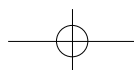
A hallgatókkal és szüleikkel beszélgetve hamar kiderül, milyen jövőképet kívánnak látni a felsőoktatásban töltött nehéz és költséges évek után: magas fizetéssel és jövedelemmel járó állást, pozíciót, befolyást, magas presztízsű munkahelyet, jó esélyt a biztonságos családalapításra. Minden más ezután következik. Kiemelkedően fontos a fiatalok számára a munkahely biztonsága, stabilitása és az érvényesülési lehetőség. Több tanulócsoporthoz elvégzett érték–hierarchia kutatások szerint a legjelentősebb értékek a család, a szabadság, a munka, és kevésbé fontosnak minősül a demokrácia, az emberi jogok és a szolidaritás. A pénz szintén nagyon fontos, előkelő helyezést kapott minden kísérletnél. Sokkal előkelőbbet, mint a szakmai siker, önmegvalósítás. Erős a hallgatókban a versenyszemlélet, ezért is nehéz már igazán összetartó, barátkozó tanulóköröket találni. Egymást segíteni, ez az érték még inkább a munka mellett tanulóknál maradt meg valamennyire.

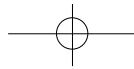
BOLOGNA ÉS A REFORM BEVEZETÉSE

A bolognai folyamatot sokszor igaztalanul hibáztatjuk minden problémánkért. Napjainkban *a felsőoktatás fő problémája a demográfiai vonal lefelé görbülése, az, hogy egyre kevesebb jelentkező várható a felsőoktatás erőteljesen megnövelt kapacitásaira.*

Kicsit hasonlít a helyzet arra a kutatásra, amelyet réges-régen, az akkor még magyar alumíniumipari szervezetben folytattunk. A szervezeti működés kérdéseit, problémáit boncolgattuk, elemeztük interjúk alapján. Érdekes volt látni, hogy az interjúalanyok egyik héten pozitív, másik héten negatív véleményt mondtak ugyanazokról a dolgokról. Időbe telt, mire rájöttünk: az alumínium világpiaci ára mozgatja a kedélyeket is. Ha emelkedett a tőzsdei ár, akkor jól működött a szervezet, de ha csökkent, akkor mindennel baj volt.

A bolognai reform alapelvei pozitívak, jól segítik a magyar felsőoktatás integrálódását az európai felsőoktatásba. A bevezetés módja volt hibás. Először csak az alapszakokat építettük fel, dolgoztuk ki és vezettük be, beléjük gyömöszölve mindent, amink csak volt. Sokan félték az akkreditációtól és méltán, mert az szigorúnak is bizonyult. Ezért alakult ki az alapszakok túltelítettsége és elég kevés muníció maradt a mesterszakokra, és ami maradt, az elméleti ismeretek körébe tartozott. A mesterszakok későbbi kidolgozása, lassú bevezetése és az, hogy több mint

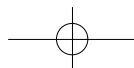
Sipos Zoltán – Értékváltás és célkonfliktusok a felsőoktatásban

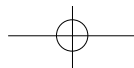
négyszáz ilyen szak indult, megkérdőjelezte a rendszer hitelességét. A tartalmi, szakmai problémákkal még csak most szembesülünk, amikor az első mesterévfolyamok már elhagyják az intézményeket: nézzük, mit alkottunk.

A bevezetés gyors volt, radikális és átgondolatlan (lásd Juhászné Belatiny Katalin már idézett cikkét). Iványi Károly cikkében rámutat, hogy a bolognai folyamat eredményeképpen több kimenet van a hazai felsőoktatásban, mint azelőtt volt, noha az eredeti cél éppen a kimenetek számának csökkentése lett volna (Iványi, 2009). A bevezetést nem előzték meg hatástanulmányok, keresletkutatás, sem komolyabb előkészületek. Egy törvény megalkotásával, felsőoktatási szakemberek konzorciumainak megalakításával vette kezdetét a folyamat, amely rövid határidőkkel dolgozó szakértők munkáján alapult és egyszerre, általános érvénnyel vezette be a jelentős változásokat. Hozzá kell tenni, hogy amit bevezettünk, az nem a teljes bolognai gondolatkör, az európai felsőoktatásba illeszkedés, hanem amúgy magyar módra, szervezeti és szerkezeti változások alkalmazása volt a kétszintű képzés, mint egy bolognai elem körül. Ebből is először csak az alapszakokra került sor, amelyek számát is, minőségét is korlátoztuk a főiskolák számára. Közben azonban, hipp-hopp, mégis megjelent néhány egyetemi indíttatású alapszak is, amelyek nem voltak korlátozva, és gyakorlatilag csak a mesterképzések előszobájának szánták őket.

A mesterszakok alapítása és indítása később történt meg. Ezeknél egyáltalán nem volt korlátozás, hacsak nem az, hogy főiskola ne indíthasson ilyeneket. Ennek ellenére persze ilyen indításokra is sor került. A megalapított mesterszakok burjánzása azonban nagyon erőteljes volt, és túlparcellázott szerkezetet alakított ki. Nagy meglepetést okozott, amikor kiderült, hogy a kereslet rendkívül korlátozott a létrehozott mesterszakok iránt. Még az államilag finanszírozott helyeket sem sikerült betölteni jelentkezőkkel. Mái is nehéz nappali tagozaton mesterszakot indítani, a jelentkezők korlátozott száma miatt.

A bolognai szabályozás egyik vitatott területét jelentik a szakirányok. Ennek egyértelmű szabályai a mai napig sem születtek meg. Logikus is lenne a szakirányokat, mint a képzés részét, meghagyni az intézmény hatáskörében, hogy ezzel is segítsük a piaci alkalmazkodás lehetőségét. De a gyakorlatban teljes zűrzavar alakult ki ebben a tekintetben. Senki sem tudja, kell-e például akkreditálni a szakirányokat. A MAB álláspont-

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

ja előremutató ebben a kérdésben, mert úgy foglal állást, hogy igen, ha új szakképesítést adó szakirányról van szó (mint pl. a zeneművész szakon a hegedű szakirány). Más kérdés, hogy ennek nincs meg a jogszabályi alátámasztása.

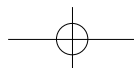
A közgazdászhallgatók főiskolai alapszakos képzésében rendkívül nagy jelentősége van a szakmai gyakorlatnak. A hetedik félévben tizenöt hetes szakmai gyakorlatra mennek a hallgatók, amely megkoronázza tanulmányaikat, elősegíti az ismeretek gyakorlati alkalmazását, és sok esetben segít az elhelyezkedésben is. Az egyetemi kezdeményezésű közgazdász szakokon azonban nincs ilyen szakmai gyakorlat. Volt olyan eset, hogy benyújtott emberi erőforrások szakindítási kérelmet arra hivatkozva utasítottak el a szakértők, hogy oda nem illő módon, tévedésből mégis szerepel a beadványban a gyakorlat. Felmerül a kérdés, ha az egyik közgazdász szakon kötelező a szakmai gyakorlat, hogyan lehet tilos a másikon? Vagy ez már a gyakorlatias és az akadémikus szakok közötti szemléletbeli elkülönülés? A diploma azonos „közgazdász” végzettséget tanúsít.

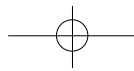
Végül, a bolognai reformfolyamat súlyos hibát követett el, amikor a nyelvi képzést az egyetemokről és főiskolákról száműzte, illetve annak csak nagyon korlátozott lehetőségeket adott. Ennek a takarékosági célú intézkedésnek következtében erőteljesen lecsökkent a felsőoktatásban diplomát kapó hallgatók aránya, mert a nyelvvizsga megszerzése nélkül ez nem lehetséges, és ehhez kevés segítséget kapnak.

... a bolognai reformfolyamat súlyos hibát követett el, amikor a nyelvi képzést az egyetemokről és főiskolákról száműzte ...

ÁLLAMI ÉS MAGÁN-FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

2008. évben készült felmérés szerint 70 felsőoktatási intézményben 381 ezer hallgató tanult abban az évben. Az intézményekből 25 egyetem és 45 főiskola volt, közülük 31 állami, 25 egyházi és 14 magán- vagy alapítványi alapítású és fenntartású. Szaniszló Gábor cikkében rámutat arra is, hogy a felsőoktatásban tanulók közül az állami intézmények képezik a hallgatók 86 százalékát, az egyháziak részesedése a

Sipos Zoltán – Értékváltás és célkonfliktusok a felsőoktatásban

hallgatókból 6%, míg a magán- és alapítványi szektor számaránya 8% (Szaniszló, 2009).

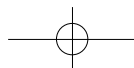
A hallgatókért folyó versenyben, a vitákban gyakran elhangzó érv, hogy az állami intézményekben helyenként azért kevés a hallgató, mert a jelentkezőket elszívja a magán-felsőoktatás. A valóságban az elmúlt években egyre nagyobb a jelentkezők koncentrációja a legnagyobb presztízsű állami egyetemeken és főiskolákon. A magánintézmények képzési struktúráját figyelembe véve, ez az elszívó hatás legfeljebb a Corvinus Egyetem vagy a Budapesti Gazdasági Főiskola irányában érvényesülhetne, de éppen ezek vezető szerepe erősödik kiugró módon, évről évre.

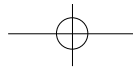
Mi a különbség az állami és magánintézmények között? A szerző saját tapasztalatai szerint *főleg a kisebb méretből eredő rugalmasság a magánintézmények előnye. Az eszközök felhasználása racionálisabb*, mindig van, aki eloltja a villanyt, ha már nincs rá szükség. Gördülékenyebb és rugalmasabb a finanszírozás is. A nagy állami egyetemen egy jó ötlet kivitelezéséhez négy-ötféle jóváhagyást kell beszerezni különféle döntéshozó testületektől és személyektől (tanszékvezető, dékán, kari tanács, bizottságok, egyetemi tanács, szenátus, rektor stb.). Mindez nem kevés időigénnyel, munkával és stresszterheléssel jár és elviszi az energiák jó részét. A kis magánintézményeknél a reggel született ötlet délben megbeszélhető a főnökkel és délután kezdődhet a végrehajtás. Több lehetőség van a hallgatókkal való egyéni foglalkozásra is, még a nevelést, kompetenciafejlesztést, gyakorlást, konzultációt is beleértve.

Másfelől, a nagy állami intézmények súlya, lobbijereje jelentősebb és meghatározóbb. A multinacionális vállalatok a legjobb imázs alapján döntenek a jelentkezők felvételéről. A nagy szervezetekben könnyebb megvalósítani a többirányú kutatást, a sokféle képzést, a tanszéki struktúra sokféleségével együtt. Könnyebb a belső munkaerő-tartalékolás is.

Hogy melyik intézménytípus alkalmasabb a kiemelkedő minőségű képzések kialakítására, azt nehéz eldönteni. Valószínűleg mindkettő, a saját erősségei mentén.

Ha sok pénz állna a házhoz, mibe fektetné a tisztelt Olvasó? Felsőoktatásba? Valószínűleg nem. Azt kell mondani, tisztelni való a magántőke, amit állami feladat ellátásába, felsőoktatásba fektettek, mert valószínűleg nem a nyereszkedés a célja. Az államnak, az adófizetőknek pedig végeredményben olcsóbb a magán-felsőoktatás, mivel csak részben fi-

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

nanszírozza az állam (hallgatói kvóta és részleges kutatástámogatás). Az új felsőoktatási törvény ennek is véget vet a tervek szerint, elvetve ezzel a versenysemlegesség elvét, ami így alighanem rontani fogja a felsőoktatási források allokációs hatékonyságát. Nemzetgazdasági érdek tehát a felsőoktatás e szegmensének fenntartása, a választék ilyen bővítése akár koncessziós, megbízási vagy megrendeléses formában is.

HIVATKOZÁSOK

Iványi Károly: *A bolognai rendszer: dilemmák és a továbbfejlesztés lehetőségei.*

Polgári Szemle, 2009/4.

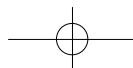
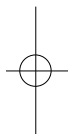
Juhász né Belatiny Katalin: *Új Tudás Program – elvek és a valóság.*

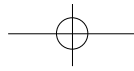
Polgári Szemle, 2009/4.

Papanek Gábor: *A felsőoktatás a magyar nemzetgazdaságban.* Polgári Szemle, 2009/4.

Szaniszló Gábor: *Versenyfutás a hallgatókért: magyar felsőoktatás 2009.*

Polgári Szemle, 2009/4.

Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól

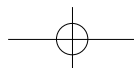
Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi

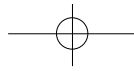

Nyelvünk, és közelebbről a szavaink eredetéről nem folyik a témához méltó vita napjainkban. Írásunkat eredményeink bemutatása mellett azzal a céllal adjuk közre, hogy felhívjuk a figyelmet a tudományos módszertan szokásosnál szigorúbb alkalmazásának lehetséges szerepére a vita méltóbbá tételében.

Magunk nem vagyunk nyelvészek, azonban a nyelvünkre gondot fordító honfitársainkhoz hasonlóan folyvást érdeklődés támad bennünk nyelvünk használata során szavaink etimológiai kapcsolatait, és ezzel összefüggésben szókincsünk eredete iránt. Munkánk, miként sokan mások munkája is, gyakran meggondolásokra készítet bennünket a nyelv, a gondolkodás, az érzület, a kommunikáció, a mentalitás, a kultúra, a civilizáltság egymással való (változatos, sokféleképpen vitatott, de rendszerszerűségében nyilvánvaló) összefüggéseit tekintve. Ezeknek a meggondolásoknak a során pedig sokszor felmerül a kérdés, hogy nyelvünk bizonyos rétegei vajon nem éppen a szavaink sajátos eredetszerűségének következtében rendelkeznek-e különböző, hol erősebb, hol gyengébb kifejező, megszólító, világképalakító, továbbgondolásokra indító erővel.

PROF. DR. PETHŐ BERTALAN, Posztmodernológiai Kutatóközpont, Platon Kiadó igazgatója (bpetho@enternet.hu), VÍZKELETI GYÖRGYI klinikai pszichológus, Semmelweis Egyetem, Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika (vgycs@freemail.hu).

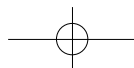

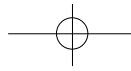
VIZSGÁLATUNK FELÉPÍTÉSE

Lévén nem nyelvészek, akik viszont művelünk néhány más, egymással rokon tudományt, jelenlegi írásunkban erősen behatárolt kettős célt tűzünk magunk elé.

Csupán tudományos módszertani szempontból vizsgálódunk, vizsgálatunkat pedig arra korlátozzuk, hogy megnézzük, milyen eredmények születtek az elmúlt négy évtizedben az „ismeretlen” szavainkra vonatkozólag. Vizsgálatunk a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének két kiadványára, és az ezeken alapuló egyik további kiadványra szorítkozik. Kiindulásul *A magyar nyelv történeti etimológiai szótárát* (a továbbiakban: TESZ) vesszük, leletünket pedig az *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete* (a továbbiakban ESZM) kiadványban foglaltakkal hasonlítjuk össze. A két szótár megjelenése közötti időben publikált *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*-t (a továbbiakban: EWU) szintén figyelembe vettük, ennek részletes elemzése alól felmentett azonban bennünket annak ismerete, hogy az ESZM-be beépültek az eredményei¹. Második lépésben kísérletet teszünk ismeretlen szavaink osztályozására és történeti vonatkozású elemzésére. Jelenlegi vizsgálatunk egészére vonatkozólag külön hangsúlyozzuk, hogy a TESZ-t adott kiindulási alapnak ('empirikus leletnek') vesszük, a TESZ előtörténetével, kialakulásának metodológiájával, és bármely egyéb vonatkozásaival pedig egyáltalán nem foglalkozunk.

Hipotézisünk kettős. Feltételezzük, hogy nyelvünkben számottevő az „ismeretlen eredetű” szavaink részaránya. Arra vonatkozólag, hogy mekkora részarány „számottevő”, a matematikai-statisztikában használatos rutin szignifikancia-szintet ($p < 0.05$) tartjuk mérvadónak. Ennek értelmében hipotézisünket a következőképpen operacionalizáljuk: feltételezzük, hogy a TESZ-ben az „ismeretlen eredetű” szavaink részarányának mértéke nem véletlen, hanem szignifikáns nagyság. Feltételezzük továbbá, hogy az „ismeretlen eredetű” szavaink nem véletlenszerűen szóródnak az 'élet, a világ és a történelem' különböző területeire és irányokban, hanem együttesük koherens egy bizonyos művelődés- és mentalitástörténeti szakasz jelzése vonatkozásában. Ezt a hipotézisünket az alábbiakban az „ismeretlen eredetű” szavaink osztályozhatóságával, és a kialakított osztályok értelmezhetőségével igyekszünk bizonyítani. Hipotéziseink tesztelése

Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi – Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól

sét első lépésben a TESZ alapján végeztük. Az ESZM-mel a TESZ elemzése során kapott és tesztelt eredményeknek a birtokában foglalkozunk.

EREDMÉNYEINK A TESZ ALAPJÁN

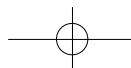
Miután a TESZ-ből kigyűjtöttük az „ismeretlen eredetű” szavakat (n=762), azt találtuk, hogy ezek 7,20%-át teszik ki a könyvben külön lexikális egységként felsorolt összes szónak (megjegyezzük, hogy ezt a részarányt úgy számoltuk, hogy az összes önálló szócikk számából [n=10714] levontuk az ismeretlen szavakból származtatott, önálló szócikkű szavak számát [n=128], vagyis az n=10586 összeget vettük alapul). Tájékoztató jelleggel megemlítjük, hogy az angol nyelvben az „ismeretlen eredetű” szavak részaránya 4,03%.²

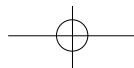
Első hipotézisünket ez a TESZ-re alapozott lelet verifikálja. Ugyanis az empirikus adatok alapján becsült százalékos érték 7,20%, konfidencia-intervallum 7,13–7,28; mely szűk konfidencia-intervallum becslésünk p<05 szignifikancia-szintet meghaladó pontosságát mutatja. Ami azt jelenti, hogy az „ismeretlen eredetű” szavaink jelentősen nagy száma nyelvünk valós ténye.

Tovább vizsgálva szókincsünket valószínűsítettük, hogy nyelvünkben az „ismeretlen eredetű” szavaink részaránya valószínűleg nagyobb, mint 7,20%. Ezt a segédhipotézisünket a nem „ismeretlen eredetű” szavaink részarányának megállapításával ellenőriztük.

Elemzéseink során azt találtuk, hogy a TESZ-ben szavaink további mintegy 5%-a „bizonytalan eredetű”, 6%-ának az eredeztetése csupán „valószínű” (az „ismeretlen eredetű” szavakból származtatott szavakat ezekben a vonatkozásokban sem számoltuk). Ennek a két csoportnak az összelemszáma 11%. Nem valószínűtlen, hogy további kutatások eredményeként ezeknek a szavaknak egy része „ismeretlen eredetű” marad. Ha ez a feltételezés olyan mértékben teljesül majd, hogy az említett 11%-nyi elemszámból a szavaknak legalább 3%-át találják „ismeretlen eredetű”-nek – ami nagyon mértéktartó becslés –, akkor első hipotézisünk verifikálása még erősebbé válik (ugyanis ekkor 10% fölé emelkedne az „ismeretlen eredetű” szavak részaránya).

Figyelembe véve, hogy a TESZ szerint az egyértelműen „ismert” eredetűnek nyilvánított szavak (80%) több fő csoportra oszlanak (például finn-ugor, török, szláv, latin, német eredetűek, valamint a nemzetközi, vándor- és hangutánzó, illetve hangfestő szavak), nyelvünkben az „ismeretlen ere-

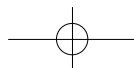
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

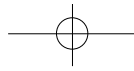
detű” szavak számszerű jelentőségét inkább mutatja az „ismert” eredetűnek nyilvánított szavak egyes csoportjaihoz való viszonyítás, mint az „ismert” eredetűnek nyilvánított szavak összességéhez való viszonyítás. Ez a feltételezés szintén empirikusan válaszolható meg. Az „ismert” eredetűnek tartott szavak különböző csoportjainak elemszáma az említett szótárból való kigyűjtéssel megadható³, a részarányok nagysága pedig e szerint meghatározható. Segédhipotézisünk a következő: az „ismeretlen eredetű” szavak számaránya valószínűleg jelentős az „ismert” eredetű-

nek nyilvánított szavak egyes külön csoportjainak a számarányához, így például a finnugor eredetűnek nyilvánított szavak számarányához képest. Ezt a segédhipotézisünket a jelenlegi keretek között nem teszteljük. Azt a megállapítást azonban mindenesetre előlegezhetjük a segédhipotézis majdani tesztelésének várható eredményétől függetlenül, hogy az „ismeretlen eredetű” szavaink számaránya jóval nagyobb súllyal esik latba, mint amit a 7,20%-os előfordulás, illetve az iménti számítás értelmében ennél nagyobb részarány önmagában jelez.

Miután kvantitatív vonatkozásban erősen verifikáltuk az első hipotézisünket, jelezzük ennek a leletünknek a jelentőségét. Az ugyanis a véleményünk, hogy ha valamely nyelv alapszókinccsének egy kritikus számaránynál nagyobb része „ismeretlen eredetű”, akkor vagy „fehér foltok” vannak az ilyen nyelv kialakulásának a történelmében, vagy pedig az adott nyelvközösség belső fejlődése volt annyira erőteljes, hogy magában fejlesztette ki a visszamenőlegesen „ismeretlen eredetű”-nek tartott szavakat, legalábbis ezek nagy részét. Amit ebben az összefüggésben „kritikus számarány”-nak neveztünk, azt nevesítettük az első hipotézisünkben „számottevő» részarány”-ként, majd operacionalizáltuk matematikai-statisztikai értelemben. A „belső fejlődés” megvalósulásához vagy nagy létszámú nyelvközösség szükséges, vagy kivételesen nagy mentális adottság és erő, valamint kedvező környezeti feltételek és szerencsés történelmi út. Amilyen arányban hiányoznak ezek a feltételek, olyan arányban valószínűsíthető, hogy az „ismeretlen eredetű” szavak valamely más nyelvközösséggel való érintkezés során, esetleg az adott nyelvközösség eddig ismeretlen – ha van ismert eredet, akkor külön, másod-, vagy első/bb/ – eredetének volt az eseménye.

... az „ismeretlen eredetű” szavaink számaránya jóval nagyobb súllyal esik latba ...

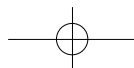
Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi – Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól

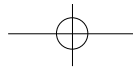
Második hipotézisünket az „ismeretlen eredetű” szavaink néhány szemantikai sajátosságának a vizsgálatával teszteljük. Ebből a célból azokat válogattuk ki az „ismeretlen eredetű” szavaink közül, melyeknek jelentését különösen jelentősnek ítéltük. Ez a kritérium nem operacionalizálható kielégítő módon kvantitatíve, és azzal sem próbálkozunk ezúttal, hogy definiáljuk a „jelentés”-t és/vagy a „jelentős/ég/”-et. Csupán látra szóló érvénnyel fogalmazunk meg három szelekciós szempontot, melyek figyelembevételével állítottuk össze az alábbi listánkat. A három szempont a következő: egy bizonyos szó az 'élet/világ' (a) inkább tágabb, vagy inkább szűkebb, (b) jobban vagy kevésbé szervezett, (c) magasabb vagy kevésbé magas szintűnek minősülő összefüggésében lehetett használatos.

Nagy vonalakban hét plusz egy csoportot különböztetünk meg a kiválasztott „ismeretlen eredetű” szavaink halmazában a fentebbi kritériumok szerint. Az osztályozás⁴ kérdéseivel sem foglalkozunk ezúttal, hanem post hoc cirkulusban érvelünk: véleményünk szerint az elvégzett alábbi osztályozás sikeressége visszamenőleg igazolja a választott „kategorikák” alkalmasságát arra a célra, melyre használtuk. A hét plusz egy csoport a következő (az 1700 után adatolt szavakat válogatásunk „régisége” minél nagyobb fokának elérése céljából – két lektorunk javaslatára – kihagyjuk; megjegyezzük azonban, hogy a magyar nyelvű írásbeliség kései kibontakozása miatt egy szó régisége ellen nem elegendő érv, ha történetesen 1700 után jegyezték fel; jó néhány csak 1700 után adatolt szavunk gazdagítaná az alábbi összeállítást, ilyen például a „szigorú”, melyet 1724-ben jegyeztek fel először; továbbá hangsúlyozzuk, hogy a statisztikáinkból nem maradtak ki az 1700 után adatolt szavak, csupán az alábbi, szemelvényjellegű csoportosításban mellőztük ezeket):

1. lelki/szellemi sajátosságok (például bán; becsül; boldog; bűn; dölyfös; dőre; düh; emlékezik; gyenge; gyűlöl; hisz; józan; kíván; komor; mogorva; ocsúdik; ostoba; ördög; pajkos; remény; rest; szelíd; szenderedik; szenved; tetszik; un; víg; zagyvál);

2. közösség szerveződés jellemzői (például ajánl; ápol; bitó; cinkos; diadal; dicső; enged; enyeleg; enyhít; erkölcs; fattyú; fedd; gond; gyámol; gyermek; gyanú; gyepű; gyilkos; győz; hazug; hír; hisz; hitvány; hízelkedik; idegen; int; izgat; kamasz; káromol; kofa; köszön; kuruc; küld; lajhár; legény; lézeng; lomha; lusta; negédes; nyűg; özvegy; saját; sajnál; sanyargat; siker (melyből a „siker” származik); szajha; szégyen; szid; szít; tagad; támad; tús; üzen; vendég; verseng; vét; vív; zaklat; züllik; zsarol);

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

3. gazdasági-kereskedelmi kifejezések (például bír; csal; erszény; fösvény; garázda; gyarapodik; ígér; iparkodik; kincs; lop; pótol; szegény; tolvaj);

4. test, ruházat és lakás nyelvi jelölői (például bajusz; bögre; délceg; divat; émelyeg; góc; ing; kanál; kancsó; karcsú; koszorú; köröm; köszöntű; kövér; lak; mankó; mente; mocskok; nyak; ősz; ösztövé; ökö; póre; ránt; rüh; seb; serleg; sisak; süket; süveg; szokik; szurtos; takar; test; tincs; üdül; ül; üst; üstök, vajúdik; vak; vakar; viskó; viszket);

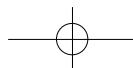
5. az ismerés szavai (például alak; cselekedik; elme; enyészik; fény; függ; gyors; hely; hideg; hiedelem; halk; híg; hó; igen; ismer; káprázik; kém; lidérc; nedv; nehéz; növekszik; nyers; ocsmány; omlik; óriási; önt; ragyog; remek; rög; rövid; senyed; sík; sima; sinylik; sorvad; súly; süllyed; száll; szín; szörnyű; szűk; tag; tagad; tajték; tenyészik; terem; torpad; tör; történik; tűnik; üreg; üszög; váz; vehem; vidék; vissza; zagyvál; zavar; záp; zordon; zsendül; zsenge);

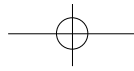
6. az eszközök és az eszközlés nyelvi jelölői (például csarnok; épület; eszköz; fegyver; fűrész; gyújt; hegedű; húr; horog; ipar; ken; korcsolya; korlát; kút; kürt; madzag; mész; metél; nyárs; nyírni; nyit; önt; pánya; rúd; szab; szapu; szánt; szatyor; szigony; targonca; teng; tenyészik; tok; tol; tutaj; ugrik; űz; vászon; von);

7. a nyelvközösség élőhelyére utaló szavak (például babér; bagoly; bogár; bokor; bürök; fenyér; fővény; fűrj; gém; göte; gyp; gyurgyalag; gyapot; gyík; hanga; harcsa; hinár; hiúz; imola; inda; juh; kan; kérész; kócsag; kocsord; kondás; kosbor; lonc; lugas; magyal; makk; meténg; mén; nád; nádaly; nyáj; ordas; öböl; ösvény; öszvér; őz; ponty; rét; rügy; sás; sáska; sordély; sügér; szed; taraj; tárnics; toportyán; tulok; vackor; vidék; zsásza; zombék).

A nyolcadik csoportba sorolhatók azok a szavak, melyeknek a szemantikája a szintaxisában való szerepüket magával hozza (például 'csak'; 'de'; 'és'; továbbá ide is sorolandó a föntebb már listázott 'igen' és 'tagad' szó).

Bizonyos egyéb szavak hasonlóképpen sorolhatók különböző csoportokba, illetve átmenetet képeznek egyes csoportok között (például a 'becsül' ige és a 'becses' melléknév közösségszerveződési jellemző, az utóbbi egyszersmind gazdasági-kereskedelmi kifejezés, a 'becsületes' és a 'becstelen' pedig lelki/szellemi viselkedés jellemző). Másfelől viszont egy-egy csoportba sorolt szavak több külön csoportba sorolhatók (például a második csoport szavai közül külön-külön csoport képezhető a hitélet szavaiból – átsorolva ide néhány kifejezést az első csoportból –, és a bajvívás szavaiból). Megemlítjük, hogy a későbbiekben módszeresen vizsgálható osztá-

Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi – Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól

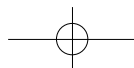
lyozásunk validitása és reliabilitása. A validitása például oly módon, hogy az ismeretlen eredetű szavak halmazát független vizsgálók anélkül osztják általuk felállítandó osztályokba, hogy az általunk adott osztályozást ismernék, majd a különféle osztályozásokat az általunk adott osztályozás viszonylatában hasonlítjuk össze.⁵ A reliabilitás vizsgálatára pedig például a követ-

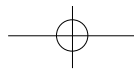
**... nyelvünk „ismeretlen eredetű”
szavai szemantikai szempontból
legalább két irányban konvergál-
nak ...**

tudják, hogy mely osztályokból lettek kiemelve) külön-külön eljárásban illesszék vissza valamelyik (maradék) osztályba.

Az osztályozás változatainak és összefüggéseinek a kérdéseivel ezekben a vonatkozásokban sem foglalkozunk azonban tovább a mostani keretek között, hanem következtetést vonunk le. Megállapítjuk, hogy nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavai szemantikai szempontból legalább két irányban konvergálnak. Egyfelől a 'nemes' és a 'nemtelen' megkülönböztetésével, továbbá erkölcsi és kognitív öndefiníálással, valamint ennek a mentalitásnak a jegyében sikeresen szervezett társadalmi berendezkedéssel jellemzett művelődéstörténeti fejlődési szakaszra utalnak. Ebben a vonatkozásban észrevételezzük, hogy a természetes nyelvekben közös, tovább nem redukálható szemantikai magvak – szemantikai prímek – többé-kevésbé még hipotétikus listájának 58 tétele⁶ közül csupán öt (bír; cselekedik; ismer; kíván; test) azonosítható valamelyik „ismeretlen eredetű” szavunkkal. Közülük négynek van olyan szinonímaszerű párja (van nekem/neked/neki; tesz; tud; vágyik), amelyik a nyelvünkben inkább tekinthető szemantikai prímmek, mint az általunk fentebb listázott megfelelőjük (bír; cselekedik; ismer; kíván). Ez a – majd tovább vizsgálandó – megfigyelés erősíti a konvergenciáirány általunk adott interpretációjának a valószínűségét: a megjelölt fejlődési szakasz a nyelvileg szemantikai prímeikkel jellemezhető fejlődési szintre épült rá. Ami pedig a nyelvközösség élőhelyére irányuló – második féle – konvergenciát illeti, az erre vonatkozó, életkörülményekre utaló kifejezések szűkebb területeken való mozgásra engednek következtetni annál, mint amilyen széles az a régió, melyben a nyelvközösség előtörténeti vándorlása egyáltalán feltételezhető.

kező módszer ajánlható: az egyes osztályokba sorolt szavak közül egyet-egyvet véletlenszerűen kiemelünk, és független vizsgálókat arra kérünk, hogy a kiemelt szavakat (melyekről sorra nem

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

Ezzel a két megállapítással verifikáltuk a második hipotézisünket. Az „ismeretlen eredetű” szavaink együttese koherens egy bizonyos, élőhely szempontjából körvonalazható művelődés- és mentalitástörténeti szakasz jelzése vonatkozásában. Ennek a szakasznak az általunk adott interpretációja tesztelhető kontrasztban annak vizsgálatával, hogy (a) vajon az „ismert” eredetűnek nyilvánított szavak főbb csoportjaiban megfigyelhető-e koherencia, és ha igen, akkor (b) ez konvergál-e valamilyen művelődés-, illetve mentalitástörténeti konstruktummal interpretálható irányban. Ezt a kétrétű tesztelést a későbbi kutatásokra hagyjuk.

Verifikált második hipotézisünknek – a sajátos művelődés- és mentalitástörténeti szakasz felismerésének – a jelentőségét az „ismeretlen eredetű” szavainkból származó kifejezések életünkben való szerepének a nagyságával és horderejével illusztráljuk. Ebből a célból öt „ismeretlen eredetű” szavunkat ragadjuk ki, és felsoroljuk azon származékaikat, melyeket az említett szótár tartalmaz (pontos vesszővel az említett szótárban külön-külön lexikális tételbe foglalt származékokat választottuk el egymástól):

– bír: bírás, birodalom, birtok, birtokos, birtokol; bíró, bíróság, bírászkodik, bírál, bírálat; bírság, bírságot; birkózik, birkózás, biro

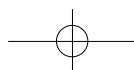
– ép: épül, épülés, épít, építés, építő, épület, építmény, épületes, építkezik, építész, építészet; épp, éppen, éppenséggel

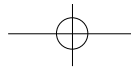
– gond: gondol, gondolat, gondolkodik, gondolhatatlan, gondolható, gondolkodás, gondolkodó, gondos, gondatlan, gondosság, gondatlanság, gondtalan, gondoskodik, gondoskodás, gondoz, gondozott, gondozatlan, gondnok

– terem: teremtő, teremt, termés, teremtés, teremtett, teremtetlen, teremtmény, termék, termékeny, terméketlen, termékenység, termés, természet, termékenyít, termel, termékenyül, termelékeny; természet, természetes, természetesség; termet, termetes

– vissza: visszakozik, visszásság; vizálykodik, vizályos, vizály; viszont, viszontag; viszontagság, viszontagságos; viszony, viszonylag, viszonyít, viszonylik, viszonyul, viszonylat

Megjegyezzük továbbá, hogy a „bizonytalan eredetű”-nek jelzett szavak között szintén vannak olyan kiemelkedően jelentős – a listázott első hat csoport valamelyikébe sorolható – szavak, melyek nyomatékosíthatják a verifikált második hipotézisünk jelentőségét, ha a további kutatások eredményeként szintén „bizonytalan eredetűek” maradnak. Ilyen „bizonytalan eredetű”-nek jelzett szavak például a következők: akarat; bízik; egész/ség/; elég;

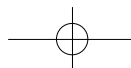
Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi – Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól

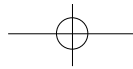
faj; fehér; feled; foszt; gyönyörű; haszon; hoz; igaz; imád, isten; íté; játszik; kedv; kegyelem; kész; kevés; kínál; kohó; kopik; könyörül; küzd; láb; lakik; leng; magas; mozog; mutat; mű; nagy; nap; -né (néha, néhol stb.); nép; olcsó; olvas, oszlik; óv; ő; por; rág; ragad; romlik; rúg; sóvárog; szag; származik; szép; táplál; tarka; tart; teker; tép; tilt; titok; törvény; törzs; tulajdon; úr; utál; üt; üveg; vágycik; vég; vél; vész; vet; vidám; vizsgál; zöld.

AZ ESZM ÖSSZEHASONLÍTÁSA A TESZ-SZEL

Ezeknek a leleteknek és megállapításoknak a birtokában vizsgáltuk meg azokat a szavakat, melyeket az Etimológiai szótár „ismeretlen eredetű”-nek vélelmez (Etimológiai..., 2006, 990. o.). Ez a ESZM-lista 306 szót tartalmaz (közülük egy szó, a 'tippan' csak ebben a listában szerepel, az ESZM szócikkei között nem található). Ez a szám a TESZ-ben „ismeretlen eredetű”-ként nyilvántartott szavaknak (n=762) a 40,2%-a. Vagyis az ESZM a TESZ-ben „ismeretlen eredetű”-ként nyilvántartott szavak 40,6%-át nem listázza „ismeretlen eredetű”-nek. Másfelől viszont 43 olyan szót tart nyilván az ESZM „ismeretlen eredetű”-ként, melyek a TESZ-ben nem az „ismeretlen eredetű” szavak között szerepeltek. Ezeknek a szavaknak az eredetét a TESZ annak idején a következő három szinten vélelmezte: az eredetmagyarázat határozott (n=1); „valószínű/leg/” (n=3); „bizonytalan”, vagy „vitatott” (n=39). Ezen a 43 szón felül egy olyan szót ('kesé') sorol fel az ESZM az „ismeretlen eredetűek” között, melyet a TESZ nem külön szócikkben tárgyal, hanem két másik szócikkben ('kesely' és 'keselyű') minősít „valószínű” eredetűnek. Így összesen 44 olyan szó van, amelyik az ESZM-ben újonnan szerepel „ismeretlen eredetű”-ként. Itt jegyezzük meg, hogy az ESZM (XIII. o.) összesen 8670 szócikkben ismerteti a szavak etimológiáját, 275 szócikk a toldalékok eredetét adja meg (a toldalékokkal ebben az írásban nem foglalkozunk), alapszókincsünknek pedig „mintegy 5-6%-át” jelzi „ismeretlen eredetű”-nek. Ez az 5-6%-os becslés lényegesen nagyobb ugyan, mint az „ismeretlen eredetű szavak”-ként felsorolt 306 szó, a továbbiakban azonban az említett becsléssel érdemben nem foglalkozunk, mert az elemzéséhez nincs adat az ESZM-ben.

A következő lépésben azt vizsgáltuk, hogy milyen indokok alapján csökkent az ESZM-ben „ismeretlen eredetű”-ként nyilvántartott szavak száma a TESZ-hez képest. Tudatában vagyunk annak, hogy ennek a két szótárnak a címszóállományát nem azonos szempontok szerint válogatták össze. Ebből következőleg a különféle számarányok is eltérhetnek egymástól. Ami

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

azonban az „ismeretlen eredetű”-ként nyilvántartott szavakat illeti, az ezek számarányára vonatkozó alábbi észrevételeinket érdemben nem befolyásolják az említett válogatási szempontok különbözőségei. Ellenkezőleg, az alábbi észrevételeinkkel éppen arra hívjuk fel a figyelmet, hogy válogatási szempontok különbözőségei – melyeket az ESZM szerkesztői sem tettek explicitté – szerepelhettek az „ismeretlen eredetű”-ként nyilvántartott szavak számának vitatható redukálásában.

Ha figyelembe vesszük, hogy a két szótár publikálása között négy évtized telt el, akkor azt feltételezhetjük, hogy a TESZ-ben – a mi kigyűjtésünk eredménye szerint – 762 „ismeretlen eredetű”-ként nyilvántartott szó közül (762-306=) 456 szónak (illetve az „5-6%”-os becslést az elemezhetetlensége ellenére figyelembe véve a 456 szó nagy hányadának) az eredetét sikerült megfejteni a négy évtized alatt.

Nem ez történt azonban. Ami történt, annak a rekonstruálását táblázatos formában mutatjuk be.

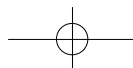
1. táblázat

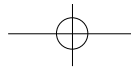
	TESZ 762 ismeretlen szava az ESZM-ben:		ESZM 306 ismeretlen szava a TESZ -ben:
262	szintén ismeretlen	262	szintén ismeretlen
261	nem szerepel egyáltalán	1	nem szerepel egyáltalán
14	határozott magyarázatot kapott	1	határozott magyarázatot kapott
80	„bizonytalan”, „talán”, „vitatott”, „valószínű”	42	„bizonytalan”, „vitatott”, „valószínű”
145	vitatható magyarázatú		
500		44	
		500-44=456	

A táblázatban foglaltakat a hibák feltárásával együtt részletezzük az alábbiakban.

FELFEDEZETT PROBLÉMÁK

A TESZ-ben „ismeretlen eredetű” 762 szó közül 261 az ESZM-ben egyáltalán nem szerepel. A kihagyás valószínű (legfőbb) indoka az az eljárás, amelyik az ESZM XI. oldalán olvasható: „[...] a kihalt, népies, a mai magyar nyelv szókészletének nem szerves részét képező szavakat csak igen kis számban vettük be szótárunkba.”

Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi – Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól

Természetesen méltányoljuk a szótárírók kényszerhelyzetét, melyben kritériumot kell érvényesíteniük az általuk tárgyalandó szóállomány kiválasztására és korlátozására. Az ESZM-ben érvényesített, idézett kritériumok azonban szerintünk olyan (pre-)konceptiót jelentenek, amelyek a következő szempontokból hibás.

1. A kihalt szavakról tudjuk, hogy egykor éltek, tehát a magyar nyelv részét képezték, ezért az etimológiai vizsgálódásból kirekeszteni ezeket egyenlő a magyar nyelv megcsonkításával.

2. A „népies” szavak egy részének kihagyása hasonlóképpen a ma élő nyelv megcsonkítása.

3. A „népies” kategória bevezetése esetén külön kérdés, hogy mit tartanak az ESZM szerkesztői „népies”-nek, illetve „nem népies”-nek? Ismerve az elmúlt nyolc évtizednyi történelmünket, a „népi” vs. „urbánus” megkülönböztetés értelmében beszélnek „népies”-ről? Vagy a technikai civilizáció által kevésbé érintett társadalmi réteg szóhasználatát, és/vagy a köznapi diskurzus technikai civilizáció által kevésbé érintett maradványrétegére gondolnak? Vagy netán a Média-diskurzusokba nem került szavakra gondolnak? És bármelyik említett esetről van is szó: mi a „népies” kritériuma? Ha esetleg van, vajon sikerül-e a további etimológiai vizsgálódáshoz eléggé éles határt meghúzni a „népies” és „nem népies” között?

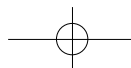
4. A mai magyar nyelv szókészletének szerves vs. „nem szerves részét képező szavak” határvonalának a meghúzása problematikus. Megfelelő kritérium híján maradhattak ki például a következő szavak: ászok; berhel; bodobács; bőnye; buzér; csuma; kaszat; kófic; marjul, tákol; zsombor.

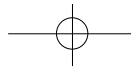
Mindenesetre, a „népies” szavak kiiktatásának tendenciáját tekintve valamelyest ellentmond önmagának az ESZM, amikor iménti idézetet követő 5–8. sorban azt közli (Etimológiai..., 2006, IX. o.), hogy a „szótár címszavainak értelmezésében [...] rendszeresen felhasználtuk [...] az Új Magyar Tájszótárt [...]”.

Nézzük továbbá azt a 239 szót, amelyik a 762 „ismeretlen eredetű” szó között van nyilvántartva a TESZ-ben, ellenben az ESZM-ben nem szerepel az általunk „ismeretlen eredetű”-nek vett szavak felsorolásában.

Ez a 239 szó a következőképpen oszlik meg az ESZM-ben:

- a) 14 szó határozott magyarázatot kapott;
- b) 80 szó esetében jeleztek megfejtést, a megfejtést azonban „bizonytalan”, „talán”, „valószínű”, „vitatott” jelzővel minősítették;

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

c) 145 szó azért marad ki az „ismeretlen eredetű”-ként számon tartott szavak köréből, mert ezek „származékszó”-nak minősülnek. Azonban magának az ESZM-nek is az a megállapítása ezekről a szavakról, hogy a „szótó ismeretlen”, „töve önállóan nem adatolható”, „szótó nem adatolható”, „ismeretlen töve önállóan nem adatolható”, „alapszó önállóan nem adatolható”, „alapszó ismeretlen eredetű”, „bizonytalan, talán szófajváltással keletkezett egy származékszó alapján, melynek alapszava önállóan nem adatolható” stb. Ennek az eljárásnak a kezdeménye az ESZM (X. o.) következő állásfoglalásában található meg: „Származékszavaknak számítjuk azokat a magyar szókészleteti elemeket, amelyek nyilvánvalóan képzés nyomait őrzik, de tövük ma önállóan nem él, csak kikövetkeztethető. Ebbe a csoportba tartoznak nyelvünk fiktív vagy passzív tövű igéi is.” Véleményünk szerint ha származékszóról van is szó, ha alapszava „ismeretlen eredetű” (stb...), akkor indokoltnak látszik az „ismeretlen eredetű” szavak felsorolásában való szerepeltetése. Az eljárás ugyanis szerintünk logikailag hibás. Ezt a szavak egyik alcsoportján mutatjuk ki.

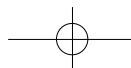
Ezen a 145 szóból álló alcsoporton belül legalább 36 olyan szó van, melynek magyarázatában nem csupán rejtett, hanem definitív hibás kör állapítható meg. Az ESZM-nek ezt az általunk felfedezett eljárását a pontos megértése céljából előbb kipreparáljuk, majd szillogizmus formájában írjuk fel. Az eljárás a következő formulává preparálható ki:

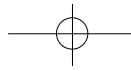
- Egy származékszó eredetét származék volta magyarázza.
- Ezzel tehát ismert az etimológiája.
- Az nem számít, hogy amiből származik, az ismert-e, vagy nem.

Szillogizmus formájában pontosítva (itt a „nem adatolható” jelzőt az „ismeretlen” jelzővel egyenlőnek véve) demonstráljuk, hogy az ESZM-nek ez az eljárása hamis bizonyítás:

- Minden származékszó ismert eredetű a töve/alapszava vonatkozásában.
- Némely tő/alapszó ismeretlen eredetű.
- Tehát némely ismeretlen tövű/alapszavú származékszó ismert eredetű.

Nem vizsgáljuk ezúttal logikai szempontból ezt a következtetésformát. Csupán azt jegyezzük meg, hogy a felírásakor csereviszonyukban használjuk az „ismert eredetű”, „ismeretlen eredetű”, „származékszó” és a „tő/alapszó” terminust; a szóban forgó eljárás pedig konceptualizálható „az ismeretlen eredet nem tranzitív a szószármazások mentén” tételként, ez a tétel azonban evidensen hamis. Tulajdonképpen a *circulus vitiosus*

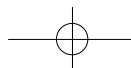

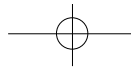

Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi – Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól

egyik különleges esetéről van szó. Ennek következtében törlődnek ki szavak az „ismeretlen eredetű” kategóriából az ESZM-ben.⁷ Erre vonatkozólag példaként bemutatunk egy szócsaládot, melyet az ESZM három címszóban tárgyal. 1. „üdül [1578]. Származékszó, mely egy önálló alakban nem adatolt szótőre vezethető vissza. A feltehetőleg igei természetű alapszó ismeretlen eredetű, és az üdvöz tövével állhat kapcsolatban”. 2. „üdvözít [13. század eleje]. Származékszó. Alapszava az önálló használatban elavult üdvöz névszó. Ez szintén származékszó, feltehetőleg igei természetű alapszava az üdül szó alapszavával állhat kapcsolatban.” 3. „üdvözöl [1416 után]. Származékszó. Az üdvöz 'üdvözölt, köszöntött' névszóból jött létre – l igeképzővel.” – Külön megjegyezzük továbbá, hogy maga az „ismer” szó – melyet még az EWU (66. o.) is „ismeretlen”-ként jegyzett – szintén ezen a példán bemutatott eljárásnak az eredményeképpen kerül ki az ESZM-ben az ismeretlen eredetű szavak közül (Etimológiai..., 2006, 343. o.: „ismer [13. sz. eleje]. Bizonytalan eredetű, esetleg egy önállóan nem adatolható szótő származéka. Az alapszó ismeretlen eredetű [...]).

Ilyen cirkulus szerinti megítélés a TESZ-ben inkább csak elvétésként fordult elő (mint például a következő négy szónak mint származékszavaknak az egymásra és körbe utalása, noha az alapszavuk „ismeretlen”: 'cseperedik', 'cseplesz', 'cseplye', 'csepőte'). Egyébként olyan – más ismeretlen szóhoz nem kapcsolódó – származékszó, melynek töve/alapszava ismeretlen ugyan, de nem ezzel a jelzővel kezdi az ismertetését, csupán 11 fordul elő a TESZ-ben (csepe, cseperedik, cseplesz, cseplye, csepőte, iparkodik, metél, mohó, szigorú, támad, tetszik). Az EWU szintén tartózkodik attól, hogy „ismert eredetű”-nek véleményezzen olyan származékszavakat, melyeknek a töve/alapszava „ismeretlen eredetű”. Például a következő hat szóról külön-külön azt írja az EWU, hogy „fiktív tövből” származnak, továbbá megállapítja, hogy ez a hat szó a „fiktív tövük” kapcsán függ össze, valamint mind a hat szó tárgyalásakor leszögezi, hogy a „fiktív tövük” „ismeretlen eredetű”. Azt pedig mind a hat szó esetében nyilván magától értetődőnek veszi az EWU, hogy (következésképpen) ezek külön-külön szintén „ismeretlen eredetűek”. Ez a hat szó a következő: „szenved” (Etymologisches... 2, 1419. o.); „senye” (Etymologisches... 2, 1319. o.); „csenevész” (Etymologisches... 1, 200. o.); „sínylik” (Etymologisches... 2, 1330-31. o., a mára kihalt „sindik” címszónál); „senyve d” (Etymologisches... 2, 1319. o.); „sanyargat” (Etymologisches... 2, 1303-1304. o.). Megjegyezzük, hogy ez a hat szó

Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

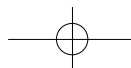
sem szerepel az ESZM-ben az „Ismeretlen eredetű szavak” (Etimológiai..., 2006, 990. o.) között; nyilván szintén a főntebb kipreparált eljárás következtében, mint „származékszavak” esnek ki.

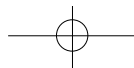
Módszertani szempontból teszünk továbbá szóvá két hibát. Mindkettő az eredetre vonatkozólag mutatható ki.

„A magyar nyelv legfontosabb jövevényszórétegei”-nek a felsorolása-kor az első két helyen említi az ESZM (X. o.) az „iráni” és a „kaukázusi” kölcsönszavakat. „A szavak eredet szerinti csoportosítása” fejezetben azonban az ESZM (970. o.) mindössze 33 szót sorol fel az iráni kategóriában, és csupán 6 szót a kaukázusi kategóriában. Az utóbbi 6 szót mind kérdésesnek tartja, az előbbi 33 szó közül pedig 23-ról jelzi, hogy kérdéses. A „legfontosabb” minősítés és a „legfontosabb”-ak száma (és ezen belül a bizonyosság számaránya) között nyilvánvalóan olyan szakadék tátong, amelyik egyebek mellett módszertani jellegű.

Első közelítésben szintén módszertani hiba fedezhető fel abban a radikális megkülönböztetésben, mely szerint (persze nem csak) az ESZM (969. skk. o.) az „ősi (alapnyelvi) szavak” kategóriájába uráli, finnugor és ugor kori szavakat sorol be, az összes többi (köztük ismeretlen) szót pedig határozottan kizárja az „ősi (alapnyelvi) szavak” kategóriájából. A módszertani hiba ebben a vonatkozásban az „ősi (alapnyelvi)” kétrétű terminusban rejlik. Ugyanis egyféle bizonyított eredet – jelen esetben az uráli, finnugor és ugor eredet (ami önmagában három szintű!) – nem bizonyítja ennek az eredetnek az egyetlenségét, azaz nem zárja ki eleve, hogy az eredet esetleg többretű.⁸ Az utóbbi esetben például „ősi” lehet az is, ami nem „alapnyelvi”. Ezt a megkülönböztetést ignorálja az „ősi (alapnyelvi)” terminus azáltal, hogy összemossa a benne foglalt két kifejezést.

Elemzésünket abból a célból terjesztettük ki ilyen részletességgel az ESZM-re is, hogy megmutassuk, mennyi problémát vet fel a nyelvészeti módszertan szavaink megfejtésének vonatkozásában. Valószínűsítjük, hogy ha a „főáramú” nyelvészet nyitottabb lett volna „alternatív” megközelítések⁹ megvitatására, akkor néhány általunk kimutatott módszertani hiba kölcsönösen elkerülhető vagy kiküszöbölhető lett volna. Az a véleményünk, hogy a kétféle megközelítés képviselőinek eszmecseréje lényegesen javíthatná a „főáramú” nyelvészet által „ismeretlen eredetűnek” nyilvánított szavaink megfejtésére irányuló erőfeszítések sikerét. Kiemelkedően fontos példa erre 'isten' szavunk perzsa eredetének bizonyítása.¹⁰

Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi – Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól

Köszönetnyilvánítás. Írásunkhoz Czakó Gábor, Czobor Pál, egy általunk nem ismert, anonim lektor, és három, anonimitását megőrizni kívánó lektor fűzött kritikai észrevételeket. A jelenlegi változatot valamennyi kritika figyelembevételével dolgoztuk ki, felelősség azonban kizárólag bennünket terhel az írásunkban foglaltakért.

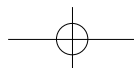
JEGYZETEK

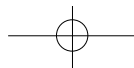
¹ Zaicz Gábor, az idézett Etimológiai szótár főszerkesztője – aki egyik szerkesztője volt korábban az *Etimologisches Wörterbuch des Ungarischen*-nek – ezt írta (Etimológiai szótár, XI. o.): „Forrásként elsősorban A magyar nyelv történeti etimológiai szótárát és ennek német nyelvű változatát (ez az *Etimologisches Wörterbuch des Ungarischen*; PB és VGy) használtuk [...]”

² <http://tripatlas.com/English-language#Wordorigins>. – Source: Shorter Oxford Dictionary, 3rd edition. – Tájékoztató jellegéről azért beszélünk, mert nem vizsgáltuk meg, hogy az „ismeretlen eredetű” szavak kigyűjtésének módszere különbözik-e az angol és a magyar nyelvű mintában.

³ A Kenesei István által szerkesztett *A nyelv és a nyelvek* kötetben (Negyedik kiadás, Corvina, Budapest, 2000, 139. o.) a következő statisztika szerepel – a statisztika forrásának megadása nélkül – szavaink eredetének megoszlásáról: „21% finnugor, 20% szláv, 9,5% török, 11% német, 6% latin és görög, 2,5% újlatin, 1% egyéb, 30% bizonytalan eredetű.” – Ennek a statisztikának a szempontjai részben különböznek attól, melyet javasolunk. – Figyelemre méltó, hogy ebben a statisztikában a „bizonytalan” csoport lényegesen nagyobb, mint az általunk talált „ismeretlen” és „bizonytalan” eredetű szavak összege (n=20%). Feltételezhető, hogy az idézett statisztika szerinti nagyobb számarány – legalábbis részben – az „ismert” blokkokon belül mégis megjelenő „bizonytalanság”-okból adódik. – Gerstner Károly szerint, aki az EWU egyik szerkesztője volt, az EWU-ban „a címszavak mintegy 9%-a lehet ismeretlen eredetű” (Gerstner Károly: *A magyar nyelv szókészlete*. In: Magyar nyelv. Főszerk.: Kiefer Ferenc, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 437-480. [476. o.]).

⁴ Az osztályozás komplex problematikájával kapcsolatban vö. Arisztotelész felfogását a „kategorikák”-ról; erről alapos tájékoztatást ad például Klaus Oehler (Aristoteles: *Kategorien*. Übers. und erläut. v. Klaus Oehler. Aristoteles: *Werke in Deutscher Übersetzung*. Band 1, Teil 1. Akademie Verlag, Berlin, 1984), valamint a Pierre Aubenque szerkesztésében megjelent *Concepts et catégories dans la pensée antique* c. könyv (J. Vrin, Paris, 1984). – Vö. továbbá: Émil Benveniste: *Catégories de pensée et catégories de langue* (1958). In: Uő: *Problèmes de linguistique générale*. (Vol. 1.) Gallimard, Paris, 1966, 63-74. o. – Michel Foucault: *Les mots et les choses*. Gallimard, Paris, 1966. – *Apprehension. Das sprachliche Erfassen*

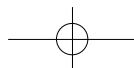
Polgári Szemle · 7. évfolyam 1. szám

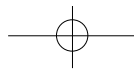
von Gegenständen. Teil I: Bereich und Ordnung der Phänomene. Hg.: Hansjakob Seiler, Christian Lehmanns, Gunter Narr, Tübingen, 1982; Hansjakob Seiler: *Apprehension. Language, object and order*. Part III: The universal dimension of apprehension. Gunter Narr, Tübingen, 1986. – Gerstner Károly (A magyar nyelv szókészlete. I. k., 439–440. o.) három kronológiai csoportba sorolja az „ősi örökséget” képviselő szavainkat. A három csoport „fogalmi köre” egymástól szám szerint különbözik, és egymást csak részben feddi át. Az uráli korra vonatkozólag 7, a finnugor korra vonatkozólag 9, az ugor korra vonatkozólag 6 „fogalmi kört” sorol fel Gerstner Károly. Az egyes „fogalmi körök”-et egyenként 1–9 példával illusztrálja. – Ennek az osztályozásnak az általunk adott osztályozással való összehasonlítása meghaladja jelenlegi írásunk terjedelmét.

⁵ A javasolt eljárás tulajdonképpen konstruktum-validálás. – Vö. Pethő Bertalan: *Teorematikus tesztelés: korszerű általános követelmény*. In: Uő: Technikai javaslatok pszichológiai tesztek alkotására és a vizsgálatok lefolytatására. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974, 89–115. o.

⁶ Cliff Goddard: *The search for the shared semantic core*. In: Meaning and universal grammar. Vol. I: Theory and empirical findings. Ed.: Cliff Goddard, Anna Wierzbicka, John Benjamins Publ., Amsterdam, Philadelphia, 2002, 5–40. (14. o.) – A (valószínű) szemantikai prímek részletes elemzésére vonatkozólag vö. Anna Wierzbicka: *Semantics. Primes and universals*. Oxford University Press, Oxford, New York, 1996.

⁷ Nem csekély meglepetéssel olvastuk írásunk anonim lektorának a bírálatában – akit írásunk egyik anonimitását megőrizni kívánó nyelvész lektora kért fel a bírálatra –, hogy az illető mint „etimológus, lexikológus és szótáríró” nyilvánítson szakszerű véleményt –, hogy amit mi circulus vitiosus-ként tártunk fel, az szerinte nem circulus vitiosus, hanem olyan nyelvészeti módszertani elv, mely szerint (ez tűnik ki az illető részletes fejtegetéséből) az ESZM, sőt már az EWU szerkesztői is eljártak. Idézünk az érveléséből: „Ha egy szóban reálsan (akár biztosan, akár csak valószínűséggel) képzőelemeket lehet kielemezni, az adott szóalak (mely általában szótári szóként ismert) összességében már átkerül a belső keletkezésű, tehát ismert etimológiájú szavak csoportjába. Az, hogy egy-egy ilyen szónak a morfológiai töve milyen eredetű, már másodlagos kérdés.[...] Me rt bizony igaz az, hogy »egy származékszó eredetét származék-volta igazolja« – az ütőget szó képzőt tartalmaz, tehát származékszó, vagyis egy töből és egy képzőből a magyar nyelvben létrejött szótári szóról van szó: azaz ismert az etimológia. És ilyen összefüggésben valóban nem számít az, »hogy amiből származik, az ismert-e, vagy nem«. Ezen a helyezeten a fölírt szillogizmus sem változtat, és nincs szó circulus vitiosusról sem: csupán módszeresebb, a morfológiát és szemantikát egyforma súllyal kezelő etimológiai szemléletről van szó.” – Véleményünk szerint ha ez valóban tudatos módszer volt az ESZM, sőt már az EWU szerkesztésekor, akkor az „ismeretlen eredetű”-ként nyilvántartott szavak számának redukálása nem véletlenül történt, hanem szándékosan, ami véleményünk szerint tudatos megtévesztő eljárás.

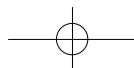

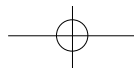

Pethő Bertalan–Vízkeleti Györgyi – Nyelvünk „ismeretlen eredetű” szavairól

⁸ Írásunk anonim lektora a többszörös eredet hipotézisével kapcsolatban a következő kemény elítélést fogalmazza meg: „Az etimológiai-szótörténeti elmélet és módszer ismeretének teljes hiányára utal az az elvárás, hogy az ősi (alapnyelvi) eredetű szavak közé ne csak az uráli, finnugor és ugor korból eredeztethető szavak, hanem más eredetű (vagy ismeretlen eredetű) szavak is besorolást nyerjenek. Ez olyan szakmai képzetlenség, mintha egy zoológus a kutyák csoportjába sorolná a zebrát. Hasonlóképpen súlyos tévedés azt állítani, hogy a magyar nyelv bizonyított eredete megengedhetné ennek az eredetnek az esetleges többrétűségét. Ahol többrétűség, sőt sokrétűség van, az a magyar szókészlet eredetbeli összetétele, aminek jól kitapintható történelmi, társadalmi és műveltségi okai vannak. De tudjuk: a nyelv nem azonos a szókészlettel.” – Ellenvéleményünket három pontban jelezzük: *a)* Részünkről ezúttal sem „elvárás”-ról van szó, hanem csupán felvetésről; *b)* Valamely bizonyított eredet önmagában nem zárja ki az eredet többféleségét, hacsak nem sikerül kizárni azt, hogy fennáll az eredet többféleségének a lehetősége (például az a hipotézis, mely szerint a japán nyelv egyfelől „ázsiai”, másfelől „óceániai” eredetű, a nyelvészeti szakmában előforduló kettős eredet felvetése; egyébként 2010. 05. 04-én a Google a „multiple genesis” kereső-szópárra „kb. 42 500 000 találat”-ot jelzett); *c)* Véleményünk szerint a nyelv vs. szókészlet szembeállítás addig a határig (visszakövetkeztetve) találó („érvényes”), ameddig a szintaxis keletkezésének kérdése fel nem merül. Nyilvánvaló ugyanis, hogy szintaxis nem keletkezik valaminő, „minimális” szókészlet – szemantika – nélkül (a probléma hasonló dallam vs. harmonia viszonyának kérdésével, mellyel kapcsolatos nevezetes vita zajlott Rameau és Rousseau között, történetesen, persze egyáltalán nem véletlenül a „nyelv eredetének” legújabb időkig eleven kérdésével összefüggésben; vö. Pethő Bertalan: *Előmérkőzések posztmodern csatározásokhoz*. Platon, Budapest, 1995, 98. skk. o.). – Ami a „főáramú” vs. „alternatív” nyelvészeti vonulatot illeti, a párbeszéd egyik akadályát figyelhetjük meg „az etimológiai-szótörténeti elmélet és módszer ismeretének” abban a kisajátításában, melyben a kisajátító hibázásai a vélt egyetlen igazságnak számítanak.

⁹ A „főáramú” és az „alternatív” nyelvészet, illetve nyelvészek megkülönböztetését néhány más területen bevett szembeállítás mintájára használjuk. Emlékeztetünk például arra, hogy a nyugati orvoslásban alternatív gyógyításnak számít többek között az akupunktúra, a homeopátia, és részben a természetgyógyászat. Ami az akupunktúrát illeti, Kínában a főáramba tartozott, és tartozik a legutóbbi időkben is. A természetgyógyászat megítélése viszont változik mind történelmileg, mind jellege szerint. Sok gyógyszer, amelyik a főáramú orvoslás része volt és/vagy ma is az, a növényeket és növénykivonatokat alkalmazó „népi gyógyászat”-ból származik. Ilyen például az a glikozida, amelyik a népi gyógyászatban szívbetegségek kezelésére használt egyik gyűszűvirágfajta (*Digitalis officinalis*) kivonata. A főáram megosztottsága és történetisége szintén de-

Polgári Szemle · 7. évfolyam I. szám

monstrálható ezen a glikozidán. Az 1920–30-as években a budapesti Egyetem egyik belgyógyászati klinikáján megbuktatták azt a diákot, amelyik azt mondta a vizsgán a digitálisról, amit a másik belgyógyászati klinikán tanítottak. Az utóbbi évtizedekben pedig már nem használják. A homeopátia megítélése viszont történelmileg nem igen változott; alternatív gyógymód volt és maradt, csupán a marginalizációja lett kifejezettebb. – Másféle a „főáramú” vs. „alternatív” megosztottság, és ennek történelmi változása, például a közgazdaságtanban és a régi írások megfejtésében. Az előbbi nagy vonalakban közismert, ezért csak az utóbbira említünk egy példát. A Krétán talált, több mint háromezer éves, „lineáris B”-nek nevezett írásra vonatkozólag a szakértőknek többféle, egymástól határozottan különböző elmélete, illetve hipotézise volt. Csupán egy dologban értettek egyet: a lineáris B bizonyosan nem görög nyelvű. Egy „alternatív” nyelvész fejtette meg, hogy bizony görög, és ez a felfedezés átalakította a görögség korai történelmére vonatkozó ismereteket.

¹⁰ „Isten” szavunkat a TESZ „bizonytalan eredetű”-nek véleményezi, majd így folytatja: „Talán származékszó: az ós főnév {TESZ: „ősi örökség a finnugor korból”}eredetibb, is alakváltozatából keletkezhetett [...]” Rédei Károly (*Über die Herkunft des ungarischen Wortes isten, „Gott”*. *Linguistica uralica* [Tallinn] 32, 1996, 283–288. o.) ellenben a perzsa itán-ból eredezteti. Az ESZM valószínűleg erre utal (forrás megjelölése nélkül), miután szócikkét így kezdi: „Valószínűleg származékszó, melynek alapszava az ós régi nyelvi is alakváltozata lehet. [...]”: „Újabban a magyar szót az iránból származtatják.” – Rédei Károly szöveftésének azonban valószínűleg sokkal nagyobb súlya van annál, mint ami az ESZM mellékes jellegű megjegyzéséből látszik. Ugyanis a nemzetközi szakértők közreműködésével szerkesztett „Az európai filozófiák szótára”-ban egyedül az „isten” szó képviseli a magyar nyelvű filozofálást – innen vesszük ezt a példánkat -, mégpedig a Rédei által adott etimológiával. (*Vocabulaire européen des philosophies. Dictionnaire des intraduisibles*. Dir.: Barbara Cassin, Le Robert, Seuil, Paris, 2004, 321-322. o.; a „Dieu” szócikk szerzője Rémi Brague, a Paris I-Panthéon Sorbonne, és a Müncheni Egyetem professzora.)

HIVATKOZÁSOK

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1–3. kötet.

Főszerk.: Benkő Loránd, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.

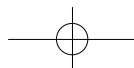
Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete.

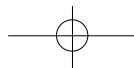
Főszerk.: Zaicz Gábor, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.

Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. 1–3. Hrsg.: Loránd Benkő,

red.: Károly Gerstner, Antónia S. Hámori, Gábor Zaicz,

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1997.

Könyvvilág

Fenntartható mezőgazdaság közgazdaságtana

Zsarnóczai J. Sándor

A gödöllői Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara, dr. Villányi László egyetemi tanár, dékán, valamint a Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskolája, dr. Szűcs István egyetemi tanár, iskolaigazgató vezetésével új tudományos hasznos és értékes könyvsorozatot szerkesztett az *Economics of Sustainable Agriculture* címmel, magyarul a *Fenntartható mezőgazdaság közgazdaságtana*. A sorozat 2006-tól jelenik meg, amikor az első szám még magyar nyelven, a további számok pedig angol nyelven jelentek meg.

A sorozat célja a fenntartható mezőgazdaság és a környezetvédelem érdekében tett, illetve elért termelés technológiai eredmények: a know-how-k és licencek tudományos eredményei prototípusainak ismertetése, vagyis a gyakorlatban, széles körben még nem elterjedt eredmények ismertetése. A sorozat egy-egy kötete az

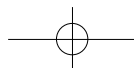
egyetemi oktatók és kutatók a fenntartható fejlődés témakörében elért új tudományos eredményeit tartalmazza. Külön hangsúlyt helyezünk a PhD-értekezések, illetve az iskola műhelyjellegű kutatási eredményeinek közreadására. Egy kötet általában 220–250 oldal terjedelemben jelenik meg néhány száz példányban.

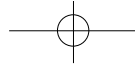
A könyvsorozat szerkezeti felépítése általában hármas tagolódású:

– Tanulmányok: elemző munkák és kifejtésük a fenti témakörökben, az adott tudományterületen elért tudományos eredmények ismertetése.

– Esettanulmányok, adott tudományos eredmények konkrét üzemi vagy szélesebb ágazati összefüggésű értékelése. Az egyetemi oktatók és tanárok társzerzőként bevonhatják a PhD-hallgatóikat is. Ezáltal értékelő tanulmányok készülnek arról, hogy a PhD Doktori Iskolánk milyen formában járul hozzá a fenntartható

DR. ZSARNÓCZAI J. SÁNDOR egyetemi docens, Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet (Zsarnoczai.Sandor@gtk.szie.hu).

Könyvvilág

mezőgazdaság gazdasági háttérének kiértékeléséhez.

– Könyvismertetések, továbbá szakmai rendezvények ismertetése. Ez utóbbihoz tartoznak például a különböző szakmai fórumok, konferenciák, tudományos ülések szervezése és ezeken a rendezvényeken történő aktív részvétel.

A könyvsorozatban tájékoztatást kap az olvasó a különböző pályázati lehetőségekről, az EU rendelkezéseiről és az aktuális törvényekről. A könyvsorozat jó lehetőséget biztosít arra, hogy a hazai közvélemény széles körben tájékozódhasson a legújabb tudományos eredményekről.

A meghirdetett szakmai témakörök: Integrált termékpálya; Agrobusiness; EU-csatlakozás kérdései; Minőségbiztosítás; Vidékfejlesztés; Regionális fejlesztés; Környezetvédelem; Vízügyi kérdések; Gazdaságföldrajz; Vertikális integráció; Szövetkezetek; Az EU és az OECD intézményrendszere; Növénytermelés ökonómiája; Állattenyésztés ökonómiája.

A könyvsorozatban elsősorban a fenntartható mezőgazdaság gazdasági háttérét elemző tanulmányok jelennek meg. A tanulmányok témái továbbá a környezetvédelemmel összefüggő szakmai kutatási kérdések, valamint az ezzel összefüggő költség–jövedelem viszonyok elemzése. A kötet tanulmányai egyben áttekintést is nyújtanak a környezetvédelem igényeit figyelembe vevő technikai és technológiai fejlesztésekben elért eredményekről is. A kötetben megjelent tanulmányok új szemléletet alakítanak ki a fenntartható mezőgazdaság gazdasági háttérének elemzése terén, amelyhez négy indikátorcsoport tartozik: Szegénység; Fejlődés; Környezetvédelem; Intézményi rendszer.

A Környezetvédelem témaköréhez szervesen hozzátartozik a környezetvédelem gazdasági értékelése, költségviselés,

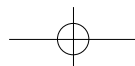
árképzés, nyereség, értékkepződési folyamatok elemzése. Az elemzés kiterjed az egész termékpályára, az agrobusiness-re, a természeti erőforrások és az élővilág helyzetére, a környezetszennyezésre, az élelmiszertermelés és az élelmiszer-feldolgozás környezeti hatásainak felmérésére, valamint e két utóbbi ágazat energiaigényének alakulására (megújuló és nem megújuló erőforrások). Az Intézményi rendszerhez tartozik a kormányzati, nem kormányzati és érdekvédelmi szervezetek intézményi felépítése, valamint az oktatás, a kutatás és a szaktanácsadás is.

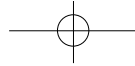
A könyvkiadványban a mezőgazdaság fenntartható jellegének fejlődési folyamatait tekintik át a szerzők gazdasági, környezetvédelmi és intézményi háttérű megközelítéssel. Az intézményi megközelítés szorosan kötődik az OECD és az Európai Unió szervezeti rendszeréhez és a minőségi követelményeihez. Fontos feladat a könyvsorozat tevékenységének az Amerikai Egyesült Államokban meglévő kaliforniai rendszerbe történő beillesztése.

A közgazdasági megközelítés fontosságát szükségessé teszik az alábbiak: az értékkepződési folyamatok újszerűen vetődnek fel; a hozadékok mérése; az elmaradt haszon problémája; a fenntartható mezőgazdaság társadalmi kihatásainak értékelése; a mezőgazdaság növekedésének lehetőségei.

A könyvsorozat háttérpublikálási lehetőségét biztosít a Magyar Tudományos Akadémia részéről szervezendő különböző tudományos üléseken elhangzott előadások számára is. A most megjelent kötet erényéhez tartozik, hogy a szerkesztőbizottság tagjai három kontinenshez tartoznak.

Kovács Ildikó, Zsarnóczai J. Sándor, Zbida Adel szerzők rámutattak arra, hogy

Könyvvilág

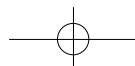
a Föld a gyors urbanizáció évszázadában él. Az ENSZ előrejelzése szerint 2025-ben a népesség 60%-a él majd városi területeken, szemben az 1950-es 29%-kal. Ez is indokolhatja a szélesebb körű társadalmi érdeklődést a téma iránt. A társadalom és földrajzi környezete közötti konfliktusok jellegzetes találkozási pontja a település. Éppen ezért nem véletlen a városökológia növekvő térhódítása, megállapításait sok helyen az életminőség méréséhez is használják. Káposzta József–Nagy Henrietta szerzőpáros kutatásai során azt a célt tűzték ki, hogy feltérképezzék, hogy a strukturális és kohéziós uniós források milyen módon kerültek alokálásra a tagállamok között a 2007–2013-as pénzügyi periódusban, illetve hogy milyen intézkedéseket terveztek az egyes tagállamok a gazdaságuk fejlesztése érdekében a rendelkezésre álló források hatékony felhasználásával. Az Európai Unió kohéziós politikája immáron 20 éves, hiszen az első kohéziós reformot 1988-ban hajtották végre. Az Európai Unió tehát több mint két évtizede igyekszik a kevésbé fejlett régiókra koncentrálni és forrásokat előirányozni kohéziós célokra. A bizottság annak érdekében, hogy a tapasztalatokat összegyűjtse, az eredményeket értékelje, illetve hogy építkezni tudjon a korábbi időszakok beavatkozásainak eredményeiből, rendszeresen elkészíti az ún. kohéziós jelentést. Eddig öt kohéziós jelentést hoztak nyilvánosságra, melyből az utolsót 2008-ban jelentették meg.

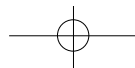
Fehér István és Madarász István megállapították, hogy a tudomány és a szakma számos definíciót alkotott a fenntartható mezőgazdaságra. Ezek közül több a rendszer társadalomnak nyújtott előnyöket helyezi a középpontba, míg mások a gazdasági vagy az ökológiai szempontokra helyezik a hangsúlyt. Farkasné Fekete Má-

ria és Molnár Márk hangsúlyozták, hogy a Brundtland Bizottság jelentésének megjelenése óta, a fenntartható fejlődés a politikai és a gazdasági fórumok figyelmének középpontjába került. Legutóbb az energia, a vízgazdálkodás, a földhasználat és ezeknek a komplex kölcsönhatásai a klímaváltozásokkal kulcsfontosságú kutatási területté vált a fenntartható fejlődés terén.

A külföldi szerzők közül említést érdemel Ladislav Rolínek és Magdalena Hrabánková szerzőpáros, akiknek a tanulmánya áttekinti a kutatások és a tudományos eredmények gyakorlatba való átvitele megvalósításának folyamatát. Ez a folyamat nem egyszerű, mert a végrehajtás megvalósítóinak a válsággal is együtt kell dolgozniuk. A válság meghatározásához hozzátartozik az, hogy milyen módszerrel, hogyan mérhető, és hogyan elemezhetőek a hozzákapcsolódó információk, amelyek segíthetik a helyes döntések meghozatalát. A helyes döntéseket példaként keresztül is be lehet mutatni. A kutatások és a tudományos eredmények gyakorlatba való átvitelének megvalósítása mutatja azt a folyamatot, amely tartalmazza az aktuális lépéseket az új elgondolásoktól, ezek kidolgozásán keresztül a piacra jutás megtervezésén keresztül.

Baranyai Zsolt, Széles Ivett és Takács István megállapították, vitathatatlan, hogy a mezőgazdaság fenntartható fejlődésében – különösen gazdasági és környezeti vonatkozásban – a műszaki fejlesztés kulcsfontosságú szereppel bír. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy Magyarországon, a rendszerváltást követően kialakult üzemstruktúra tisztán piaci körülmények között nem képes a fenntarthatóság kívánalmainak megfelelő színvonalú műszaki fejlesztés kivitelezésére. A nyugat-európai agrárgazdaságok már régóta

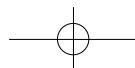
Könyvvilág

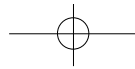
megtalálták a különböző kooperációs formákban ezekre a problémákra az adekvát választ, ugyanakkor számos próbálkozás ellenére ezeknek a megoldásoknak (pl. gép- és gazdaságsegítő kör, géptársulás, gépszövetkezet) a hazai adaptációja a gazdálkodói ellenállásokon rendre megbukott. Nagyné Pércsi Kinga PhD-disszertációjának tézispontjait adta közre. Munkájában Csete László és Láng István által megfogalmazott dimenziói mentén elemezte a minőség és a versenyképesség összefüggéseit, a versenyt, meghatározó feltételeket, a 90-es évektől napjainkig. Az ilyen típusú elemzéssel jól megfogalmazhatók, illetve meghatározhatók a minőségfejlesztés további irányai, a minőségstratégia megvalósításának akadályozó tényezői is. A szerző fő célkitűzése az, hogy az említett minőségi dimenziók mentén, a szakirodalmi, és empirikus elemzés révén, a hazai sertés vertikum számára kitörési lehetőségeket biztosító ágazati stratégia alapján kidolgozása.

Széles Ivett, Mubarak Rashid Al-Boainin és Zsarnóczai J. Sándor szerzők az alábbiakról szóltak: az Európai Unió regionális politikája során a tagállamok stratégiai célja az elmaradottság felszámolása, a régiók közötti gazdasági és társadalmi fejlődés, vagyis a kohézió megvalósítása. Csehországban számos területi irányultságú gazdasági összefüggés figyelhető meg, melyek befolyásolták a területi egyenlőtlenségek kialakulását. Ilyen volt többek között az 1990-es években elinduló jóléti, valamint jövedelempolitikai rendszerek változása. A kutatás során megfogalmazott kérdés az volt, hogy vajon Csehország régiói példáján keresztül a rendszerváltás következtében megjelenő területi egyenlőtlenségek fokozódnak vagy csökkenni látszanak? A tanulmány bemutatja a cseh régiók gazdasági fejlet-

ségének alakulását az egy lakosra jutó GDP számítási módszerének segítségével. A három szerző másfajta megközelítéssel vizsgálja fel a gazdasági jólétet, mégpedig úgy, hogy az egyes régiók humán erőforrásának termelékenységét befolyásoló két tényezőt (eszközellátottság, illetve tőkehatékonyság) tett elemzés tárgyává.

Khalif Abdussalam Ashour, Zsarnóczai J. Sándor és Ligetvári Ferenc szóltak arról, hogy 1994 és 2000 között Írországból az elektromosáram-termelés 41%-ot meghaladóan növekedett. 2000-ben a közel 5 millió tonna kőolaj egyenértékű teljes üzemanyag-kibocsátásból csak 2 millió tonna kőolaj egyenértékű elektromos energiát állítottak elő. A teljes energiakibocsátás közel 59%-a veszteség a termelési folyamat, illetve feldolgozás során. Továbbá az előállított elektromos energia 14,8%-a szintén veszteség a szállítás és az elosztás következtében. A villamosenergia-ágazat gazdasági felhasználása jelentős mértékű környezeti hatásokkal jár az ipari feldolgozás minden egyes szakaszában. Az elektromos áram fogyasztásának növekedésével, az energiaszektor jelentős fejlesztésével, a széntüzelésű energiaforrás növelésével szükségessé vált biztosítani a gázkibocsátás csökkentését és az elektromosenergia-ágazat fenntarthatóságának növelését. Az alacsony hatékonyságú növények helyett a magas hatékonyságú növényeket kell alkalmazni a hatékonyság növelése érdekében. A magas fűtőértékű és energianövények használata, a meglévő növények esetében a tüzelési érték optimális növelése az, amelyek hozzájárulnak a jelentős energiamegtakarításhoz és egyben a gázkibocsátás csökkentéséhez is. Bedéné Szőke Éva, Mohamed Zsuzsanna, Takács Szabolcs arról szóltak, hogy a BIOENKRF kutatási projekt 5.2 témafeladata során a vállalati szintű bio-

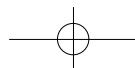
Könyvvilág

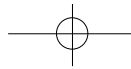
massza-termelés optimalizálására programozási modellt készítettek olyan mezőgazdasági vállalkozások számára, amelyek bioenergia-termeléssel, esetleg közvetlen hasznosítással szándékoznak foglalkozni. Olyan modellt kívántak megoldani, amely a biogáz, a bioethanol és a biodízel végtermékre történő optimalizálást is reprezentálni tudja.

Magdalena Hrabánková és Ladislav Rolínek kutatásaik és a tudományos eredmények gyakorlatba való átvitelének eredménye, szerintük többek között függ a régiók helyzetének ismeretétől, amelyekre ezek az eredmények irányultak. Az egyes régiók közötti különbségekhez kapcsolódó regionális értékelés számára fontos, hogy megfigyeljük a feltételek teljes komplexitását. Különösen a gazdasági és a társadalmi feltételek jelentősek, kivéve a természeti és a demográfiai feltételeket. A régiók eltérő adottságainak köszönhetjük ezeknek, a feltételeknek a meghatározását. Jelenleg a legfontosabb feltétel az állandó fenntartható foglalkoztatás, így a népesség gazdasági stabilitása, különösen a kedvezőtlen adottságú régiókban. Figyelemmel kísérve az eredményeket, a monitoring-rendszer az egyike a legfontosabb módszereknek, amelyekkel követhetjük bevezetett eredmények hatékonyságát. Ha a projekt

megfelelően épül fel, akkor ennek korszerű beépített indikátorrendszerrel kell rendelkeznie. Ritter Krisztián PhD-disszertációjának rövidítettébb tézispontjait adta közre a kötetben. Miközben a szakirodalom számos esetben a vidék kategóriájának felértékelődését hangsúlyozza, a vidéki területeknek általában jelentős hátrányokkal kell megbirkózniuk. Ehhez járult hozzá hazánkban – az átmenetnek és a piacgazdaság kiépülésének is köszönhetően – az agrárfoglalkoztatási szerepének fokozott visszaesése. Magyarországon az agrárgazdaság átalakuló szerepével, a vidéki munkanélküliséggel, a munkanélküliség térbeli eloszlásával már számos szerző foglalkozott, ám a mezőgazdasági eredetű munkanélküliséget, különösen mint az agrár és vidéki népesség, illetve a vidéki területek strukturális problémáit jelző válságtünetet, ennek kistérségi szintű megjelenését még nem kutatták részletesen. A szerző kiemelt célja azon vidéki térségek területi eloszlásának vizsgálata, melyek az uniós csatlakozást megelőző másfél évtized alapján, jelentős és tartósan megjelenő, agráredetű munkanélküliséget mutatnak.

(Economics of Sustainable Agriculture. Scientific Book Series, Szent István University, Gödöllő, 2010.)

Életem a magyar energetikáért

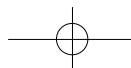
Járosi Márton

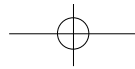
Részlet a könyv Beköszöntőjéből: „A közjót szolgáló energiapolitika célja a társadalmi, közösségi érdek, ez a valódi érték. Erre a szempontra figyelemmel kell kialakítani a közösségi/nemzeti érdekű egyensúlyt az energiaellátás ellentmondásai közepette. A becsületes szakértelem ezt az egyensúlyt keresi és szolgálja. A politikai rendszer megítélésének alapja is ez: hogyan szolgálja a közjót? A szakértelmiség szerepének megítélésében az a fő szempontom, hogy az adott politikai lehetőségek között hogyan tudja szolgálni a szakértelem erejével a közösség érdekeit. A rendszerváltozáshoz fűzött reményeim szerint (s ezzel nem voltam egyedül) a »piaci szabadságban« jobban kellett volna érvényesülni a közösség érdekeinek, mint a megelőző rendszerben. Ma már tudjuk, hogy nem így történt. Könyvemben megkísérlem a saját tapasztalataim alapján, az energetika példáján bemutatni ezt az

újabb értékvesztő folyamatot, s talán a végére felsejlik a lehetséges valódi »harmadik út« reménye is.

Az életem eseményeivel összefüggésbe hozott tárgyalásmódot azért választottam, mert én az átélt események hatása alatt ismertem fel, éltem meg azokat a folyamatokat, amelyeket a közjó érdekében minden erőmmel és a rendelkezésemre álló eszközökkel magam is formálni akartam. A könyv fő része ennek megfelelően egy, életrajzi elemeket tartalmazó leírás és elemzés, amelyből reményeim szerint kiderül, hogy egy hivatását szerető, annak lehetőségeit kezdetben túlértékelő, naiv mérnök a saját szakterületén hogyan ismerte fel az életünket meghatározó társadalompolitikai folyamatok valódi természetét, s hogyan igyekezett azokat hivatali munkájában, majd a nyilvánosságban vállalt közbeszéddel a közösség érdekében hasznosítani.”

DR. JÁROSI MÁRTON elnök, Energiapolitika 2000 Társulat
(drjarosi@enpol2000.hu).

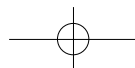
Könyvvilág

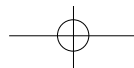
„A könyv második, terjedelmesebb része, a mellékletek, válogatás dokumentumokból, tanulmányaimból, beszédeimből, írásaimból és verseimből, amelyek mintegy hitelesítik, alátámasztják és részletesebben kifejtik az első részben elmondottakat, s talán érzékeltetik az adott időszakban, helyzetben lelki állapotomat is. A könyvet az ahhoz mellékelte DVD-lemezen, elektronikus formában, ebben a teljes terjedelemben nyújtom át az olvasónak. Ezen felül a DVD még videóanyagokat is tartalmaz. A nyomtatott könyv csak azokat a mellékleteket tartalmazza, amelyek feltétlenül szükségesek a megértéshez azok számára is, akik nem akarnak a részletekben elmélyedni.”

A szerző dokumentálja az utókornak az ETE reformtörekvéseit, az ETE Hő-

szolgáltatási Szakosztály történetét. Ismerteti a Magyar Energetikai Társaság megalakulását, az energiaprivatizáció elleni harcait 1999-ig. A könyv részletesen bemutatja a Magyar Villamos Művek átalakulását részvénytársasággá, s az energiaprivatizáció/liberalizáció történetét. Alakulásától napjainkig bemutatja az Energiapolitika 2000 Társulat életét. A szerző beszámol pártkarrierjéről is: a Kereszténydemokrata Néppártban és a Magyar Kereszténydemokrata Szövetségben, azok Szakértői Tanácsában végzett munkájáról is, mert azok szorosan összefüggenek energiapolitikai küzdelmeivel.

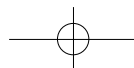
(Dr. Járosi Márton: Életem a magyar energetikáért. Püski Kiadó, Budapest, 2010, 354 oldal.)

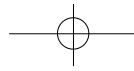

A POLGÁRI SZEMLE 2010-ES TARTALOMJEGYZÉKE

<i>Név, cím</i>	<i>Lapszám</i>	<i>Oldalszám</i>
Az egészségipar mint kitörési pont	2010/4.	6
Báger Gusztáv–Pulay Gyula – Világpiaci integrálódás hazai felzárkózás nélkül	2010/1.	6
Békefy Lajos – Kálvin szellemében a korrupció ellen	2010/2.	77
Botos Balázs – Munkahelyteremtés és újraiparosítás	2010/2.	14
Botos Katalin – Demográfia és nyugdíjrendszer kapcsolata	2010/3.	46
Botos Katalin–Botos József – A reform reformja	2010/5.	16
Chumak, Oksana – Ukrainian Audit and Accounting Education in the Sphere of Economic Crisis Regulation Phenomena	2010/3.	107
Debreceni Istvánné – A hidegháborútól az egyesítésig	2010/3.	55
Egedy Gergely – Cameron és a konzervatívok „harmadik útja”	2010/5.	73
Horváth Béla – Egy ökológiai bomba. Miért van szükség a Duna–Tisza-csatornára?	2010/4.	92
Horváth Endre – Stratégiatervezés a gazdaságfejlesztés szolgálatában	2010/4.	60
Horváth Marcell – A Panama-csatorna semlegessége a 20. században	2010/3.	88
Horváth Marcell – Felértékelődő Latin-Amerika	2010/6.	62
Iványi Károly – Gondolatok a készülő új Felsőoktatási Törvény kapcsán	2010/5.	25
Jászberényi József – Az ageizmus	2010/1.	22.
Kéri Nagy Zsolt – Civilizációs konfliktusok, biztonságpolitikai kockázatok	2010/6.	95
Kolisnyk, Maksym – Decentralization of Public Administration in the Context of European Integration of Ukraine	2010/1.	104
Kőrösi István – A fenntartható fejlődést ösztönző állam – történelmi szerepváltozás	2010/2.	95
Lentner Csaba – A magyar élelmiszer-vertikum újjászervezésének stratégiai kérdései	2010/2.	28
Lovas András – A hazai energetikai cégek és kkv-k megerősítése	2010/3.	18

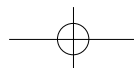
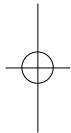
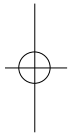
Maráczai Zsolt – Bérletépítés Magyarországon	2010/5.	13
Marinovich Endre – Húsz évvel ezelőtt alakított kormányt Antall József	2010/2.	6
Megújuló Magyarország: Zöldgazdaság-fejlesztés – Energiapolitika	2010/3.	6
Menyhárt Szabolcs – Kormányzati döntések a társadalombiztosítás rendszerét illetően	2010/1.	37
Mező Ferenc – A régiók tíz éve	2010/2.	86
Mező Ferenc–Maczik Erika – Fókuszban az egészségturizmus: lehetséges kitörési pont az Észak-alföldi régióban	2010/4.	14
Morvayné Bajai Zsuzsanna – Demográfia és nyugdíj, avagy Robinson a lakatlan szigeten	2010/4.	50
Nagy Sándor – A „harmadik” termelési tényező	2010/6.	29
Németh Ágnes – Rendészet és diplomácia	2010/5.	55
Nikodémus Antal–Imre József–Szilágyi László– Peredy Zoltán–Gombos László – Megújuló nemzeti innovációs rendszer	2010/6.	17
Otthonteremtés és lakásprogram	2010/5.	6
Pethő Bertalan – Posztmodern mérlegen 1990–2010	2010/5.	86
Pulay Gyula – Gyermekvállalást segítő munkavállalás	2010/4.	34
Prugberger Tamás – A köztisztviselők és közalkalmazottak felmentésének jogi lehetőségei	2010/3.	78
Prugberger Tamás – Adalékok az új alkotmány rendszeréhez és tartalmi kérdéseire	2010/5.	42
Rózsás Tamás – A macska színe	2010/1.	47
Scheuer Gyula–Scheuer Tamás Gergely – Válság, vagy amit akartok	2010/2.	45
Sebestyén Tibor – Félretermelési világválság a Kondratyev-tél zord időszakában	2010/1.	60
Schlett András – A harmadik út – avagy a neoliberalizmus álruhája	2010/1.	82
Szaniszló Krisztián – A modern államok kialakulása	2010/4.	73
Szatmáry Kristóf – A Duna Stratégia	2010/6.	47
Szmodis Jenő – Alkotmány és szakralitás	2010/6.	84
Thoma Csaba – Olaj és gáz a Kaszpi-térségben	2010/3.	31
Tudomány – Innováció – Növekedés	2010/6.	6
Varga Szabolcs – A kkv-k növekedési feltételeiről rendezett szakmai vita gazdaságstratégiai üzenetei	2010/1.	94

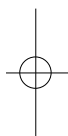
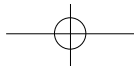

Zentai László – A családok szegénysége, avagy létezik-e gyermekszegénység?	2010/2.	67
Zentai László – Szélhámosság vagy valódi tőzsdei befektetés?	2010/6.	55

Könyvvilág

Lentner Csaba – Magyarország jövője 2025-ben – a tudomány szemszögéből	2010/5.	101
Rigó Balázs – A harmincharmadik nemzedék	2010/5.	107

Polgári Szemle

ISSN 1786-6553

